

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**9.-16. YÜZYIL ARASI USÛL KULLANIMI, UNSURLARI VE
KATALOGLANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

S. Dilhan Konan

Anabilim Dalı : Türk Müziği

Program: Türk Müziği

HAZİRAN 2012

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**9.-16. YÜZYIL ARASI USÛL KULLANIMI, UNSURLARI VE
KATALOGLANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

S. Dilhan Konan

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Nilgün Doğrusöz

HAZİRAN 2012

İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ...415091032... numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi....Serhan Dilhan Konan....., ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “9.-16. Yüzyıl Arası Usûl Kullanımı, Unsurları ve Kataloglanması” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüriönünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Nilgün Doğrusöz**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Gözde Çolakoğlu Sarı**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi
Marmara Üniversitesi

Teslim Tarihi : **3 Mayıs 2012**

Savunma Tarihi : **7 Haziran 2012**

ÖNSÖZ

“9.-16. Yüzyıl Arası Usûl Kullanımı, Unsurları ve Kataloglanması” konulu bu çalışma İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Programı için yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış olup, usûl kavramının gelişimi, değişimi ve gösterdiği dönemsel farklılıklar konu alınmıştır.

Her şeyden önce bu çalışmayı hazırlarken beni yüreklendiren, bilgi, görüş, fikir ve eleştirileriyle yönlendirici olan, büyük bir özveri ile akademik anlamda desteğini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Nilgün Doğrusöz’e teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamın ilk adımlarını attığım günlerde gerek konu seçimi gerekse literatür taraması aşamasında yönlendirici olan ve yol gösteren ilk danışmanım Doç. Dr. Gözde Çolakoğlu Sarı’ya bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki büyük katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Son olarak, manevi desteğini her zaman hissettiğim, varlığıyla her an bana güç katan, bu çalışma süresince de zor zamanlarımda gösterdiği özveri, anlayış ve güvenden ötürü sevgili annem Aysun Dilek Şendoğan’a, ve sonsuz sabrından, hiç esirgemediği desteğinden ve yardımlarından ötürü değerli eşim Ali Rıza Konan’a teşekkürü bir borç bilirim.

Mayıs 2012

S. Dilhan KONAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET	xxiii
SUMMARY	xxv
1. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
2. BÖLÜM: İKÂ, USÛL VE UNSURLARI.....	9
3. BÖLÜM: 9.-16. YÜZYIL ARASI KULLANILAN USÛLLER	19
4. BÖLÜM: 9.-15. YÜZYIL ARASINDA GÖRÜLEN YEDİ TEMEL USULÜN DEĞİŞİMİ	105
4.1. Sakîl-i Evvel.....	105
4.2. Sakîl-i Sâni.....	106
4.3. Hafîf Sakîl-i Evvel/ Hafîf Sakîl	107
4.4. Sakîl Remel.....	109
4.5. Hafîf Remel.....	109
4.6. Remel	110
4.7. Hezec	111
5. SONUÇ.....	115
6. KAYNAKLAR.....	119
EKLER	123
ÖZGEÇMİŞ	157

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge B.1: İsim Kodlama Çizelgesi	130
Çizelge C.1: Usûl Kataloğu	132
Çizelge D.1: El-Kındî.....	139
Çizelge D.2: İshâk el-Mevsîlî.....	140
Çizelge D.3: Harizmî	140
Çizelge D.4: Fârâbî.....	141
Çizelge D.5: İbn Sînâ	142
Çizelge D.6: Safiyyüddin	143
Çizelge D.7: Merâgî	144
Çizelge D.8: Lâdikî	146
Çizelge D.9: Alişah b. Hacı Büke	148
Çizelge D.10: Ahmedoğlu Şükrullah	150
Çizelge D.11: Fethullah Şirvani	151
Çizelge D.12: Mahmud b. Abdülaziz.....	153
Çizelge D.13: Kırşehri.....	154
Çizelge D.14: Hızır b. Abdullah	155
Çizelge D.15: Seydi.....	156

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1: İkânın Esasları.....	17
Şekil 3.1: Sakîl Evvel	21
Şekil 3.2: Sakîl Sâni	21
Şekil 3.3: Mahûrî.....	21
Şekil 3.4: Hafif Sakîl	22
Şekil 3.5: Remel	22
Şekil 3.6: Hafif Remel.....	22
Şekil 3.7: Hafif Hafif.....	23
Şekil 3.8: Hezec.....	23
Şekil 3.9: Sakîl Remel	24
Şekil 3.10: Hafif Remel.....	24
Şekil 3.11: Sakîl-i Evvel.....	25
Şekil 3.12: Hafif-i Sakîl-i Evvel.....	25
Şekil 3.13: Sakîl-i Sâni.....	25
Şekil 3.14: Hafif-i Sakîl-i Sâni	26
Şekil 3.15: Hezec.....	26
Şekil 3.16: Hezec.....	26
Şekil 3.17: Hafif Remel.....	27
Şekil 3.18: Remel	27
Şekil 3.19: Sakîl-i Sâni.....	27
Şekil 3.20: Hafif-i Sakîl-i Sâni	28

Şekil 3.21: Sakîl-i Evvel.....	28
Şekil 3.22: Hafif-i Sakîl-i Evvel.....	28
Şekil 3.23: Hafif-i Evvel.....	29
Şekil 3.24: Hafif-i Sâni.....	29
Şekil 3.25: Hafif-i Sâlis	30
Şekil 3.26: Hezec (Hafif-i Râbi‘)	30
Şekil 3.27: Muzâri‘ (Hafif-i Hâmis).....	30
Şekil 3.28: Vâfir (Hafifi Sâdis)	31
Şekil 3.29: Hafif Remel.....	31
Şekil 3.30: Hafif-i Sakîl-i Evvel.....	31
Şekil 3.31: Hafif-i Sakîli Sâni	32
Şekil 3.32: Remel veya Sakîl Remel	32
Şekil 3.33: Sakîl-i Evvel.....	32
Şekil 3.34: Sakîl-i Sâni	33
Şekil 3.35: Hezec-1	33
Şekil 3.36: Hezec-2	34
Şekil 3.37: Hezec-3	34
Şekil 3.38: Sakîl-i Evvel.....	34
Şekil 3.39: Remel	35
Şekil 3.40: Hafif Remel.....	35
Şekil 3.41: Sakîl-i Sâni	35
Şekil 3.42: Mâhûrî	36
Şekil 3.43: Sakîlu'l-Evvel	36

Şekil 3.44: Sakîlu's-Sanî	37
Şekil 3.45: Hafîfu's-Sakîl	37
Şekil 3.46: Sakîlu'r-Remel	37
Şekil 3.47: Remel	38
Şekil 3.48: Hafîfu'r-Remel	38
Şekil 3.49: Hezec-1	38
Şekil 3.50: Hezec-2	39
Şekil 3.51: Fahte	39
Şekil 3.52: Sakîlu'l Evvel	39
Şekil 3.53: Sakîlu's-Sanî	40
Şekil 3.54: Hafîfu's-Sakîl	40
Şekil 3.55: Remel	40
Şekil 3.56: Hafîfu'r-Remel	41
Şekil 3.57: Hezec	41
Şekil 3.58: Müdaafu'r-Remel	41
Şekil 3.59: Fahte-1	42
Şekil 3.60: Fahte-2	42
Şekil 3.61: Sakîl-i Evvel	43
Şekil 3.62: Sakîl-i Sanî	44
Şekil 3.63: Hafîfü's-Sakîl	44
Şekil 3.64: Sakîl-i Remel	44
Şekil 3.65: Remel-1	44
Şekil 3.66: Remel-2	45

Şekil 3.67: Hezec.....	45
Şekil 3.68: Çenber	45
Şekil 3.69: Fahte-1.....	46
Şekil 3.70: Fahte-2.....	46
Şekil 3.71: Çehâr-darb.....	47
Şekil 3.72: Türkî-i asl.....	47
Şekil 3.73: Türkî-i asl-ı kadîm.....	47
Şekil 3.74: Türkî-i hafîf.....	48
Şekil 3.75: Yürük Türkî.....	48
Şekil 3.76: Muhammes.....	48
Şekil 3.77: Muhammes-i Evsat.....	49
Şekil 3.78: Muhammes-i Sagîr	49
Şekil 3.79: Darbû'l Feth	49
Şekil 3.80: Devr-i Şâhî	50
Şekil 3.81: Devr-i Kumriye	50
Şekil 3.82: Darbû'l-Cedîd	50
Şekil 3.83: Sakîl-i Evvel.....	51
Şekil 3.84: Sakîl-i Sâni	51
Şekil 3.85: Hafîf-i Sakîl.....	52
Şekil 3.86: Sakîl-i Remel.....	52
Şekil 3.87: Hafîf-i Remel	52
Şekil 3.88: Hezec.....	53
Şekil 3.89: Sakîl.....	53

Şekil 3.90: Hafif	53
Şekil 3.91: Zarb- Tavîl	53
Şekil 3.92: Zarb-ı Kasîr	54
Şekil 3.93: Çehâr-ı Zarb	54
Şekil 3.94: Fahte	54
Şekil 3.95: Revan	55
Şekil 3.96: Evsat	55
Şekil 3.97: Türkî Zarb	55
Şekil 3.98: Serendaz 1	56
Şekil 3.99: Serendaz 2	56
Şekil 3.100: Nim Sakîl	56
Şekil 3.101: Ezez	56
Şekil 3.102: Semai	57
Şekil 3.103: Muhaccel	57
Şekil 3.104: Darb-ı Fetih	57
Şekil 3.105: Cerr-i Hafif	58
Şekil 3.106: Rikâb	58
Şekil 3.107: Hafifu's Sakîl	58
Şekil 3.108: Sakîl-i Sâni	59
Şekil 3.109: İhtilâtî	59
Şekil 3.110: Muhammes-i Kebir	59
Şekil 3.111: Verâşân	60
Şekil 3.112: Verâşân-ı Zâid	60

Şekil 3.113: Nim Sakîl	60
Şekil 3. 114: Sakîl.....	61
Şekil 3.115: Hafîf	61
Şekil 3.116: Râh-ı Bâlâ.....	61
Şekil 3.117: Hafîfü’r Remel	62
Şekil 3.118: Remel	62
Şekil 3.119: Muzâaf Remel	62
Şekil 3.120: Çâr-Darb.....	63
Şekil 3.121: Evsat.....	63
Şekil 3.122: Çâr Darb- Kebir.....	63
Şekil 3.123: Fahtî-i Sagir.....	64
Şekil 3.124: Fahtî-i Evsat	64
Şekil 3.125: Türkî-i Serî	65
Şekil 3.126: Türkî-i Darb	65
Şekil 3.127: Fahtî-i Kebir	65
Şekil 3.128: Devr-i Şâhî	66
Şekil 3.129: Safiyyüddin’in 14 zamanlı usûlü	66
Şekil 3.130: Nısf-ı Safiy	66
Şekil 3.131: Sakîlü’l-Evvel	68
Şekil 3.132: Sakîlü’l-Evvel-2	68
Şekil 3.133: Sakîlü’s-Sanî	69
Şekil 3.134: Hafîfü’s-Sakîl.....	69
Şekil 3.135: Sakîlü’r-Remel	70

Şekil 3.136: Remel	70
Şekil 3.137: Hafifü'r-Remel.....	70
Şekil 3.138: Hezec-i evvel.....	70
Şekil 3.139: Hezec-i Sâni	71
Şekil 3.140: Fahte.....	71
Şekil 3. 141: Es-Sakîlü'l- Evvel	72
Şekil 3.142: Es-Sakîlü's-Sâni.....	72
Şekil 3.143: Es-Hafifü's-Sakîl	73
Şekil 3.144: Es-Sakîlü'r Remel	73
Şekil 3.145: Es-Sakîlü'r Remel-2.....	73
Şekil 3.146: Er-Remel	74
Şekil 3.147: Er-Hafifu'r Remel.....	74
Şekil 3.148: El-Hezec.....	74
Şekil 3.149: El-Hezec-2	75
Şekil 3.150: El- Hafifu'l-Hezec.....	75
Şekil 3.151: Es-Sakîlü'l-Hezec	75
Şekil 3.152: Ed-Darbu'l-Fahtî.....	76
Şekil 3.153: El- Fahtî'l-Asgar	76
Şekil 3.154: El- Fahtî's-Sağir.....	76
Şekil 3.155: El- Fahtî'l-Muda'af.....	77
Şekil 3.156: Er-Remelü't-Tavîl.....	77
Şekil 3.157: Hafif	77
Şekil 3.158: Es-Sakîl	78

Şekil 3.159: Darb-ı Peşrev.....	78
Şekil 3.160: Ed-Darbü'l-Evsat	78
Şekil 3.161: Türkiyyü'l-Asl.....	79
Şekil 3.162: Çehâr-i Darb.....	80
Şekil 3.163: Çehâr-i Darb-2	80
Şekil 3.164: Darbu'l Feth	80
Şekil 3.165: Darbü'r-Rabî	80
Şekil 3.166: Şâh-ı Darb	80
Şekil 3.167: Darbü'l Mieteyn.....	81
Şekil 3.168: Sakîl-i Evvel.....	82
Şekil 3.169: Sakîl-i Sâni	82
Şekil 3.170: Hafif	82
Şekil 3.171: Hafif Sakîl	83
Şekil 3.172: Remel	83
Şekil 3.173: Sakîl-i Remel.....	83
Şekil 3.174: Hafif-i Remel	83
Şekil 3.175: Hezec.....	84
Şekil 3.176: Çehâr darb	84
Şekil 3.177: Sakîl.....	86
Şekil 3.178: Hafif	86
Şekil 3.179: Remel-i Tavil	86
Şekil 3.180: Remel-i Kasir	87
Şekil 3.181: Çardarb.....	87

Şekil 3.182: Muhammes-i Tavl.....	87
Şekil 3.183: Muhammes-i Tavl.....	88
Şekil 3.184: Vereşan	89
Şekil 3.185: Türkîdarb.....	90
Şekil 3.186: Türkîdarb.....	90
Şekil 3.187: Fahte.....	90
Şekil 3.188: Sakîl-i Tavl	90
Şekil 3.189: Remel	90
Şekil 3.190: Hezec.....	91
Şekil 3.191: Muhammes-i Kasir.....	91
Şekil 3.192: Hezec-i Kasîr.....	91
Şekil 3.193: Remel-i Sengin.....	91
Şekil 3.194: Sakîl ve Sakîl-i Tavl	93
Şekil 3.195: Hafîf	94
Şekil 3.196: Remel-i Tavl	94
Şekil 3.197: Remel-i Kasir	94
Şekil 3.198: Çehardarb	95
Şekil 3.199: Muhammes-i Tavl.....	95
Şekil 3.200: Reşan.....	95
Şekil 3.201: Terk-i Zarb	96
Şekil 3.202: Fahte.....	96
Şekil 3.203: Remel	96
Şekil 3.204: Hezec.....	97

Şekil 3.205: Muhammes-i Kasîr.....	97
Şekil 3.206: Sakîl 1.....	99
Şekil 3.207: Sakîl 2.....	100
Şekil 3.208: Hafîf	100
Şekil 3.209: Remel-i Tavîl	100
Şekil 3.210: Remel-i Kasîr	100
Şekil 3.211: Çardarb.....	100
Şekil 3.212: Muhammes-i Tavîl	100
Şekil 3.213: Varaşan.....	101
Şekil 3.214: Türkî.....	101
Şekil 3.215: Fahte.....	101
Şekil 3.216: Sakîl-i Tavîl.....	101
Şekil 3.217: Remel	102
Şekil 3.218: Hezec.....	102
Şekil 3.219: El-Muhammes.....	102
Şekil 3.220: Hezec-i Kasîr.....	103
Şekil 4.1.1: Sakîl-i Evvel.....	106
Şekil 4.1.2: Sakîl-i Sâni	107
Şekil 4.1.3: Hafîf-i Sakîl-i Evvel.....	108
Şekil 4.4.1: Sakîl Remel	109
Şekil 4.5.1: Hafîf Remel.....	110
Şekil 4.6.1: Remel	111
Şekil 4.7.1: Hezec.....	112

9.-16. YÜZYIL ARASI USÛL KULLANIMI, UNSURLARI VE KATALOGLANMASI

ÖZET

Osmanlı/Türk Müziğinin temel unsurları makam ve usûldür. Usûl kavramı, icra ve eğitim alanında önemli bir yere sahip olmuş ve bu önemini yüzyıllar boyunca korumuştur. Usûl konusu pek çok teorisyen tarafından incelenen bir konu olmuş, günümüze ulaşan kaynakların çevirileri ile bugünkü usûl kullanımının kökenine ışık tutmuştur.

Çalışmamızda temel olarak 9.-16. yüzyıllar arasındaki usûl kullanımı konu alınmıştır. Dönemin teorisyenlerinin usûl kavramına bakışının yanısıra dönemler arası benzerlik ve farklılıklar çalışmamızın çıkış noktası olmuştur.

9. ve 16. yüzyıl arasındaki yedi asırlık süreçte yaşayan ve usûllerden bahseden onbeş teorisyen baz alınmıştır. Osmanlı/Türk müziği teori tarihi açısından büyük önem arz eden bu teorisyenler El-Kindî, İshâk el-Mevsılî, Fârâbî, Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi, Hasan Kâşânî, Abdülkadir Merâgî, Lâdikî, Alişah b. Hacı Büke, Ahmedoğlu Şükrullah, Fethullah Şirvani, Mahmud b. Abdülaziz, Kırşehirî, Hızır bin Abdullah, Seydî'dir.

Bu onbeş önemli ismin kaynaklığı sonucunda ortaya konan çalışmamız dört ana bölüm ve bir ek bölümünden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan giriş bölümünde çalışmamız ile ilgili temel bilgilere yer verilmiştir. Metodoloji ve çalışmamızda kullanılan bazı işaretler ile ilgili açıklamalar yapılmış, literatür hakkında ve çalışmamıza kaynaklık eden teorisyenler hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, usûl kavramı ve buna bağlı unsurlar hakkında verilen bilgilerin yanısıra çalışmamıza konu olan dönem ve günümüz usûl anlayışıyla ilgili tanımlamalara yer verilmiş, ardından çalışmamızın konusunu oluşturan yüzyıllardaki usûl anlayışı incelenmiştir.

Üçüncü bölüm, çalışmamız için öncelikli olduğunu düşündüğümüz, usûl kullanımlarına dair bilgileri barındıran bölümdür. Bu bölümde her teorisyenin usûl sıralamalarına ve kullanımlarına yer verilmiş, teorisyenlerin anlatımlarından yola çıkılarak günümüz notasyonu ile usûl çizgisinde gösterilmiştir.

Dördüncü bölümde karşılaştırma yoluyla çalışmamızdan elde edilen çıkarımların, dönemler arası benzerlik ve farklılıkların ortaya konduğu karşılaştırma bölümü ve beşinci bölüm olan sonuç bölümü yer almaktadır.

Sonuç bölümünün ardından, çalışmamıza ek olarak bir usûl kataloğuna yer verilmiştir. Çalışmamızda adı geçen bütün usûllerin yüzyıllara ve teorisyenlere göre listelendiği bir tablo hazırlanmış, usûl kataloğunda kullanmak üzere 9.-16. yüzyıl arası yaşayan teorisyenlerin isimlerine göre bir kodlama yapılmıştır. Ardından bu kodlamanın kullanıldığı usûl kataloğuna yer verilmiştir.

USE OF PATTERN IN BETWEEN 9.-16. CENTURY, ITS FACTORS AND CATALOGING

SUMMARY

Basic elements of Ottoman / Turkish Music is mode and pattern. The concept of pattern had important place in the field of enforcement and education, and it protects its importance for centuries. The pattern is the subject that is assessed by many theorists, and translation of extant sources has shed light on origin of use of pattern today.

Our study includes use of pattern in between 9.-16. century as basis. In addition to opinion of theorists of that period for pattern, similarities and differences between periods is starting point of our study.

We have taken as basis the fifteen theorists who lived in period of seven century in between 9. and 16. Century and mentioned in patterns. These theorists who are of great importance in terms of history of Ottoman / Turkish music theory are as follows: El-Kindî, İshâk el-Mevsılî, Fârâbî, Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi, Hasan Kâşânî, Abdülkadir Merâgî, Lâdikî, Alişah b. Hacı Büke, Ahmedoğlu Şükrullah, Fethullah Şirvani, Mahmud b. Abdülaziz, Kırşehirî, Hızır bin Abdullah, Seydî.

Our study which has been revealed at the end of source of these fifteen important name consists of four main chapters and one additional chapter. The first chapter, introduction chapter, includes basic information relating to our study. Descriptions relating to methodology and some signs used in our study have been done, and short information has been given about literature and theorists who are source of our study.

In the second chapter, information about pattern concept and factors related to this have been given. In addition to this information, this chapter includes period of subject of our study, and definitions relating to today's patten understanding, and pattern understanding in centuries of the subject of our study has been assessed.

Third chapter is chapter that is of great importance for our study, and that contains information for use of pattern. This chapter includes pattern sequences of each theorists and use of patterns; they have been shown in terms of pattern line with today's notation by considering explanations of theorists.

Fourth chapter includes conclusion chapter that reveals similarities and differences between periods and implications of the present study in way of comparison.

After conclusion chapter, a pattern catalog has taken place in addition to our present study. A table has been prepared and includes lists of all patterns at our study according to centuries and theorists; a coding has been made according to name of theorists lived in 9-16 centuries to be used in pattern catalog. After that, the pattern catalog including use of coding has taken place.

1.GİRİŞ

Osmanlı/Türk Müziğinin temel unsurları makam ve usûldür. Usûl kavramı, icra ve eğitim alanında önemli bir yere sahip olmuş ve bu önemini yüzyıllar boyunca korumuştur. Meşk yöntemiyle eğitimi benimseyen bir müzik kültürünün içinde bu kavram sadece ritmik bir unsur olmakla kalmamış, eğitimi ve icrayı güçlendiren temel unsurlardan biri olmuştur.

Gerek İslamiyet dönemi teorisyenleri gerekse Anadolu edvâr yazarları usûl tanımlarından önce usûllerin sonradan öğrenilmesinin zorluğundan bahsetmişler, ancak yaradılıştan gelen bir yetenekle öğrenilebileceğini belirtmişlerdir.

Konuya ilişkin bu fikirlerinin yanı sıra kaleme aldıkları risâle ve edvârlarında çeşitli usûl tanımlamaları ve adlandırmalarına yer vermişlerdir. Tarihsel süreç içinde bu usûl tanımlama, adlandırma, usûl zamanları ve usûlle ilintili diğer unsurların zaman içinde değişime uğradıkları görülmektedir.

Çalışmamızın amacı özellikle Osmanlı/Türk müziğinde usûl kuramının çıkış noktası olarak görülen 9. yüzyıl müzik teorisinin önemli isimlerinden olan El-Kindî'den, 16. yüzyıla kadar gerek usûl kullanımında gerekse usûlle ilgili unsurlarda görülen değişimlerin incelenmesi, farklılık ve benzerliklerin ortaya konması ve kataloglanmasıdır. 16. yüzyılın bitiş noktası olarak seçilmesinin sebebi ise dönemin “ten teneli” olarak adlandırılan usûl kullanımının “düm-tek” heceleri ile ifade edilmeye başlamasıdır.

Az önce sebebini açıkladığımız çalışmamızın sınırlarını 9. Yüzyıldan 16. Yüzyıla kadar belirledik. Bu süre zarfında yaşamış olan onbeş teorisyenin usûl anlayışları incelenmiştir.

Çalışmamızda metodoloji olarak tarihsel ve müzikolojik metotlar kullanılmıştır. Katalog hazırlama aşamasında karşılaştırma yöntemine sıklıkla başvurulmuştur.

Literatür taramasında onbeş teorisyen ile ilgili yapılan pek çok çalışmadan ve kaynaktan yararlanılmıştır. Temel olarak bu teorisyenlere ait birincil kaynakların dillerinin Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi olması nedeniyle risâle ve edvârların çeviriyazımları kullanılmıştır. Güfte mecmuaları gibi kaynaklardan yararlanılmamış, usûl anlatımlarının yer aldığı teori kitapları tercih edilmiştir.

Çeviriyazımlarda karşılaşılan farklılıklar ya da hesaplama hataları çalışmamızda kullanılırken düzeltilmiş, bu düzeltmeler köşeli parantez “[]” ile belirtilmiştir.

Usûl kullanımlarının anlatıldığı 3. bölümde, vuruşların ifade edildiği “tenenen” gibi hecelerin arasına usûl zamanlarının daha kolay anlaşılması ve vuruşların sayımında kolaylık sağlaması amacıyla tire “ - ” işareti konulmuş “te-ne-nen” şeklinde ifade edilmiştir. Bu hecelerin usûl çizgisiyle gösteriminde kullanılan notalarda birim zaman sekizlik olarak alınmıştır.

Çalışmamıza kaynaklılık eden teorisyenler ve kaynak olarak aldığımız çalışmaları hakkında kısa da olsa bilgiler vermek gerekli görülmüştür. Bu isimler El-Kındî, İshâk el-Mevsılî, Fârâbî, Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi, Hasan Kâşânî, Abdülkadir Merâgî, Lâdikî, Alişah b. Hacı Büke, Ahmedoğlu Şükrullah, Fethullah Şirvani, Mahmud b. Abdülaziz, Kırşehirî, Hızır bin Abdullah, Seydî’dir.

Çalışmamıza konu olan teorisyenlerden ilki El-Kındî’nin pek çok kaynakta 795-800 yıllarında Bağdat yakınlarında Kûfe’de doğduğu belirtilmiştir.

İlk islam filozofu olarak anılır. Müzik üzerine dört risâlesi mevcuttur. *Risâle fi’ Hubr Sînâ’ati’t-Te’lif* (Kompozisyon Üzerine Bir Deneme), *Kitâbu’l-Musavvitâti’l Veteriyye min Zâtil-Veteril Vâhid ilâ Zâti’l-‘Aşeret’il Evtâr* (Bir Telliden On Telliye Kadar Telli Enstrümanlar Üzerine Bir Kitap), *Risâle fi’ Eczâi Hubriyye fi’l Musîkâ* (Musiki ile Alakalı Cüzler Üzerine Bir Risâle), *Risâle fi’Luhûn ve’n-Nağam* (Makamlar ve Notalar Üzerine Bir Risâle). Bunlardan biri usûl-aruz ilişkisinden (*Risâle fi’ Eczâi Hubriyye fi’l Musîkâ*), diğerinde ise (Kitâbu’l-Musavvitâti’l Veteriyye min Zâtil-Veteril Vâhid ilâ Zâti’l-‘Aşeret’il Evtâr) o dönemde kullanılan sekiz usûlden bahsetmiştir.

Çalışmamızda bu iki risâlenin çeviri yazımı kullanılmıştır. Ahmet Hakkı Turabi, *El-Kındî’nin Musiki Risâle leri* adlı Yüksek Lisans tezinde *Risâle fi’ Eczâi Hubriyye*

fi'l Musîkâ için Tübingen Üniversitesi 5503 numaralı nüshayı, *Kitâbu'l-Musavvitâtî'l Veteriyye min Zâtil-Veteril Vâhid ilâ Zâtî'l-'Aşeret'il Evtâr* için Oxford Üniversitesi, Bodleian Kütüphanesi, Marsh 663 numaralı nüshayı kullanmıştır.

Dönemin önemli edebiyatçı ve müzisyenlerinden olan ve yaklaşık olarak 850 yılında öldüğü bilinen İshâk el-Mevsilî'nin günümüze ulaşmış bir eseri yoktur ancak İshâk el-Mevsilî'nin öğrencisi olan İbn'ül Müneccim'in *Kitâbü'n-Neğam* adlı eserinde İshâk el-Mevsilî'nin musikiye ilişkin öğretilerine de yer verildiği bilinmektedir. Fârâbî bu eserde yer alan bilgilerden *Kitâbu'l-İhsâe'l-Îkâ'ât* (Îkâ Sayma Kitabı) adlı eserinde bahsetmektedir.

Çalışmamızda bu konuyla ilgili M. İsmail Rızvanoğlu'nun *Fârâbî'de Îkâ Teorisi* adlı doktora tezinden yararlanılmıştır. Rızvanoğlu'nun kullandığını belirttiği nüsha Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunan 1705 numaralı yazmadır.

El-Kındî ve İshak el-Mevsilî'nin çağdaşı olan Yusuf el-Harizmî'nin tahminen 997 yılında öldüğü bilinmektedir. *Mefâtihu'l 'Ulûm* (İlimlerin Anahtarı) adlı eserinde usûllerden bahsetmiştir. İbrâhim el-Ebyârî'nin 1989 yılında Beyrut'ta yapmış olduğu incelemenin kullanıldığı M. İsmail Rızvanoğlu'nun *Fârâbî'de Îkâ Teorisi* adlı doktora tezinden yararlanılmıştır.

İslamiyet döneminin önemli teorisyenlerinden bir diğeri de Fârâbî'dir. Yaklaşık olarak 872 yılında Fârâb yakınlarında doğduğu bilinmektedir. Müzik hakkındaki eserleri şöyledir; *Kitâbu'l-Mûsikâ'l-Kebîr* (Büyük Musiki Kitabı) , *Kitâbu'l-Îkâ'ât* (Îkâlar Kitabı), *Kitabu İhsâ' el-Îkâ'ât* (Îkâları Sayma Kitabı), *Kitabu'n fi'n-nukle muzâfen ile'l-îkâ'*, *Kitâbu'l-Medhal fi'l-Mûsikî* (Musikiye Giriş Kitabı), *Kitâbu Ustukisât 'ilme'l-Mûsikî* (Musiki İlminin Unsurları), *Kitâbu İhsâ el-Ulûm* (İlimlerin Sayımı Kitabı).

Çalışmamızda bu kaynaklardan usûllerle ilgili bilgilerin yer aldığı *Kitâbu'l-Îkâ'ât*, *Kitabu İhsâ' el-Îkâ'ât* adlı eserlerin çeviri yazımlarının kullanıldığı M. İsmail Rızvanoğlu'nun *Fârâbî'de Îkâ Teorisi* adlı doktora tezinden yararlanılmıştır. M. İsmail Rızvanoğlu, *Kitabu İhsâ' el-Îkâ'ât* yazmasının Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunan 1705 numaralı nüshasından, *Kitâbu'l-Îkâ'ât* yazmasının Topkapı Sarayı Kütüphanesi III. Ahmet El Yazmaları 1878 numaralı nüshasından yararlandığını belirtmiştir.

Sistemci okulun kurucusu olarak tanınan Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi, 13. yüzyılda yaşamıştır. 1216 yılında Urmiye’de doğduğu ve bu nedenle Urmevi adını aldığı bilinmektedir. Müzik hakkında iki önemli eseri bulunmaktadır. Kitabü’l Edvâr ve Şerefiyye Risâlesi. Çalışmamızda bu iki eserin çeviri yazımlarından yararlanılmıştır.

Edvâr için Mehmet Nuri Uygun’un Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi ve Kitabü’l Edvârı adlı kitabından yararlanılmıştır. Kitabü’l Edvâr’ın farklı nüshalarını incelediğini ancak en eski tarihli ve eksiksiz nüsha olduğunu belirttiği İstanbul Nuriosmaniye Kütüphanesi’nde bulunan 3653/1 numaralı nüshanın esas alındığını belirtmiştir.

Şerefiyye Risâlesi için ise Fazlı Arslan’ın Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi ve Şerefiyye Risâlesi adlı kitabın çeviriyazımından yararlanılmıştır. Fazlı Arslan kitabında, yazmanın Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi (DTFC) Saib Sencer Yazmaları I, 4810 numaralı nüshasından yararlandığını belirtmiştir.

14. yüzyılda yaşayan ve İran’ın Kâşân bölgesinde doğduğu bilinen Hasan Kâşânî’nin ise *Kenzü’t Tuhaf* (Hediyeler Hazinesi) adlı eserinin çeviriyazımından faydalanılmıştır. Zeynep Yıldız’ın *Hasan Kâşânî’ni Kenzü’t Tuhaf Adlı Eseri* başlıklı Yüksek Lisans tezinden yararlanılmıştır. Yıldız, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi’nde bulunan ve kendi tespit ettiğini belirttiği India Office Library 2763 numaralı nüshasının Rauf Yekta bey kopyasından yararlandığını belirtmiştir.

15. yüzyıla gelindiğinde karşımıza çıkan isimlerden ilki olan Abdülkadir Merâgî, 14. yüzyıl sonlarında Meraga’da dünyaya gelmiştir. Başlıca eserleri; *Kenzü’l-Elhân* (Nağmelerin Hazinesi), *Zübdetü’l-Edvâr* (Nağmelerin Özü), *Risâle-i Fevâ'id-i ‘Aşere* (Faydalar Risâlesi), *Şerh-i Kitâbu’l-Edvâr* (Safiyyüddin’in Edvâr’ının Şerhi), *Câmiu’l-Elhân* (Nağmelerin Derlemesi) , *Makâsidu’l-Elhân* (Nağmelerin Amacı) ‘dır.

Çalışmamızda Ubeydullah Sezikli’nin *Abülkadir Merâgî ve Câmiu’l-Elhân’ı* başlıklı doktora tezinden ve Cemal Karabaşoğlu’nun *Abülkadir Merâgî’nin Makâsidu’l-Elhân Adlı Eseri* başlıklı doktora tezinden yararlanılmıştır. Ubeydullah Sezikli *Câmiu’l-Elhân* incelemesinde yazmanın İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi’nde

bulunan 3644 numaralı nüshasını kullandığını belirtmiştir. Cemal Karabaşoğlu ise *Makāsıdu'l-Elhân* incelemesinde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan Revân 1726 numarada kayıtlı nüshasını kullanmıştır.

Lâdikî Mehmet Çelebi olarak da bilinen Lâdikî 15. yüzyılın önemli isimlerinden bir diğeridir. *er-Risâletu'l-Fethiyye fî'l-Mûsika* ve *Zeynu'l-Elhân fî İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân* adlı iki önemli eseri vardır. Çalışmamızda Ruhi Kalender'in *XV. Yüzyılda Mûsikî Kuramı* (Nazariyatı) ve *Zeynu'l-Elhân fî İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân* adlı doktora tezinden yararlanılmıştır. Kalender, İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi 3138 numarada bulunan Türkçe nüshasını kullanmıştır.

Çalışmamıza kaynaklık eden ve 15. yüzyıl usûl anlayışı hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayan bir diğer isim ise Alişah b. Hacı Büke'dir. Herat'ta doğduğu bilinen Alişah b. Hacı Büke Ali Şir Nevaî'nin himayesinde yetişmiş ve kendisine *Mukaddimet'ul Usûl* adlı eserini sunmuştur. *Uslû'l Vusûl* adlı bir eseri daha olduğu bilinmekte ancak bu eserin nerede olduğu bilinmemektedir. Çalışmamızda Ahmet Çakır tarafından hazırlanan *Alişah b. Hacı Büke'nin Mukaddimet'ul Usûl Adlı Eseri* başlıklı doktora tezinin çeviriyazımından yararlanılmıştır. Çakır, doktora tezinde İstanbul Üniversitesi Eski Eserler Kütüphanesi'nde Farsça Yazmalar Bölümü 1097 numaralı nüshasını kullanmıştır.

Yaşamı hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığımız Ahmedoğlu Şükrullah, *Edvâr-ı Musiki* adlı eseriyle bilinmektedir. Bu eserin, Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi'nin *Kitabü'l Edvâr'ı* ile 14. yüzyılda Hasan Kâşânî tarafından kaleme alınan *Kenzü't Tuhaf*'ın tercümesi olduğu bilinmektedir.

Çalışmamızda bu eserin Ramazan Kamiloğlu'nun çeviriyazımının yer aldığı *Ahmedoğlu Şükrullah ve Edvâr-ı Musiki Adlı Eseri* başlıklı doktora tezinden yararlanılmıştır. Bazı noktalarda karşılaştırma yapmak amacıyla Murat Bardakçı'nın *Ahmedoğlu Şükrullah* adlı kitabından da yararlanılmıştır. Kamiloğlu tezinde ulaşabildikleri tek nüsha olan Rauf Yekta Bey nüshasından yararlandığını belirtmiş, nasıl bu nüshaya ulaştıklarından bahsetmiştir.

Murat Bardakçı da Ahmedoğlu Şükrullah kitabında, risâlenin tek nüsha olduğundan ve Rauf Yekta Bey tarafından "Milli Tettebbular Mecmuası cilt:1 numara: 4" te yayınlandığını belirtmiştir.

Fethullah Şirvani tahminen 1417 yılında Şirvan'da (bugünkü Azerbaycan) doğmuştur. Müzikle ilgili bilinen tek eseri *Mecelletun fi'l-Mûsîka* adlı risâlesidir. Çalışmamızda Bayram Akdoğan'ın *Fethullah Şirvânî ve Mecelletun fi'l-Mûsîka Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Müsîkisi Nazariyatındaki Yeri* adlı doktora tezinden yararlanmıştır. Akdoğan, *Mecelletun fi'l-Mûsîka*'nın Topkapı Sarayı'nda III. Ahmed Bölümünde 3449 numarada kayıtlı nüshasını kullandığını belirtmiştir.

Abdülkadir Merâgî'nin torunu, Abdülaziz Çelebi'nin oğlu olan, Mahmud b. Abdülaziz'in doğum yılı tam olarak bilinmese de, 15. yüzyılda yaşadığını ve Sultan II. Bayezid adına *Makasidü'l Edvâr*'ını yazmıştır. Çalışmamızda Muhammet Zinnur Kanık'ın *Mahmud bin Abdülaziz'in "Makasidü'l-Edvâr" Adlı Eseri* başlıklı doktora tezinden yararlanılmıştır.

15. yüzyıl teorisyenlerinden olan ve Anadolu edvâr geleneğinde önemli bir yere sahip olan Yusuf Kırşehrî'nin hayatı hakkında elimizde pek fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Mevlevî olduğu ve *Risâle-i Mûsikî* adlı risâlesini 1411 yılında yazdığı bilinmektedir. Daha sonra bu risâle, Harîrî Bin Muhammed tarafından 1469 yılında Türkçe'ye çevrilmiştir.

Çalışmamıza bu konuda Nilgün Doğrusöz'ün *Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvârı Üzerine Bir İnceleme* başlıklı doktora tezi kaynaklık etmiştir. Doğrusöz, çalışmasında Paris Bibliotheque Nationale Suppl. Turc, 1424 numarada kayıtlı nüshanın kullanıldığını belirtmiştir.

II. Murad döneminde yaşadığı bilinen Hızır bin Abdullah ise *Edvâr* adlı eserini 1411 yılında kaleme almıştır. Çalışmamızda M. Sadreddin Özçimi'nin *Hızır Bin Abdullah ve Kitabü'l-Edvâr* adlı Yüksek Lisans tezinde yer alan çeviriyazımından faydalanılmıştır. Bu çeviriyazım için *Edvâr*'ın Topkapı Sarayı Revân Köşkü Yazmaları 1728 numaraya kayıtlı nüshası kullanılmıştır.

15. yüzyılın sonuna yaklaşılmalarıyla birlikte, Şeyh Mahbûb adıyla da bilinen Seydî, 1504 yılında *el-Matla* adlı eserini kaleme almıştır. Asıl adı Haza el-Matla' fî Beyânî'l-Edvâr ve'l- Makamat ve fî ilmi'l-Esrâr ve'r-Rîyazât adlı eserinin nüshası Topkapı Sarayı, Sultan Ahmed Kütüphanesi 3459 numaraya kayıtlıdır.

Ancak alışmamızda Eugenia Popescu Judetz'in *Seydi's Book on Music: A 15th Century Turkish Discourse* adlı kitabından yararlanılmıştır.

2. BÖLÜM: İKÂ, USÛL VE UNSURLARI

Usta-çırak ilişkisine dayalı meşk geleneği üzerine kurulu olan Osmanlı/Türk Müziğinin icrasında usûl kavramı, önemli yere sahip olan bir icra ve eğitim yöntemidir.

Meşk yönteminde geçilecek eserin güftesi talebeye yazdırılır veya yazma ya da basılmış bir güfte mecmuasından yararlanılır. Geçilecek eserin usûlü bellidir. Eser geçmeden önce usûl birkaç kere vurulur. Sonra eser –hep usûl vurarak- hoca tarafından okunur. Öğrenciye tekrar ettirilir. Hoca eseri kısım kısım (zemin, meyan nakarat varsa terennümler) ve bir bütün olarak öğrencinin hafızasına iyice yerleşinceye kadar defalarca okutur, öğrencinin tereddütleri ve yanlışları ortadan kalkıncaya kadar devam ettirir. Meşk müziğin yazıya dökülmediği, notaya alınmadığı ve yazılı kâğıttan öğrenilip icra edilmediği, icra edilmiş bazı nota yöntemlerinin ise kullanılmayıp, dışlandığı bir müzik dünyasının eğitim yöntemidir (Behar 1992, 13).

Bu öğretim yönteminde kullanılan en önemli hafıza tazeleyici araçlardan biri güfte mecmuaları ve diğeri ise usûldür. Meşk sırasında eserin mutlaka usûlü ile öğretilmesi bir gerekliliktir. Türk müziğinin öğretiminde usûl unsuru sadece bir ritim, mertebe ya da hız gösteren bir öge değildir. Usûllerin kendilerine özgü bir örgüsü, eskilerin deyişiyle “revişi” (yürüyüşü) vardır. Her usûlü oluşturan kuvvetli ve zayıf vuruşların sayısı ve uzunlukları farklıdır. Meşkedilecek eserin melodik örgüsü de dikey olarak eserin usûlüyle ilişki içindedir. Her melodi, perde ya da nağme zorunlu olarak usûl kalıbının bir ya da birkaç darbına tekabül eder ve böylece usûl kalıbı vurulduğu zaman bu kalıbın düşey dengi olan melodik yapıyı, besteyi hatırlamak kolaylaşır. Yani meşk sırasında usûl hoca, öğrenci ya da icracı için bir hafıza tazeleyici ve hatırlatıcı bir rolü üstlenmektedir. Sadece hatırlatıcı bir araç olmanın dışında usûl eserin adeta organik bir parçasıdır. Melodik çizginin başlayış ve

bitişine, duraklamalarına anlam veren, güftenin arasına noktalama işaretleri gibi giren, onlara sık sık derinlik ve yoğunluk boyutu kazandıran bir öğedir (Behar, 2006; 16).

Meşkin tüm bu özelliklerinden dolayı Osmanlı- Türk Müziği eğitim sisteminde kayıt yeri hafıza olmuştur. Hafızayı güçlendiren, eserlerin hafızalarda yer etmesini sağlayan unsurlar ise eserin usûlü ve güftenin veznidir. Usûller çeşitli düzümlerin, aruz kalıpları da çeşitli vezin kalıplarının birleşimlerinden oluşur. Bu birleşimler eserin hafızaya nakledilmesinde kod görevini görür (Çolakoğlu 2009, 186).

Bu doğrultuda farklı birçok usûl tanımı ortaya çıkmıştır. Hurşit Ungay belli düzümlerden yapılarak kalıp halinde saptanmış ölçüleri usûl olarak tanımlar. Yılmaz Öztuna, Ungay’ın tanımına ek olarak “Usûl, bir musiki eserinin ölçülmüş bulunduğu belirli zamanlar ve belirli darblar ihtiva eden düzümün hususi ve kalıp haline getirilmiş şeklidir.” Ifadesine yer verir (Öztuna, 2000; 106).

İsmail Hakkı Özkan ise usûl tanımını şöyle yapar; “Vuruşların kıymetleri birbirine eşit veya eşit olmayan, fakat mutlaka muhtelif kuvvetli, yarı kuvvetli ve zayıf zamanların belli bir şekilde sıralanmasından meydana gelen belirli kalıplar halindeki sayı veya vuruş gruplarına usûl denir.” (Özkan, 2000; 561) Bunun yanı sıra Özkan, “Değişik düzümlerin birleşmesinden meydana gelmiş ve kalıp halinde belirlenmiş ölçüdür” şeklinde de bir tanım ortaya koyar.

Günümüzde halen kullanılmakta olan Türk müziği kuramının kurucularından olan Hüseyin Saadetin Arel usûl hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirmektedir; “Usûl yerine sadece ölçü kelimesi kullanılır. Usûl ile ölçü aynı manaya gelmektedir ve usûl kalıp halinde tespit edilmiş ölçüden başka bir şey değildir.” (Akdoğan, 1993; 62) Bu tanımın yanı sıra Arel, îkâ ve usûlü ayrı tutarak, kendinden önce gelen nazariyatçıların îkâ tanımlarına benzer bir tanımlama yapar ve “Muayyen uzunlukta zamanlara ayrılmış hususi nisbetler ve vaziyetlerle sıralanarak müsavi (eşit) devirlere bölünmüş vuruşlar takımı” olarak tanımlar.

20. yüzyılın bir diğer önemli teorisyeni olan Ekrem Karadeniz îkâ tanımında “Îkâ denildiğinde anlaşılması gereken belirli sınırlar içinde ve belirli zamanlarda düzenli olarak tekrarlanan basit hareketlerinin meydana getirdiği bir durumdur.” tespitinde bulunur. Karadeniz usûl tanımını ise şöyle yapmaktadır; “Musiki nağmelerini

ölçmeye yarayan birbirine eşit ya da eşit olmayan belirli sınırlar içinde sıralanan vuruşlardır. Belirli îkalardan yapılan ve kalıp haline gelmiş ölçüdür usûl. Başka bir deyişle kalıplaşmış ve değişme imkânı olmayan ikâlara usûl denir.” (Karadeniz, 1970; 30)

Usûlün kavramının geçmişten günümüze kadar uğradığı değişimi gözleyebilmek amacıyla İslamiyet dönemi Türk müziğine baktığımızda usûllerin devir, darbların îkâ olarak adlandırıldığını görmekteyiz. 718-786 yılları arasında yaşayan Halil b. Ahmed , İslam öncesi ve ilk dönem İslamî şiire ölçü sistemini ve aruzu getiren kişi olarak bilinmesi nedeniyle İslamiyet dönemi Türk müziğinde ritim ve ölçü denildiğinde akla ilk gelen isim olmuştur. Kitâbu’l-îkâ adlı, müzikte ölçü ve ritim üzerine bir eseri bulunduğu söylenegelmiş ancak günümüze ulaşamamıştır.

Halil b. Ahmed’in şiirde yaptığı düzenlemeyi müziğe uygulayan ve sistematik bir şekilde açıklayarak konuya ilişkin eser kaleme alan ilk ismin Fârâbî olduğu bilinmektedir. Fârâbî’den önce İshak el-Mevsilî, El Kindî, Harîzmî gibi nazariyatçılar eserlerinde îkâ’ konusuna değinmişler, ancak özel olarak îkâ’ üzerine yazılmış eserleri bulunmamaktadır. Fârâbî Kitâbu’l-Îkâ’ât ve Kitâbu İhsâi’l-Îkâ’ât adlı eserlerinde her yönüyle îkâ’ya ve îkâ’ya dair çeşitli tanımlara yer vermiştir.

Kitâbu İhsâi’l-Îkâ’ât adlı eserinde îkâ’yı, eşit aralıklarla birbirini takip eden zaman dilimlerinde, tınlayan seslerin seyir ve hareketleridir olarak tanımlarken, Kitabu’l-Îkâ’ât adlı eserinde mâkul ölçü ve nispetlerle sınırlandırılmış zaman dilimlerinde, aynı düzen içinde birbirlerini takip eden vuruşların hareketi olarak tanımlanır. Bu tanıma göre Îkâlar ilk olarak devrlerindeki (periyot) zamanlarına denir; ikinci olarak her bir periyodun uzunluk ve kısalıklarının toplam zamanları bakımından farklılık arzeder. İki periyottan her biri mutlaka bir ya da daha fazla zaman dilimini içerir ve bunların her ikisi de ya ağır zamanlı veyahut hafif zamanlı olurlar (Rızvanoğlu 2007, 37).

Fârâbî’den sonra gelen öğrencisi İbni Sina ise îkâ’nın tanımını şöyle yapmaktadır; Ölçü olarak öyle bir zaman varsaymamız gerekir ki, bu konuda ondan daha küçük hissedilir bir zamanın ölçü olarak hissedilmemesi gerekir. Îkâ ise mahiyet olarak vuruşların zamanı için takdir edilmiş herhangi bir ölçüdür (Turabi, 2004, 66).

Sistemci okulun kurucusu Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi ise “Muayyen düzümlerden yapılarak kalıp halinde tespit edilmiş ölçülerdir. Usûl, devirlerinden her dönüş, aruz vezinlerindeki kalıpların dönüşü gibi anlayış kabiliyeti olan insanların kolayca kavrayacakları ölçülü zaman dilimlerinden meydana gelmiştir. İkâ ise düzum kelimesi ile anlatılan zaman içindeki uygunluktur” şeklinde tanımlamıştır (Uygun, 1999, 226).

Bedri Dilşad, Murâd-Nâme adlı eserinin müziğe ayırdığı 34. bölümünde, ikâ ile ilgili açıklamalara yer vermiştir. Zaman dört vuruşun iki aslın ortasını bulmasıdır. Darb (vuruş) altı kısımdır. Biri hafif, diğeri sakil, (ağır) biri de Türkî’dir. Beşincisine darb-ı fahte, altıncısına da râh-ı gird adı verilmiştir. Bir başka tasnife göre darb üç türlüdür. Birincisi darb-ı kabl, diğeri ma’ ve üçüncüsü de Ba’d’dır. Darb-ı kabl, bir icracının esere girmeden önce gerçekleştirdiği vuruştur. Ma’, şiirin (güftenin) vezni ile vuruş birlikteliğine dayanır. Ba’d ise evvelce sözün söylenmesi ve usûlün sonra başlamasıdır. Yani vuruşun sözden sonra olmasıdır (Feyzioğlu, 2008; 147).

14. yüzyılda yaşayan Hasan Kâşânî, Kenzü’t Tuhaf adlı eserinde ikâyı “Birbirine uygun aralıkları olan zaman uzunlukları” olarak tarif etmiştir (Yıldız, 50; 2011).

Abdülkadir Meragi kendinden önce gelen nazariyatçılardan farklı olarak ikâyı devir olarak adlandırmıştır. Kendinden önceki nazariyatçıların verdiği ikâ‘ örneklerine kendi bulduğu ikâ‘ örneklerini de eklemiş, eserlerinde 24 devirden bahsetmiştir. Meragi ikâyı “Aralarında belirli ve sınırlı zamanlar olan vuruşlar (nakreler) topluluğu.” olarak tanımlar (Bardakçı, 1986, 78).

Ladikî de kendisiyle aynı dönemlerde yaşayan diğet teorisyenler gibi, ikâyı “Aralarına miktarı bilinen zamanlar giren nakralar topluluğuna denir” şeklinde tanımlar. (Kalender, 1982; 148)

Hızır bin Abdullah, II. Murad’ın isteği ve teşvikiyle yazdığı Kitab’ül Edvâr’ında ikâ’ya ilişkin şu bilgileri verir; “İkâ diye, mûsikî ilminin aslına ve cüzlerine denir. Aruz da şiirin aslına, mısraların cüzlerine denir. İkâ ve aruz, fiilde ve isimde birbirini müteakib ve muhalif olur. San’ati terkipte bunları kullanmak müşterek ve münasib olur. İkâ’nın aslı iki çeşittir. Bunlar Hafif ve Sakil’dir. Yine bu çeşitlerin de kısımları vardır.” (Özçimi, 1989; 47)

Alişah b. Büke müziği tarif ederken elhan ilmi ve îkâ ilminden oluştuğundan bahsetmiştir. Alişah b. Büke, Mukaddimet’ul Usûl adlı eserinde îkâ’yı Farabi’ye atfederek şöyle açıklar: “Vuruşlar arasında sınırlı, ölçülü zamanlar da oluşturup birkaç vuruşun topluca ortaya konmuş şekline îkâ denir.” Vuruşlar arasında sınırlı ve ölçülü zamanlar oluşturulmasının nedeni, seslerin sonsuza kadar devam etmesini önlemek, böylece birbirleriyle uyumlu sesler topluluğu meydana getirmektedir (Çakır, 1999, 204).

Ahmedoğlu Şükrullah, Edvâr-ı Musiki’nin on üçüncü faslında usûl anlatımları ve devirlerine yer vermektedir. Dönem edvârlarının çoğunda görüldüğü gibi usûlleri öğrenmenin çok zor olduğu, maharet istediğine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bunun yanı sıra îkâ’yı anların ortasında muayyen zamanlar olan nakralar olarak tanımlamaktadır.

Dönemin usûl anlayışı hakkında en geniş bilgi Fethullah Şirvani’nin Mecelletün fi’l-Musîkâ’sında işlenmiştir. Usûlün tarifi, îkâ’nın direkleri, açıklamaları ve usûllerin daire ile anlatımına dair bilgilerin görüldüğü Mecelletün fi’l-Musîkâ’da kendinden önce gelen nazariyatçıların îkâ tanımlarına detaylı bir şekilde yer vermiş, kendi tanımını şöyle ortaya koymuştur; “Nağmeler arasına giren zamanların nağmeli ölçü ile sınırlandırılması sebebiyle takdir edilmesidir.” (Akdoğan, 1996; 233)

15. yüzyıl teorisyenlerinden olan ve Anadolu edvâr geleneğinde önemli bir yere sahip olan Yusuf Kırşehrî’nin usûlü, “Bil ki usûl, asl kelimesinin çoğuludur. Usûl bir kâidedir ki onun aslı yoktur. Hemen Allahtan bir bağıştır ki kime isterse verir.” cümlesiyle tanımlar (Doğrusöz, 2007; 112).

15. yüzyılın sonuna gelindiğinde Seydî El-Matla adlı eserinde tanımlardan çok usûl lerin önemine yer vermiştir. Usûllerin hassas bir konu olduğunu, anlamanın ve kavramanın herkese kısmet olmayacağını, Allah’ın lütfu olduğunu belirtmiştir.

Usûl ve îkâ kavramından bahsederken bu iki kavramı açıklamak için sık sık kullanılan bazı unsurlardan da bahsetmek gerekmektedir. Usûl tanımları yaparken darb, düzüm, nakre, vuruş olarak adlandırılan bazı unsurların kullanıldığı görülmektedir.

İka'yı tanımlarken kullanılan “nakr” kökünden gelen nakre ya da nakra kelimesi sözlük anlamı olarak “vurma, vuruş” anlamına gelmektedir. Arapça’da vurma, dövme anlamına gelen bir diğer kelime olan darb kelimesi ise, Türk müziğinde usûlün vurulan her parçasına verilen isimdir. Meragi, Ladikli, Hızır b. Abdullah gibi XIV. ve XV. yüzyılların ünlü musiki nazariyatçıları eserlerinde darb yerine nakre terimini kullanmışlardır. El Kındî’den sonraki nazariyatçıların da kullandığı ve birim vuruş zamanı da denilen nakra kelimesine Hızır bin Abdullah’ın edvârında da bu anlamda rastlanmaktadır. Hızır bin Abdullah nakrayı şöyle tarif eder; “Bil ki nakra deyu ilm-i ğınadadarba eydürler, eli eli vurmak gibi. Ya eli defe vurmak gibi ya bir nesne kıble urmak gibi. Nitekim ilm-i ğınada ten demek bir nakradır. Tenen demek iki nakradır. (Özçimi, 1989; 46)

Farabi de, Kitâbu İhsâi'l-İkâ'ât adlı eserinde nakreyi, “Başlangıç nağmesinin oluşmasına sebebiyet veren darbeye ‘nakre’ denir” şeklinde tanımlamıştır (Rızvanoğlu, 2007; 38).

İbn Sînâ da diğer teorisyenler gibi darb yerine nakre kelimesini kullanmıştır. Ahmet Hakkı Turabi, darb kelimesinin sadece vurmali çalgılara vurulması için kullanıldığını, nakre kelimesini ise her türlü çalgıdan elde edilen vurguyu tanımladığını İbn Sînâ’nın bu nedenle nakre kelimesini tercih ettiğini belirtmiştir (Turabi, 2002; 71).

Safiiyyüddin Kitâbü'l Edvâr’da ve Şerefiyye Risâlesi’nde nakrenin tanımlamasını yapmamış ancak vuruş kelimesine karşılık kullanmıştır.

Abdülkadir Merâgî’ye göre nakre; bir harfin telaffuzu, mızrabın tele bir defa vurulması ya da bir elin bir ele veya herhangi bir cismin, başka bir cisme çarptırılmasıdır. (Karabaşoğlu, 2010; 184)

Ladiklî’ye ise nakara kelimesini kullanmış ve bir cismi diğer bir cisme kat’ice vurmak anlamına geldiğini belirtmiştir (Kalender, 1982; 148).

Hızır bin Abdullah ve Alişah b. Hacı Büke nakre kelimesini açıklamamış ancak vuruş îkâ tanımlarında vuruş kelimesine karşılık gelecek şekilde kullanmıştır. Bu dönemde usûl adlarında “darb” kelimesinin de kullanılmaya başladığı görülmektedir.

Kırşehirî ise edvârında nakarat kelimesini kullanmış ve şöyle açıklamıştır: “Nakarat ne nesnedir şöyle ki şairlerin şiirde aruz ilmini bölümleyerek kullanması gibidir. Mefâ’ilün fe’ilâtün şairin işine gereklidir, darb, usûl ve nakarat bölmeleri gûyendenin de işine gereklidir.” (Doğrusöz, 2007; 58)

Kırşehirî’nin bu tanımından da anlaşılacağı üzere, nakralar (nakarat) şiirle ve aruzla doğrudan bir ilişki içindedir. Şimdiye kadar bahsettiğimiz hemen hemen bütün teorisyenler, bu ilişkiden bahsetmekte, îkâdan önce rûkn (direk, esas) olarak bilinen bazı unsurları açıklamaktadırlar. Îkânın direkleri olarak bilinen bu unsurlar kendi içinde üçe ayrılmaktadır;

- Sebeb
- Veted
- Fasıla

Bu üç unsur da kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.

- Sebeb
 - Sebeb-i Hafîf
 - Sebeb-i Sakîl
- Veted
 - Veted-i Mecnû
 - Veted-i Mefrûk
- Fâsıla
 - Fâsıla-i sugrâ
 - Fâsıla-i kübra

Ali Şîr Nevâyî’nin Mîzânü’l-evzân adlı eserinde bu unsurları şöyle tanımlamaktadır (Eraslan, 1993; 2).

Sebeb (“kazık” anlamındadır, çoğulu: eshâb) iki türlüdür:

1. Hafif-i sebeb (sebebü’l-hafîf): Bir harekeli ve bir harekesiz harften oluşan hece grubudur: sefer kelimesindeki fer hecesi gibi.

2. Ağır sebep (sebebü's-sakil) : iki harekeli harfden olusan heceler grubu: lebi kelimesi gibi.

Veted ("ip" anlamındadır, çoğulu: evtâd) iki türlüdür:

1. Birleşmiş veted (vetedü'l-mecmû'): iki önceki harf harekeli, üçüncü harf harekesiz olan ses grubudur: kerem kelimesi gibi.

2. Ayrılmış veted (vetedü'l-mefrûk) : Önceki ve sonraki harf harekeli, ortadaki harf harekesiz olan ses grubudur: sâye kelimesi gibi.

Sebeb ve veted'lerin birlesmesinden de "fâsıla" denilen harf (karşılığı olan ses) grupları meydana gelir. Fâsıla da iki türlüdür.

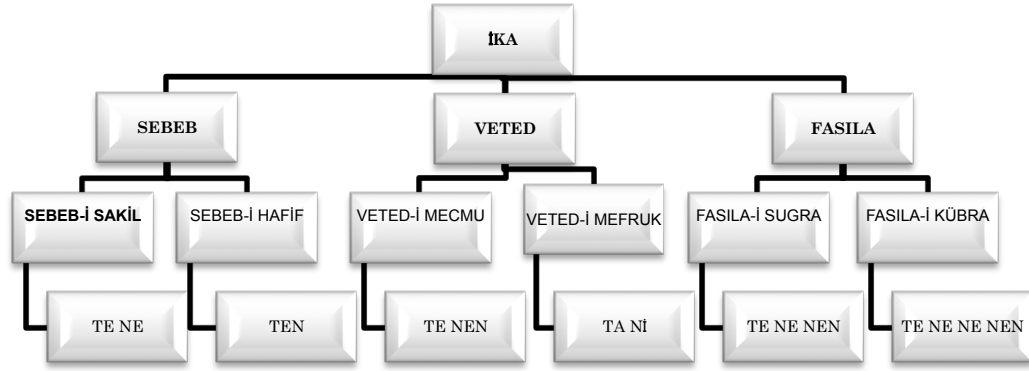
1. Küçük fâsıla (fâsılatü's-sugrâ) : İlk üç harf harekeli, dördüncü harf harekesiz olan harf (karşılığı olan ses) grubudur: talebim kelimesi gibi.

2. Büyük fâsıla (fâsılatü'l-kübrâ) : İlk dört harf harekeli, beşinci harf harekesiz harf (karşılığı olan ses) grubudur: gözetiliş kelimesi gibi.

Bu direkler, aruz kalıpları ile ifade edilebildikleri gibi hecelerle de ifade edilebilmektedir. Bu ifade şekli için te, te ne, ten en, te ne nen, ten gibi heceler kullanılır. Bu heceleri oluşturan harfler, Arap alfabesindeki harflerdir. T ve N seslerinin harekelenmesinden meydana gelir. Bahsettiğimiz îkâ esasları için kullanılan heceler şu şekildedir;

- Sebeb-i Hafif: Ten
- Sebeb-i Sakil: Te ne
- Veted-i Mefrûk: Tâ ni
- Veted-i Mecmû: Te nen
- Fasıla-i sugrâ: Te ne nen
- Fasıla-i kübra: Te ne ne nen

Aşağıda verilen şemada bu heceler ve esasları arasındaki ilişkiler daha rahat görülebilmektedir.

Şekil 1.1: İkânın Esasları

Nakre kelimesinin 15. yüzyılda genellikle çoğul kullanıldığı ve nakarat olarak anıldığı görülmektedir. Nakarat, nakra kelimesinin çoğulu olmakla beraber “usanç verecek kadar sık sık tekrarlanan söz” anlamına da gelmektedir. Bahsettiğimiz hecelerin devirlerde sürekli tekrar edilmesi nedeniyle bu anlamıyla da kullanılmış olabileceği düşünülebilir.

Bunun yanı sıra Anadolu edvâr yazarlarında “Dört nakre ve üç darbtan oluşur” veya “Onaltı nakarattır” gibi kullanımlara da rastlanmıştır. Burada nakre, anlatılan usûlün kaç zamanlı olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. İncelenen örneklerde, nakre kelimesinin vuruş dışında “zaman” anlamında da kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanımı darb ile aynı anlama gelmediğini göstermektedir. Darb kelimesi ikânın direkleri/esasları olarak açıkladığımız hecelerin her birinin vurulması anlamında kullanılmaktadır.

Usûllerden bahsederken karşımıza çıkan bir diğer unsur ise düzümdür. Düzüm, özellikle 20. yüzyıl teorisyenleri tarafından ikânın yanlış değerlendirilmesi sonucunda ikâ ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Düzüm, süre ve vurgudan bağımsız olarak düzenli bir şekilde kümelenmesidir.

Düzüm ayrıca kendi iç katmanlarına sahiptir. Bu iç katmanlar atım ve tartım olarak ikiye ayrılır. Atım, birim zamanı belirten bir ifadedir. Eşit süre ve kuvvetteki seslerden oluşur. Tartım ise, atımı kapsayan bir unsurdur. Atımda eşit kuvvette görülen vuruşlar, tartımda eşit olmayan kuvvetteki vuruşlara dönüşür. Zayıf veya kuvvetli olmak üzere ayrılan bu vuruşların kümelenmesine ve düzenli bir şekilde

tekrarlanmasına tartım denir. Düzüm ise her ikisini de kapsar ve düzümlerin kalıplaşmış şekilleri ile usûller oluşur.

Teorisyenler tarafından yapılan usûl tanımlarına bakıldığında bu tanımların bahsettiğimiz unsurlardan bağımsız olmadığı, usûllerin kendilerine özgü bir iç yapıları olduğu görülmüştür. Bu yapılarda kullanılan isimler ve bazen içerikler yüzyıllara göre değişim göstermekle birlikte temel yapı taşları oldukça benzerlik arz etmektedir.

Bu bağlamda usûllerin oluşumunu sağlayan bu unsurların kullanımların inceleyebilmek için gidebildiğimiz en erken yüzyıla gitmek gerekli görülmüştür. Kaynaklarına ulaşabildiğimiz en eski usûl kullanımının görüldüğü 9. yüzyıldan itibaren usûl kullanımını çalışmamızın sonraki bölümünde inceleyeceğiz.

3. BÖLÜM: 9.-16. YÜZYIL ARASI KULLANILAN USÛLLER

Osmanlı/Türk Müziği usûl kuramına dair yaygın kanaatlerden biri bu kuramın çıkış noktasının El-Kindî olduğu yönündedir. El-Kindî'den günümüze var olan îkâ, devir ve usûllerin gerek adlandırmalarında, gerekse kullanımlarında değişim gözlenmektedir. Bu değişimi takip etmek amacıyla El-Kindî'den ve usûl kullanımından bahsetmek gerekmektedir.

El-Kindî musiki risâlelerinde îkâ'yı vuruşlarının kıymetleri birbirine eşit veya eşit olmayan fakat mutlaka kuvvetli, yarı kuvvetli ve zayıf zamanların belli bir şekilde sıralanmasıyla meydana gelen muayyen kalıplar halindeki sayı veya vuruş gurupları olarak tanımlamaktadır (Turabi 1996; 78).

Ahmet Hakkı Turabi, El-Kindî ve mûsikî risâleleri üzerine yapmış olduğu çalışmasında El-Kindî'nin sıralamasından önce, Dört Halife döneminde¹ bu kalıpların Sakîl Evvel, Sakîl Sanî, Hafif Sakîl, Hezec olmak üzere dört adet olduğundan, Abbasiler döneminde² ise Remel ve Hafif Remel'in eklenmesiyle sayılarının altıya ulaştığından bahseder.

Ancak 9. yüzyılda bu sayının sekize çıktığı görülmektedir. El-Kindî de yaşadığı dönemde kullanılan sekiz îkâ modelinden bahsetmektedir. *Kitâbu'l-Musavvitâti'l Veteriyye min Zâtil-Veteril Vâhid ilâ Zâti'l-'Aşeret'il Evtâr* adlı risâlesinde bu sekiz modeli vezin kalıplarıyla ilişkilendirerek açıklamış, *Risâle fi' Eczâi Hubriyye fi'l Musîkâ* adlı risâlesinde ise bu açıklamalara dayanarak arûz-usûl ilişkisinden,

¹ Hulefa-i Raşidin olarak da bilinen, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra halkın seçimiyle din ve devlet işlerini yürüten dört halifenin yaşadığı M.S. 632-661 yılları arasındaki dönemi ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Çağatay, Neşet. 1993. *İslam tarihi : başlangıçtan Abbasilere kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

² Dört Halife döneminden sonra gelen Emevîlerin saltanatına son vererek, M.S. 750-1258 yılları arasında din ve devlet yönetimini ele alan, yaklaşık 500 yıl boyunca halifeliği elinde tutan hanedan. Ayrıntılı bilgi için bkz: Çağatay, Neşet. 1993. *İslam tarihi : başlangıçtan Abbasilere kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

usûllerin birbirine nasıl bağlanacağından bahsetmiştir. Bunun yanı sıra, dönemin ünlü şairlerinin dizelerinden örnekler vermiş, bu örneklerin hangi usûllerle eşleşebileceğini göstermiştir. El-Kindî *en-nisebü'z-zemaniyye* (zamansal oranlar) olarak tanımladığı devirleri şöyle sıralar:

1. Sakîl evvel
2. Sakîl sanî
3. Mahûrî
4. Hafîf sakîl
5. Remel
6. Hafîf remel
7. Hafîf hafîf
8. Hezec

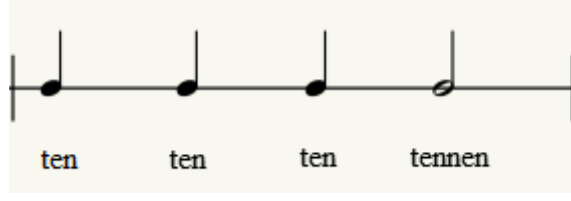
Bu sıralamaya dair Muhammed Haşim³ El-Kindî'den yüz yıl sonra yaşayan El-İsfahanî'nin döneminde⁴ yedi adet usûl bulunduğundan, Hafîf Hafîf usûlüne sadece El-Kindî'de rastlandığını belirtmiştir. El-Kindî yukarıda sıralaması verilmiş olan usûlleri şöyle açıklar;⁵

1. Sakîl evvel: Peşpeşe üç nakra ve sakın nakra, usûl başa döner. (Bkz: Şekil 3.1)

³ Haşim Muhammed er-Recep, 1921-2003 yılları arasında yaşamış Arap müzikolog. 1980'li yıllarda Ladikî'nin Risaletü'l-Fethiyye isimli eserinin ve Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi'nin Kitabü'l-Edvar'ını incelemiş, Irak makamlarına ilişkin ilk kitabı yazmıştır.

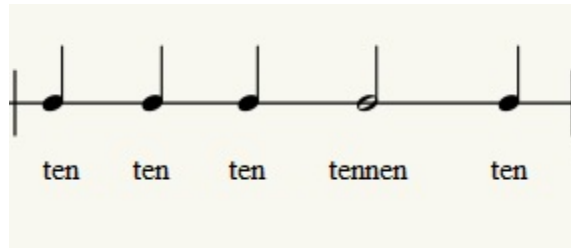
⁴ Ebu'l Ferec el İsfahanî, El Eganî adlı eseriyle tanınan ve 967 yılında vefat ettiği bilinen Arap tarih ve edebiyatçısı. Ayrıntılı bilgi için bkz: Sezgin, Fuat.2010. *İslam'da Bilim ve Teknik c.1*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul

⁵ Usullerle ilgili açıklamalar Ahmet Hakkı Turabi'nin El-Kindî'nin Musiki Risaleleri adlı Yüksek Lisans tezindeki çeviriyazımından yola çıkarak yapılmıştır. Verilen heceler Turabi'de yer almamaktadır ve kullanılan birim zaman farklıdır.

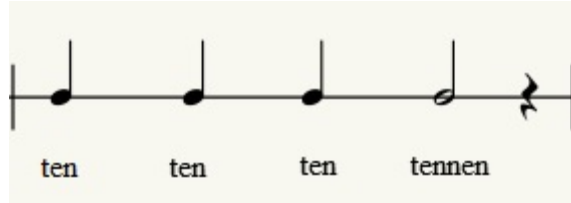
Şekil 3.1: Sakîl Evvel

2. Sakîl sanî: Peşpeşe üç nakra; sakın bir nakra, hareketli bir nakra, usûl başa döner. (Bkz: Şekil 3.2)

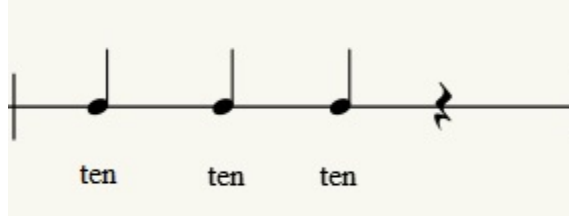
Şekil 3.2: Sakîl Sâni

3. Mahûrî: Aralarına bir nakra zamanı girmesi mümkün olmayan peşpeşe iki nakra; tek bir nakra, sonu ve başlangıcı arasında zamanı. (Bkz: Şekil 3.3)

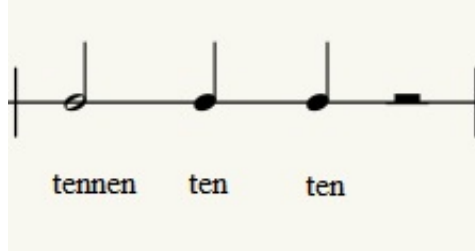
Şekil 3.3: Mahûrî

4. Hafîf sakîl: Aralarına bir nakra zamanı girmesi mümkün olmayan peşpeşe iki nakra; aralarında bir nakra zamanı olan iki tane üçerli nakra grubu. (Bkz: Şekil 4)

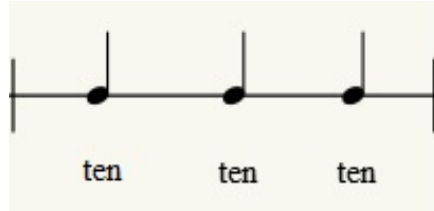
Şekil 3.4: Hafif sakıl

5. Remel: Münferid bir nakra ile başlar, aralarına bir nakra zamanı giremeyen peşpeşe iki nakra ile devam eder, sonu ile başı arasında bir nakra zamanı vardır. (Bkz: Şekil 3.5)

Şekil 3.5: Remel

6. Hafif remel: Üç tane hareketli nakra, sonra usûl başa döner. (Bkz: Şekil 3.6)

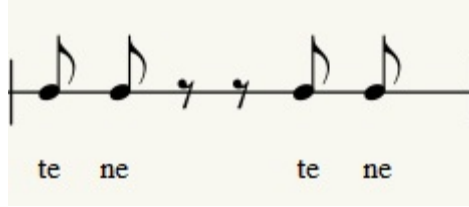
Şekil 3.6: Hafif Remel

7. Hafif hafif: Aralarına bir nakra zamanı giremeyen peşpeşe iki nakra, her bir çift nakra arasında bir nakra zamanı. (Bkz: Şekil 3.7)

Şekil 3.7: Hafif Hafif

8. Hezec: Aralarına bir nakra zamanı giremeyen peşpeşe her bir çift nakra arasında iki nakra zamanı. (Bkz: Şekil 3.8)

Şekil 3.8: Hezec

El-Kindî'nin yanı sıra İshâk el-Mevsîlî'nin de îkâ ile ilgili tanımlarına rastlanmaktadır. İshâk el-Mevsîlî'nin öğrencisi olan İbn'ül Müneccim'in *Kitâbü'n-Neğam* adlı eserinde İshâk el-Mevsîlî'nin öğretilerine de yer verildiği bilinmektedir. (Turabi, 2005; 209)

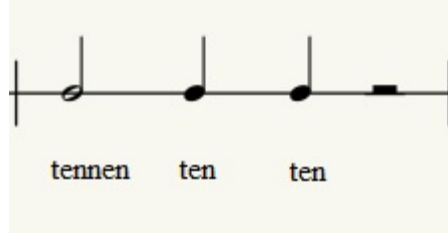
Ancak İshâk el-Mevsîlî'nin günümüze hiçbir eserinin ulaşmaması sebebiyle îkâ tanımı hakkında bilgiyi kendisinden yaklaşık çeyrek yüzyıl sonra yaşamış olan Fârâbî'nin *Kitâbu'l-İhsâe'l-İkâ'ât* adlı eserinden edinebiliyoruz.

Fârâbî, İshâk el-Mevsîlî'nin⁶ îkâlarının dokuz adet olduğundan bahsettiği eserinde Mevsîlî'nin îkâ tanımlarını birebir aktarmasa da, kendi tanımları üzerinden yaptığı yorumlarla Mevsîlî'nin îkâ tanımları hakkında bilgi vermektedir. Bu dokuz îkâ modeli Sakîl Remel, Hafif Remel, Sakîl-i Evvel, Hafîf-i Sakîl-i Evvel, Sakîl-i Sâni,

⁶ Şair, dilbilimci ve muganni olduğu bilinen İshâk el-Mevsîlî, 767-850 yılları arasında yaşamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Sezgin, Fuat.2010. *İslam'da Bilim ve Teknik c.1*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul

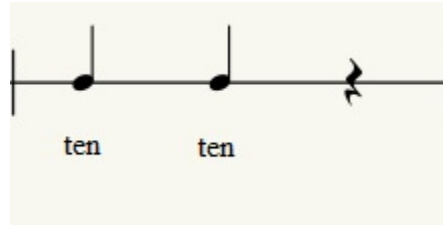
Hafif-i Sakil-i Sâni, Hezec olarak sıralanmaktadır. Fârâbî'nin yapmış olduğu yorumlardan çıkartılan ikâ heceleri ve şemalarını ise şöyle gösterebiliriz.⁷

1. Sakil Remel: 12 zamanlıdır. Tennen-ten-ten-0⁸ heceleri ile gösterilir. (Bkz: Şekil 3.9)

Şekil 3.9: Sakil Remel

2. Hafif Remel: 6 zamanlıdır. Ten-ten-0 heceleri ile gösterilir. (Bkz: Şekil 3.10)

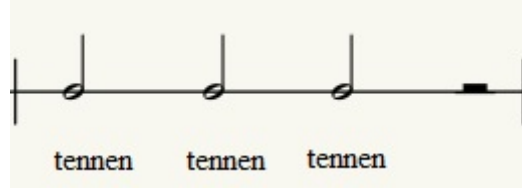

Şekil 3.10: Hafif Remel

3. Sakil-i Evvel: 16 zamanlıdır. Tennen-tennen-tennen-0 heceleri ile gösterilir. (Bkz: Şekil 3.11)

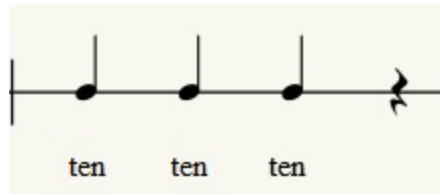
⁷ Açıklamalar, M. İsmail Rızvanoğlu'nun *Fârâbî'de İkâ Teorisi* adlı doktora tezinden yola çıkarak yapılmıştır.

⁸ Bu "0" işaretleri sükun zamanı adı verilen "es" işaretlerini göstermektedir. Rızvanoğlu'nda bu gösterim metin içinde yer almaktadır. Tarafımızca hecelerin gösteriminde bu işaret kullanılmıştır.

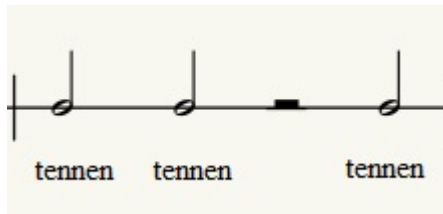
Şekil 3.11: Sakîl-i Evvel

4. Hafîf-i Sakîl-i Evvel: 8 zamanlıdır. Ten-ten-ten-0 heceleri ile gösterilir. (Bkz: Şekil 3.12)

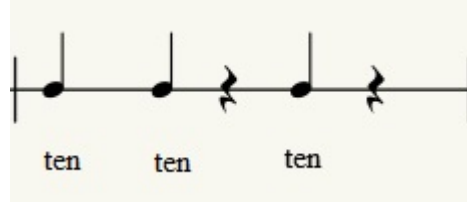
Şekil 3.12: Hafîf-i Sakîl-i Evvel

5. Sakîl-i Sâni: 16 zamanlıdır. Tennen-tennen-0-tennen heceleri ile gösterilir. (Bkz: Şekil 3.13)

Şekil 3.13: Sakîl-i Sâni

6. Hafîf-i Sakîl-i Sâni: 10 zamanlıdır. Ten-ten-0-ten-0 heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.14)

Şekil 3.14: Hafif-i Sakîl-i Sâî

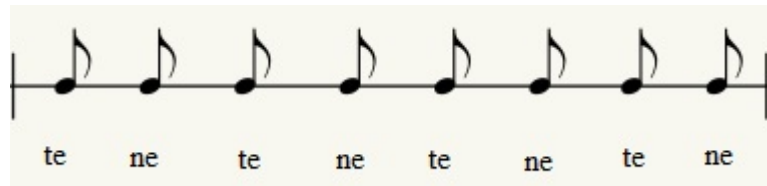
7. Hezec: 6 zamanlıdır. Te-ne-te-ne-te-ne heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.15)

Şekil 3.15: Hezec

Hârizmî'nin eserlerinde îkâ ile ilgili detaylı bilgiye rastlanmasa da, *Mefâtîhu'l 'Ulûm* adlı ansiklopedik eserinin mûsiki ile ilgili yedinci bölümünde îkâ formları ile ilgili açıklamalara yer vermiştir.⁹

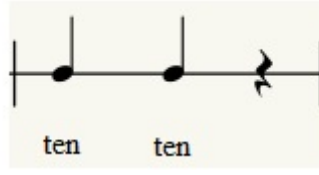
1. Hezec: Düzenli zaman aralığıyla birbiri ardına gelen sekiz adet ten hecesinden oluşur. İshâk el-Mevsîlî'nin Hezec tanımıyla benzerlik gösterse de vuruş sayısı farklılık gösterir. (Bkz: Şekil 3.16)

Şekil 3.16: Hezec

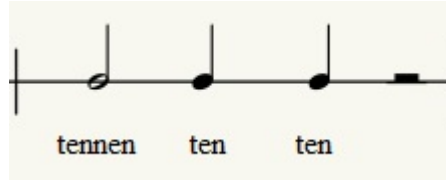
⁹ Açıklamalar, M. İsmail Rızvanoğlu'nun *Fârâbî'de Îkâ Teorisi* adlı doktora tezinden yola çıkarak yapılmıştır.

2. Hafîf Remel: Ard arda gelen ikişer hafif vuruştan oluşur. (Bkz: Şekil 3.17)

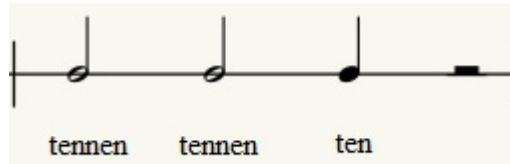
Şekil 3.17: Hafîf Remel

3. Remel: Bir ağır iki hafif vuruştan meydana gelen ve Sakîl Remel adı da verilen bu îkâ formu, İshâk el-Mevsîlî ve Kindî'ninkisiyle aynıdır. (Bkz: Şekil 3.18)

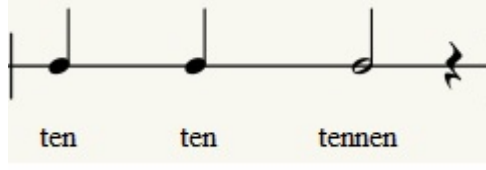
Şekil 3.18: Remel

4. Sakîl-i Sâni: İki ağır ve bir hafif vuruştan meydana gelmektedir. (Bkz: Şekil 3.19)

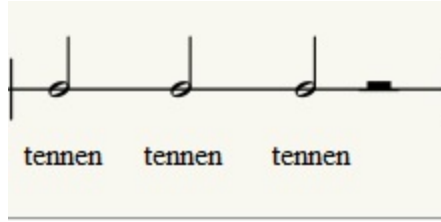
Şekil 3.19: Sakîl-i Sâni

5. Hafîf-i Sakîl-i Sâni: Mâhûri adı da verilen, İki hafif ve bir ağır vuruştan meydana gelen bir îkâ formudur. (Bkz: Şekil 3.20)

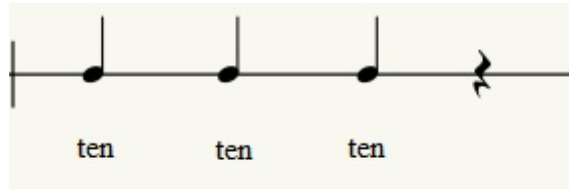
Şekil 3.20: Hafif-i Sakil-i Sanî

6. Sakil-i Evvel: Birbirini takip eden üç ağır vuruştan meydana gelen bir ikâ formudur. (Bkz: Şekil 3.21)

Şekil 3.21: Sakil-i Evvel

7. Hafif-i Sakil-i Evvel: Birbirini takip eden üç hafif vuruştan meydana gelen bir ikâ formudur. (Bkz: Şekil 3.22)

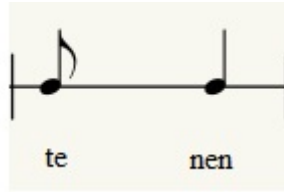
Şekil 3.22: Hafif-i Sakil-i Evvel

Fârâbî *Kitâbu'l-Îkâât* ve *Kitâbu İhsâi'l-Îkâât* adlı eserlerinde her yönüyle ikâya ve ikâyâ dair çeşitli tanımlara yer vermiştir. Fârâbî ikâları muttasıl/muvassal (bitişik) ikâlar ve munfasıl/mufassal (ayrık) ikâlar olmak üzere ikiye ayırmıştır. Muttasıl/muvassal (bitişik), fâsılasız (devirlerin aralarında zaman açısından boşluk bulunmayan) ikâlardır. Bu ikâlar, hafif ve ağır vuruşlardan oluşurlar ve tek başlarına kullanılmazlar. Fârâbî *Kitâbu'l-Îkâât* adlı eserinde muttasıl/muvassal ikâların ancak

munfasıl/mufassal ikâlar ile birlikte kullanılabileceklerini belirtmiştir. Munfasıl/mufassal ikâların ise devirleri birbirinden fâsılalarla ayrılmıştır. Fârâbî bu ikâları tabîi ikâ olarak da adlandırmıştır. Kendi içlerinde hafif ikâlar, hafîf-i sakîl (orta ağır) ikâlar ve sakîl (ağır) ikâlar olmak üzere üçe ayrılırlar.¹⁰

Hafîf ikâlar kendi içlerinde altıya ayrılırlar;

1. Hafîf-i Evvel: İlki hafif, ikincisi ağır olmak üzere ard arda iki vuruştan meydana gelir. 3 zamanlıdır. Te-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.23)

Şekil 3.23: Hafîf-i Evvel

2. Hafîf-i Sâni: İlk ikisi hafif, üçüncüsü ağır olmak üzere ard arda üç vuruştan meydana gelir. 4 zamanlıdır. Te-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.24)

Şekil 3.24: Hafîf-i Sâni

3. Hafîf-i Sâlis: ilk üçü hafif, dördüncüsü ağır olmak üzere ard arda dört vuruştan meydana gelir. 5 zamanlıdır. Te-ne-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.25)

¹⁰ Açıklamalar, M. İsmail Rızvanoğlu'nun *Fârâbî'de İkâ Teorisi* adlı doktora tezinden yola çıkarak yapılmıştır.

Şekil 3.25: Hafif-i Sâlis

4. Hezec (Hafif-i Râbi'): İlk dördü hafif, beşincisi ağır olmak üzere ard arda beş vuruştan meydana gelir. 6 zamanlıdır. Te-ne-ne-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.26)

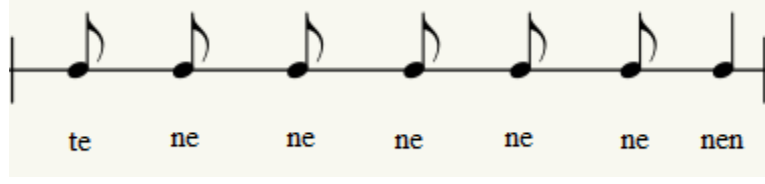
Şekil 3.26: Hezec (Hafif-i Râbi')

5. Muzâri' (Hafif-i Hâmis): İlk beşi hafif, altıncısı ağır olmak üzere ard arda altı vuruştan meydana gelir. 7 zamanlıdır. Te-ne-ne-ne-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.27)

Şekil 3.27: Muzâri' (Hafif-i Hâmis)

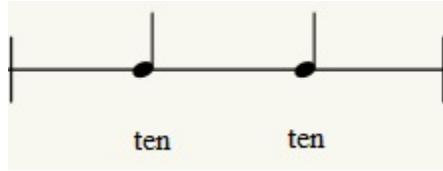
6. Vâfir (Hafifi Sâdis): İlk altısı hafif, yedincisi ağır olmak üzere ard arda yedi vuruştan meydana gelir. 8 zamanlıdır. Te-ne-ne-ne-ne-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.28)

Şekil 3.28: Vâfir (Hafîfî Sâdis)

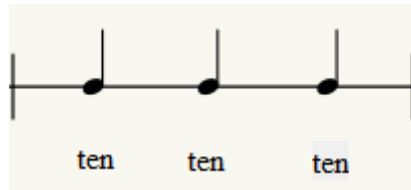
Hafîf-i sakîl (orta ağır) îkâlar, kendi içlerinde üçe ayrılırlar;

1. Hafîf Remel: Ard arda gelen iki orta ağır vuruştan meydana gelir. 4 zamanlıdır. Ten-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.29)

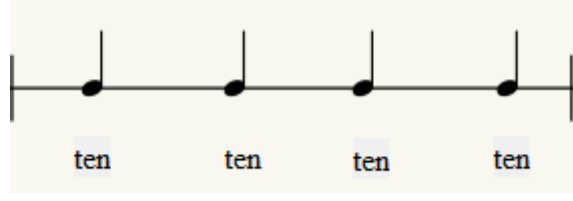
Şekil 3.29: Hafîf Remel

2. Hafîf-i Sakîl-i Evvel: Ard arda gelen üç orta ağır vuruştan meydana gelir. 6 zamanlıdır. Ten-ten-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.30)

Şekil 3.30: Hafîf-i Sakîl-i Evvel

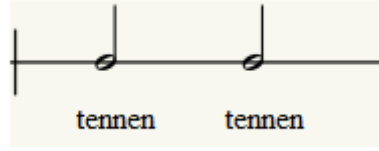
3. Hafîfî Sakîlî Sâni: Ard arda gelen dört orta ağır vuruştan meydana gelir. 8 zamanlıdır. Ten-ten-ten-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.31)

Şekil 3.31: Hafif-i Sakîli Sâni

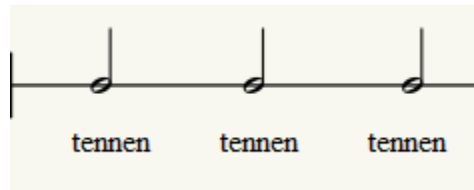
Sakîl (ağır) îkâlar, kendi aralarında üçe ayrılırlar;

1. Remel veya Sakîl Remel: Ardı ardına gelen iki ağır vuruştan meydana gelir. Tennen-tennen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.32)

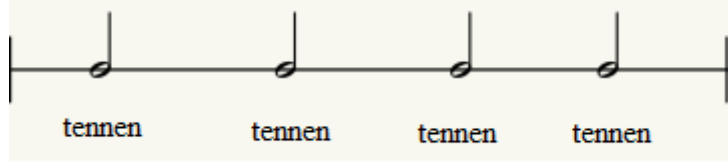
Şekil 3.32: Remel veya Sakîl Remel

2. Sakîl-i Evvel: Ardı ardına gelen üç ağır vuruştan meydana gelir. Tennen-tennen-tennen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.33)

Şekil 3.33: Sakîl-i Evvel

3. Sakîl-i Sâni: Ardı ardına gelen dört ağır vuruştan meydana gelir. Tennen-tennen-tennen-tennen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.34)

Şekil 3.34: Sakîl-i Sâni

Fârâbî'den sonra gelen bir diğer önemli teorisyen ise İbn-i Sina'dır. *Eş-Şifâ*'sının *Musiki* bölümünün beşinci makalesini ikâlara ayırmıştır. İbn-i Sina da Fârâbî'de olduğu gibi muvassal (bitişik) ikâlar ve mufassal (ayrık) ikâlar olarak ayırır. Bunun dışında mürekkeb ikâlardan ve ikâların değişebilir olduğundan bahseder. İbn-i Sina genel olarak ikâları şöyle sıralar;¹¹

1. Hezec: Hezec'in çeşitleri olduğundan ama hepsinin aynı tür olduğundan bahseder ve tef'ileler ile ifade eder.

Mefâilün (. _ . _)

Feilün Feilün (.. _ / .. _)

Mef'ûlün Mef'ûlün (- - - / - - -)

Bu tef'ileleri heceler ile şöyle ifade edebiliriz;

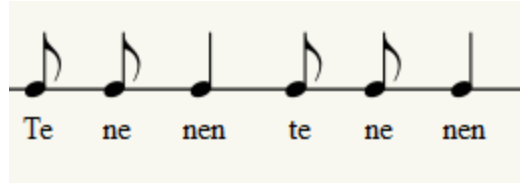
- Mefâilün: Te-nen-te-nen (6). (Bkz: Şekil 3.35)

Şekil 3.35: Hezec-1

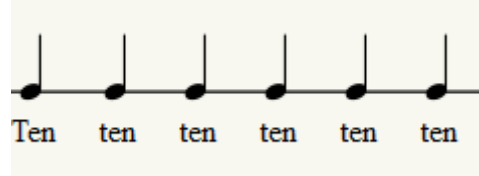
¹¹ Açıklamalar, Ahmet Hakkı Turabi'nin İbn Sînâ'nın Kitabü's Şifası'nda Musiki başlıklı doktora tezinden yola çıkılarak yapılmıştır. Orijinal çalışmada yer almayan heceler, tarafımızdan yorumlanarak eklenmiştir.

- Feilün Feilün: Te-ne-nen-te-ne-nen (8) . (Bkz: Şekil 3.36)

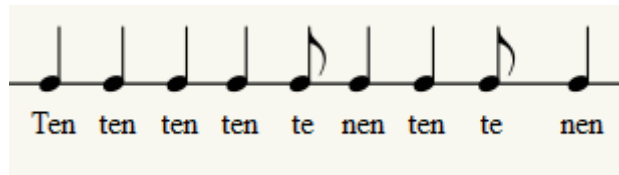
Şekil 3.36: Hezec-2

- Mef'ûlün Mef'ûlün: Ten-ten-ten-ten-ten-ten (12) . (Bkz: Şekil 3.37)

Şekil 3.37: Hezec-3

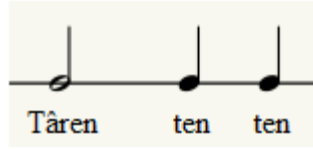
2. Hafif Hezec: Hezcelere benzediği ancak uzunluklarını şairlerin bilebileceğini belirtmiştir.
3. Sakil-i evvel: 16 zamanlıdır. Ten-ten-ten-ten-te-nen-ten-te-nen heceleri ile ifade edilebilir. (Bkz: Şekil 3.38)

Şekil 3.38: Sakîl-i Evvel

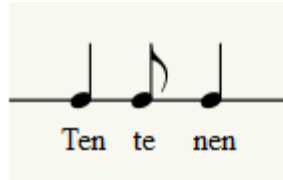
4. Hafif Sakîl-i Evvel: Sakîl-i Evvel'den hafif olduğu ve 3 vuruşlu olduğu belirtilmiştir. Bu ifade, hece dizilimi olarak Sakîl Evvel ile aynı hece diziliminin kullanılıyor olabileceğini ancak mertebe farklılığının var olduğunu düşündürmektedir.

5. Remel: Ağır bir ikâ kalıbı olarak tanımlanmıştır. 8 zamanlıdır ve tâ-ren-ten-ten heceleriyle ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.39)

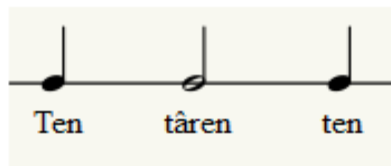
Şekil 3.39: Remel

6. Hafif Remel: 5 zamanlıdır. Ten-te-nen heceleriyle ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.40)

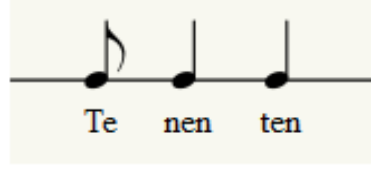
Şekil 3.40: Hafif Remel

7. Sakîl-i Sâni: 8 zamanlıdır. Ten-tâ-ren-ten heceleriyle ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.41)

Şekil 3.41: Sakîl-i Sâni

8. Mâhûrî: 5 zamanlıdır. Te-nen-ten heceleriyle ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.42)

Şekil 3.42:Mâhûrî

Sistemci okulun kurucusu Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi, *Kitabü'l Edvâr*'ının onüçüncü faslında, *Şerefiyye Risâle si*'nin ise beşinci makalesinde îkâ ile ilgili bilgi ve tanımlara yer vermiştir. Safiyyüddin, mertebe, îkânın bileşenleri gibi konulardan bahsetmiş, her iki eserinde de sekiz adet îkâ tanımına yer vermiştir. İki eser arasında îkâ anlatımları ve isimler arasında bazı farklılıklar dikkat çekmektedir.

Îkâ anlatımları Kitabü'l Edvâr'da şöyle yer almaktadır;¹²

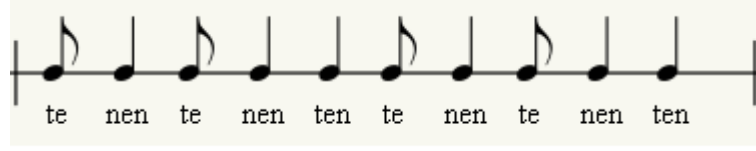
1. Sakîlu'l Evvel: 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.43)

Şekil 3.43: Sakîlu'l Evvel

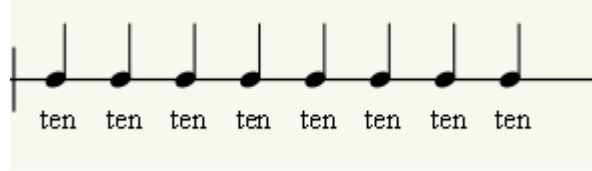
2. Sakîlu's Sanî: Sakîlu'l Evvel gibi 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilir. Safiyyüddin, Kitabü'l Edvâr'da bazılarına göre bu usûlün 8 zamanlı olduğunu, te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edildiğini belirtmiştir. (Bkz: Şekil 3.44)

¹² Açıklamalar, M. Nuri Uygun'un *Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi Ve Kitabü'l Edvarı* adlı kitabında verilen îkâ tanımlarından yola çıkarak yapılmıştır

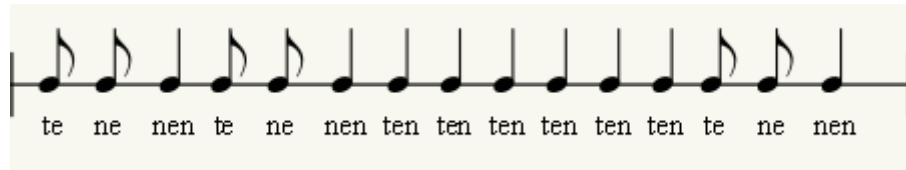
Şekil 3.44: Sakîlu's Sanî

3. Hafîfu's Sakîl: Sakîlu'l Evvel ve Sakîlu's Sanî gibi 16 zamanlıdır. Ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten heceleri ile ifade edilmiştir. Safiyyüddin, Kitabü'l Edvâr'da bazılarına göre bu usûlün 4 zamanlı olduğunu ve ten-ten heceleri ile ifade edildiğini belirtmiştir. (Bkz: Şekil 3.45)

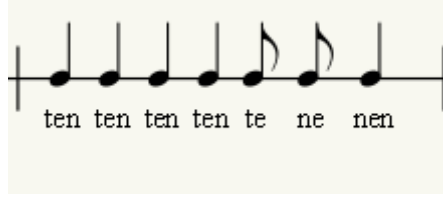
Şekil 3.45: Hafîfu's Sakîl

4. Sakîlu'r Remel: 24 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilir. Safiyyüddin bu usûlün Acemler tarafından esas usûl olarak kabul edildiğini, eserlerin genelde bu usûlde bestelendiğini belirtmiştir. (Bkz: Şekil 3.46)

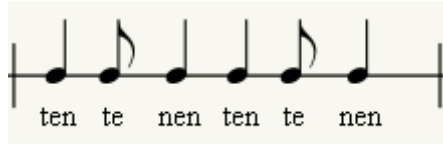
Şekil 3.46: Sakîlu'r Remel

5. Remel: 12 zamanlıdır. Kitabü'l Edvâr'da Remel dairesi çizilmemiş, yeri boş bırakılmıştır. Ancak ten-ten-ten-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edildiğini belirtmiştir. Şerefiyye'de ise Ten-ten-ten-ten-ten-ten heceleri ile ifade edildiği görülmektedir. (Bkz: Şekil 3.47)

Şekil 3.47: Remel

6. Hafıfu'r Remel: 10 zamanlıdır. Ten-te-nen-ten-te-nen heceleri ile ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.48)

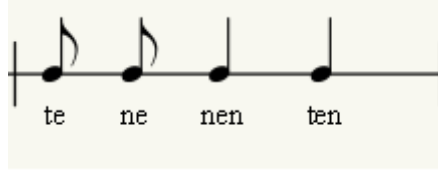
Şekil 3.48: Hafıfu'r Remel

7. Hezec: 12 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.49)

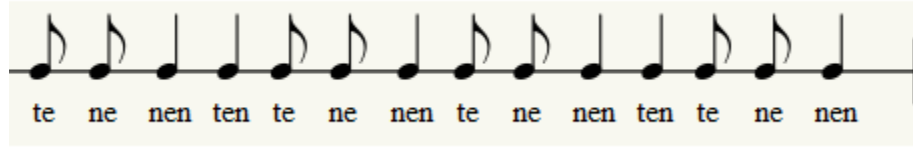
Şekil 3.49: Hezec-1

Safıyyüddin, bazı bilginlere göre iki hezec devrinin bir remele eşit olduğunu belirtmiş, 6 zamanlı bu usûlü ise te-ne-nen-ten heceleri ile ifade etmiştir. (Bkz: Şekil 3.50)

Şekil 3.50: Hezec-2

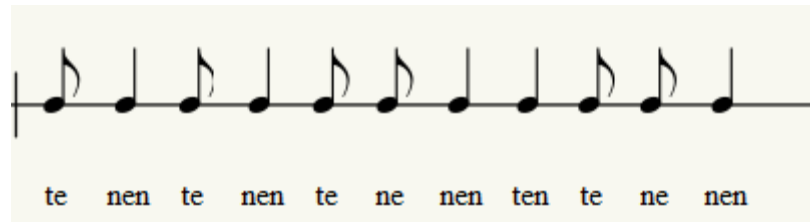
8. Fahte: 20 zamanlıdır. Safiyyüddin, bu usûlün Arap olmayanlar tarafından kullanıldığını ve az sayıda eser bestelendiğini belirtmiştir. Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.51)

Şekil 3.51: Fahte

Safiyyüddin, *Şerefiyye Risâle si'*nde ise usûlleri şöyle açıklamıştır;¹³

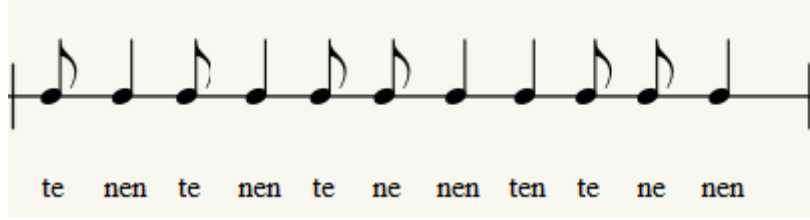
1. Sakîlu'l Evvel: *Şerefiyye*'de *Kitabü'l Edvâr*'da belirtildiği şekliyle yer almıştır. 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.52)

Şekil 3.52: Sakîlu'l Evvel

¹³ Açıklamalar, Fazlı Arslan'ın *Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi ve Şerefiyye Risalesi* adlı kitabında verilen ikâ tanımlarından yola çıkarak yapılmıştır.

2. Sakîlu's Sanî: *Şerefiyye*'de *Kitabü'l Edvâr*'da belirtildiği şekliyle yer almıştır. Sakîlu'l Evvel gibi 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.53)

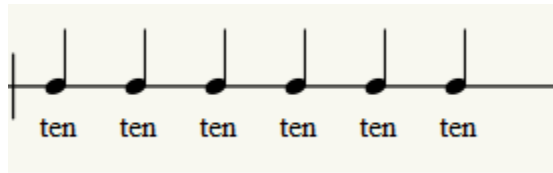
Şekil 3.53: Sakîlu's Sanî

3. Hafîfu's Sakîl: *Kitabü'l Edvâr*'da belirtildiği gibi 16 zamanlıdır ancak ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.54)

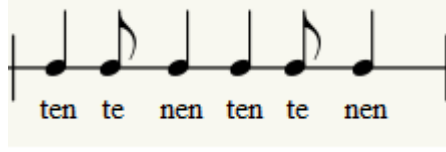
Şekil 3.54: Hafîfu's Sakîl

4. Remel: *Kitabü'l Edvâr*'da olduğu gibi 12 zamanlıdır. Ten-ten-ten-ten-ten-ten heceleri ile ifade edildiği görülmektedir. *Edvâr*'da bu usûlden önce yer alan Sakîlu'r Remel usûlüne *Şerefiyye*'de rastlanmamıştır. (Bkz: Şekil 3.55)

Şekil 3.55: Remel

5. Hafîfu'r Remel: 10 zamanlıdır. Ten-te-nen-ten-te-nen heceleri ile ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.56)

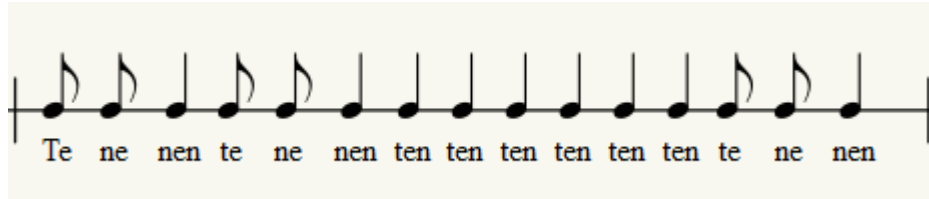
Şekil 3.56: Hafifu'r Remel

6. Hezec: Safiyyüddin, *Kitabü'l Edvâr*'da belirttiği ikinci tür Hezec'e yakın bir tanımlama yapmıştır. Peşpeşe bir dizi vetedin sıralanmasından meydana geldiğini, her iki veted ile bir devir elde edildiğini belirtmiştir. Bu durumda Hezec'i te-nen te-nen heceleri ile ifade edebiliriz. (Bkz: Şekil 3.57)

Şekil 3.57: Hezec

7. Mudaafu'r Remel: *Kitabü'l Edvâr*'da Sakîlu'r Remel adı ile anılan bu usûl 24 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.58)

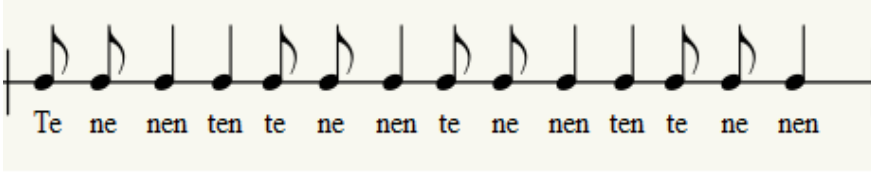
Şekil 3.58: Mudaafu'r Remel

8. Fahte: *Kitabü'l Edvâr*'da belirtildiği gibi 20 zamanlıdır. Safiyyüddin yine bu usûlün Acemler tarafından kullanılan ancak Araplar tarafından pek bilinmeyen, kullanıldığını ve az sayıda eser bestelendiğini belirtmiştir. Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.59)

Şekil 3.59: Fahte-1

Şerefiyye’de yer alan ikinci daireye göre ise ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.60)

Şekil 3.60: Fahte-2

Osmanlı/Türk müziğinin el değmemiş, hakkında oldukça az bilgi sahibi olduğumuz dönemi 14. yüzyıldır. Bu yüzyılda yapılan önemli çalışmalardan biri Hasan Kâşânî’nin *Kenzü’t Tuhaf* (Hediyeler Hazinesi) adlı risâle sidir.

Yakın zamana kadar müellifi meçhul olarak bilinen bu risâle nin içindeki beyitlerde Hasan Kâşânî’nin ismini mahlas gibi kullanması ve yine bu beyitlerde doğum yerinin Kâşân olduğunu belirtmesiyle, konu üzerine yapılan çalışmalarda Hasan Kâşânî adıyla anılmaya başlamıştır (Yıldız, 17; 2011).

Hasan Kâşânî *Kenzü’t Tuhaf* adlı risâle sinde kullanılan çalgılardan, bu çalgıların ölçülerinden, aralıklardan, makam ve usûllerden bahsetmiştir. Usûllerden bahsettiği ve sınıflandırma yaptığı bölümünde Safiyyüddin’den yararlandığını belirtmiştir. Kâşânî’nin usûl sınıflandırmasında 7 usûlden bahsetmiştir.

1. Sakîl-i Evvel:
2. Sakîl-i Sâni
3. Hafîf Sakîl-i Evvel

4. Hafîf Sakîl-i Sâni
5. Remel
6. Hafîf Remel
7. Hezec

Metin içinde ve dairelerde adı geçen bu usûllerin hangi hecelerle ifade edildiğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Metin içinde verilen bilgilere dayanarak kaç zamanlı olduklarını veya hangi hecelerle ifade edildiklerini tahmin ve karşılaştırma yoluyla bulmak mümkün olamamış, kendinden önce ve sonra gelen teorisyenlerle aralarında bağlantı kurulamamıştır.

15. yüzyıla baktığımızda, Abdülkadir Merâgî eserlerinde hem döneminde kullanılan usûllere, hem kendi kullandığı usûllere, hem de kendi icadı olan usûllere yer vermiştir. *Câmiu'l Elhan*'da ve *Makasîdü'l Elhan*'da benzer ika tanımlarına rastlanmaktadır. Bazı küçük farklılıklar dışında ika tanımlarının aynı olduğu görülmektedir.

Abdülkadir Merâgî, *Câmiu'l Elhan*'da ikaları şöyle anlatmaktadır;¹⁴

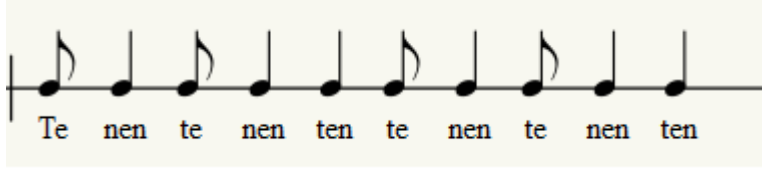
1. Sakîl-i Evvel: 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. Merâgî, Acemlerin bu usûle Vereşân adını verdiklerini belirtmiştir. (Bkz: Şekil 3.61)

Şekil 3.61: Sakîl-i Evvel

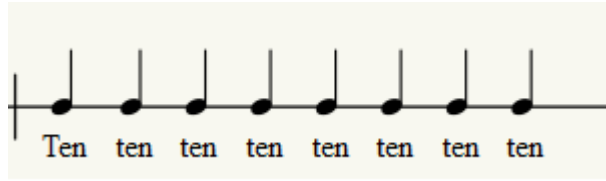
2. Sakîl-i Sanî: Zamanı Sakîl-i Evvel'e eşittir. 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-tenen- ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.62)

¹⁴ Açıklamalar, Ubeydullah Sezikli'nin *Abdülkadir Meragî ve Câmiu'l Elhan* adlı doktora tezinde verilen ikâ tanımlarından yola çıkarak yapılmıştır.

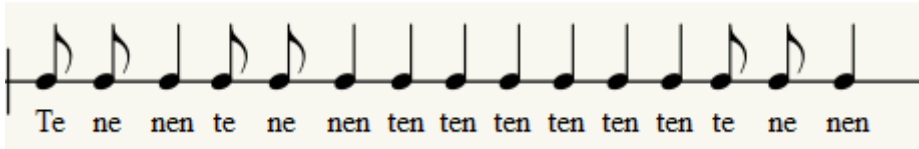
Şekil 3.62: Sakîl-i Sanî

3. Hafîfü's Sakîl: Zamanı Sakîl-i Evvel'e eşittir. 16 zamanlıdır. Ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten heceleri ile ifade edilmiştir. Merâgî bu usûle bazılarının Muhammes adını verdiklerini belirtmiştir. (Bkz: Şekil 3.63)

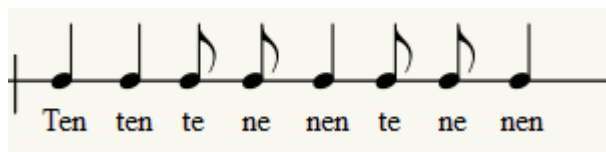
Şekil 3.63: Hafîfü's Sakîl

4. Sakîl-i Remel: 24 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten- te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.64)

Şekil 3.64: Sakîl-i Remel

5. Remel: 12 zamanlıdır. İki şekilde tarif edilmiştir. Ten-ten-te-ne-nen- te-ne-nen heceleriyle veya ten-ten-ten-ten-te-nen heceleriyle ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.65)

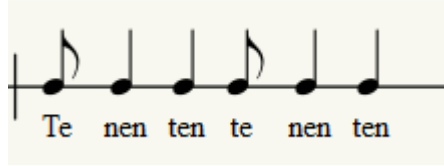
Şekil 3.65: Remel-1

Ancak ikinci dizilimde 11 vuruş görülmektedir. Diğer 15. yüzyıl edvârları ile karşılaştırma yoluna gidilmiş ve heceler ten-ten-ten-ten-te-[ne]-nen şeklinde onarılmıştır. (Bkz: Şekil 3.66)

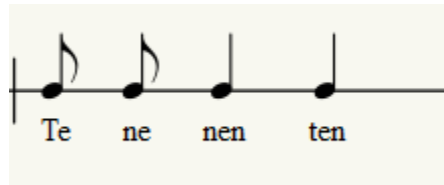
Şekil 3.66: Remel-2

6. Hezec: *Câmiu'l Elhan*'da icracıların kullandığı iki tip hezec olduğu belirtilmiştir. Birincisi Hafîfü'r Remel'in zamanına eşittir. 10 zamanlıdır. Te-nen-ten-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.67)

Şekil 3.67: Hezec

İkincisinde ise iki hezec devrinin bir remel devrine eşit olduğu belirtilmiştir. 6 zamanlıdır. Te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. Merâgî, Tebrizlilerin bu usûlü sıklıkla kullandıklarını ve bu usûle Çenber adı verildiğini belirtmiştir. (Bkz: Şekil 3.68)

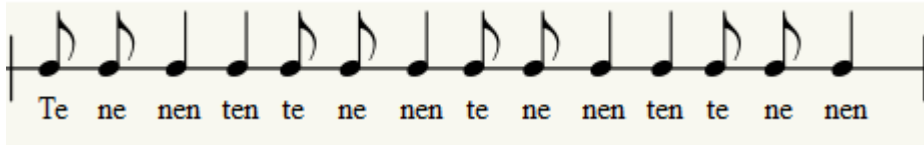
Şekil 3.68: Çenber

7. Fahte: Merâgî, bu usûlün Acemlere özgü olduğunu belirtmiştir. 10, 20, 28 (fahte-i zaid), 40 ve 80 zamanlı örneklerinin olduğundan bahsetmiş, en meşhur olduğunu belirttiği 10 ve 20 zamanlı türlerini açıklamıştır. 10 zamanlı Fahte'yi ten-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade etmiştir. (Bkz: Şekil 3.69)

Şekil 3.69: Fahte-1

20 zamanlı olanı ise te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.70)

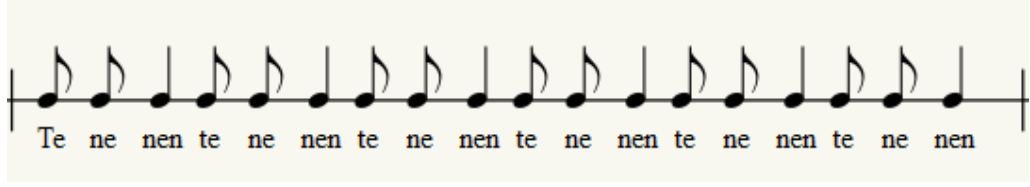

Şekil 3.70: Fahte-2

Buradan itibaren açıklayacağımız usûller *Câmiu'l Elhan*'da “Bu zamanda kullanılan îkâ devreleri” başlığı altında açıklanmıştır.

1. Sakîl: Merâgî bu usûlün aslında Sakîl-i Remel usûlü olduğunu belirtmiş, usûlün vuruşları hakkında bilgi vermemiştir. Dönemin diğer edvâr yazarlarının verdiği bilgiler ve Merâgî'nin Sakîl-i Remel tanımına bakıldığında bu usûlün 24 zamanlı olduğunu görmekteyiz.
2. Hafîf: Merâgî bu usûlün Sakîl-i Sanî olarak adlandırıldığını belirtmiştir. Bu duruma göre Hafîf 16 zamanlı bir usûldür.
3. Çehâr-darb: Merâgî bu usûlün sonrakilerin icadı olduğunu, Muhammed Şah Rebâbî'nin icat etmiş olabileceğini ve Sakîl-i Remel usûlünün zamanına eşit olduğunu belirtmiştir. Bu durumda 24 zamanlı bir usûldür. Ancak darbları farklıdır.

Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.71)

Şekil 3.71: Çehâr-darb

4. Türkî-i asl: 20 zamanlıdır. Ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen- te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.72)

Şekil 3.72: Türkî-i asl

Türkî-i asl-ı kadîm adı verilen türü ise 24 zamanlıdır. Ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.73)

Şekil 3.73: Türkî-i asl-ı kadîm

Türkî-i hafîf, Türkî-i asl-ı kadimin yarı değerinde, yani 12 zamanlıdır. Ten- te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.74)

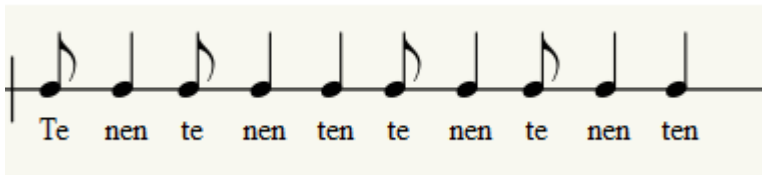
Şekil 3.74: Türkî-i hafîf

Türkî-i hafîf'in de yarısı ise 6 zamanlı Yürük Türkî usûlüdür ve te-nen-te-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.75)

Şekil 3.75: Yürük Türkî

5. Muhammes: Büyük, orta ve küçük muhammes olmak üzere üçe ayrılır. Büyük muhammes 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.76)

Şekil 3.76: Muhammes

Muhammes-i Evsat (Orta Muhammes) 8 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.77)

Şekil 3.77: Muhammes-i Evsat

Muhammes-i Sagîr ise 4 vuruşludur ve Te-nen heceleri ile ifade edilmiştir. Ancak bu şekilde 3 vuruşlu olduğu görülmektedir. Bir [ne] hecesi eklenerek 4 vuruşa ulaşılabilir. (Bkz: Şekil 3.78)

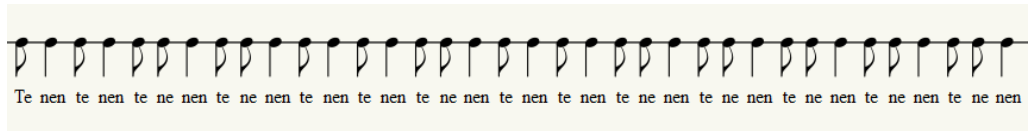

Şekil 3.78: Muhammes-i Sagîr

Merâgî, döneminde sıklıkla kullanılan usûller dışında kendi icat ettiği usûlleri de “Bu fakirin icat ettiği îkâ devirleri” başlığı altında açıklamıştır.

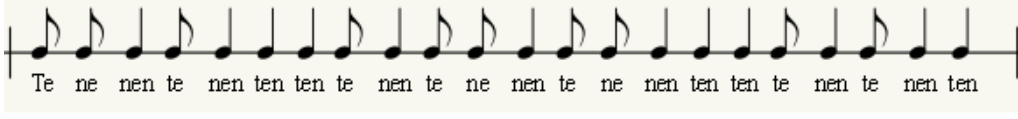
1. Darbü’l Feth: 50 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-nen- te-nen-te-ne-nen-te-nen-te-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. Merâgî, bu usûlün hikayesini şöyle aktarmıştır; (Bkz: Şekil 3.79)

“Bir gün Şehzâde Şeyh Ali Bağdadî’ Tebriz’i feth etti. Îkâları yeni olan yeni bir tasnîf istedi. Bu dâire söz konusu oldu ve Şah da bunun adını Darbü’l-feth koydu.” (Sezikli, 2007; 237)

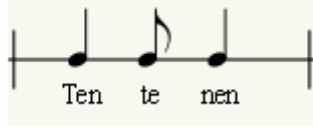
Şekil 3.79: Darbü’l Feth

2. Devr-i Şâhî: 30 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-nen-ten-ten-te-nen-te-ne-nen- te-ne-nen-ten-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.80)

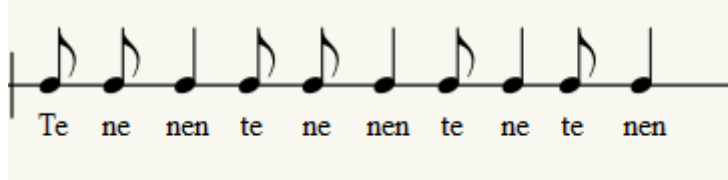
Şekil 3.80: Devr-i Şâhî

3. Devr-i Kumriye: 5 zamanlıdır. Ten-te-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.81)

Şekil 3.81: Devr-i Kumriye

4. Darbü'l-Cedîd: 14 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-nen-te-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.82)

Şekil 3.82: Darbü'l-Cedîd

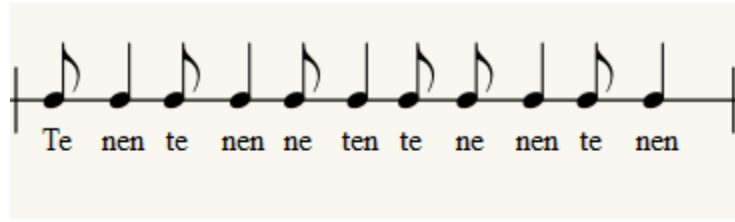
5. Devr-i Mieteyn: 200 zamanlıdır. Merâgî bu usûlü çeşitli şekillerde bölebileceğini, 100 sebab-i hafif ya da 66 vated ve bir sebab-i hafif ya da elli küçük fâsılaya bölüp, artan heceleri de sığdırabileceğini belirtmiştir.

Çehâr-darb usûlü dışında adı geçen usûller *Makasîd'ül Elhan*'da da aynı tanımlarla yer almaktadır. Sadece Çehâr-darb usûlüne *Makasîd'ül Elhan*'da yer verilmemiştir.

Lâdikî ise, 15. yüzyılın sonlarında yazdığı ve II. Bayezid'e ithaf ettiği *Zeynü'l Elhan fî ilmi't-te'lîf ve'l-evzân* adlı eseri matematik ve geometrinin başlangıcı, tel bölünmeleri, uyumlu aralıklar, makam ve usûl tarifleri, müziğin insan ruhu üzerindeki etkileri konularından oluşan bir mukaddime, üç makale ve bir hatimeden meydana gelmiştir. Üçüncü makale îkâ tanımlamalarına ve anlatımlarına ayrılmıştır. Îkâlar metin içinde anlatılmış, daha sonra hangi hecelerle ifade edildiği daire içinde gösterilmiştir.

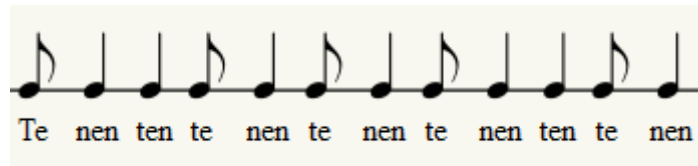
Lâdikî îkâlardan bahsederken, altı temel îkâdan bahsetmiş, bunları Sitte-i Arabiyye (Altı Arap Usûlü) olarak adlandırmıştır. Altı temel îkâ şöyle sıralanmıştır;

1. Sakîl-i Evvel: 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ne-ten-te-ne-nen-te-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.83)

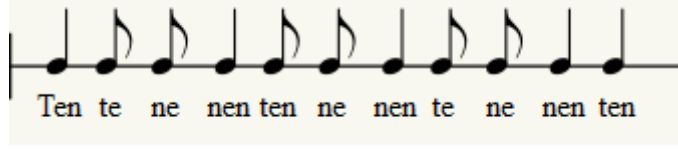
Şekil 3.83: Sakîl-i Evvel

2. Sakîl-i Sâni: 16 zamanlıdır. Te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-te-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.84)

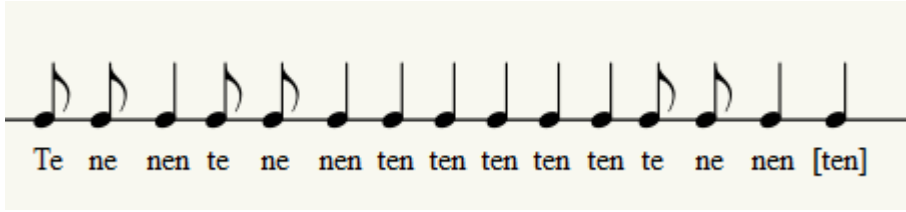
Şekil 3.84: Sakîl-i Sâni

3. Hafîf-i Sakîl: 16 zamanlıdır. Ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.85)

Şekil 3. 85: Hafif-i Sakıl

4. Sakıl-i Remel: 24 zamanlı olduğu belirtilmiştir ancak dairede te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen şeklinde 22 hece olduğu görülmektedir. Bir [ten] hecesinin eklenmesiyle te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen-[ten] heceleriyle ifade edilebilir. Böylece usûlün 24 zamanlı olduğu görülmektedir. (Bkz: Şekil 3.86)

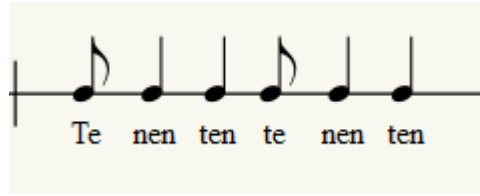
Şekil 3.86: Sakıl-i Remel

5. Hafif-i Remel: 10 zamanlıdır. Ten-te-nen-ten-te-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.87)

Şekil 3.87: Hafif-i Remel

6. Hezec: 10 zamanlıdır. Te-nen-ten-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.88)

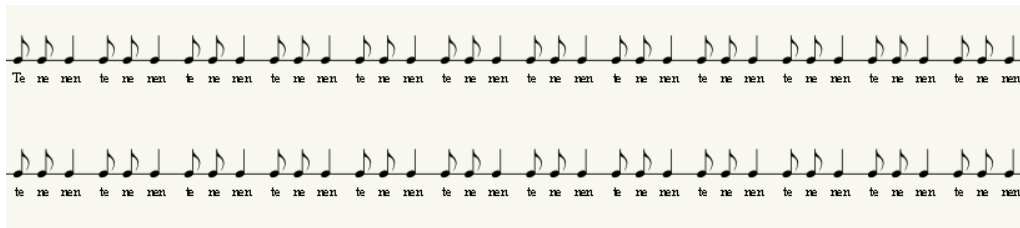

3. Zarb-ı Kasîr: 16 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.92)

Şekil 3.92: Zarb-1 Kasîr

4. Çehâr-ı Zarb: Usûl-i Kadim olarak da adlandırılmaktadır. 96 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.93)

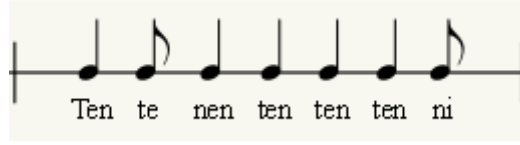
Şekil 3.93: Çehâr-ı Zarb

5. Fahte: 10 zamanlıdır. Ten-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.94)

Şekil 3.94: Fahte

6. Revan: Tarab-ı Engiz olarak da adlandırılmıştır. 10 zamanlıdır. Ten-te-nen-ten-ten-ten-ni heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.95)

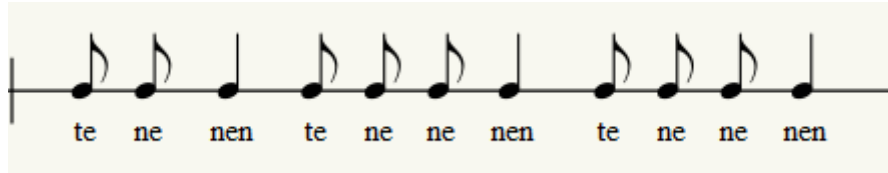
Şekil 3.95: Revan

7. Evsat: 24 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.96)

Şekil 3.96: Evsat

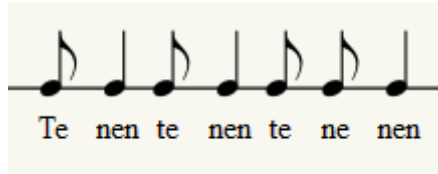
8. Türkî Zarb: 14 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-ne-nen-te-ne-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.97)

Şekil 3.97: Türkî Zarb

9. Remel-i Tavlî ve Remel-i Kasir: 24 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir.

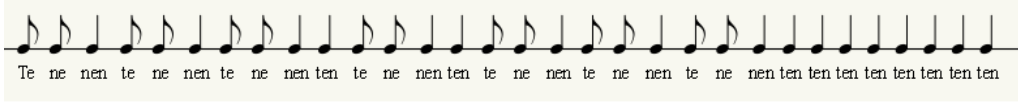
10. Serendâz: 14 zamanlıdır. Ten-ten-te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen veya te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.98) (Bkz: Şekil 3.99)

14. Muhaccel: Savtu’l Amel olarak da bilinmektedir. 56 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.103)

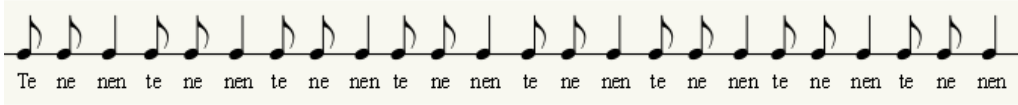
15. Darb-ı Fetih: 88 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-te-ne-nen-te-nen-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen-ten-ten-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.104)

16. Cerr-i Hafif: 48 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten heceleri ile ifade edilmiştir (Bkz: Şekil 3.105)

Şekil 3.105: Cerr-i Hafif

17. Rikâb: 32 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.106)

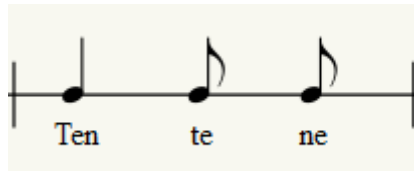
Şekil 3.106: Rikâb

15. yüzyılın önemli teorisyenlerinden biri olan Alişah b. Hacı Büke, *Mukaddimetü'l Usûl* adlı eserinin “Îkâ İlmi” bölümünde îkâ, nakre, mertebe gibi tanımlarına yer vermiş, bunun yanı sıra îkâ'yı oluşturan hece gruplarını ve bunların arûz bahirleriyle olan ilişkilerinden bahsetmiştir.

Alişah b. Hacı Büke, usûlleri Sakîller, Remeller, Fahteler ve diğer usûller olmak üzere dörde ayırmıştır.

Sakîller kendi içinde altıya ayrılır;

1. Hafîfu's Sakîl: Bir sebab-i hafife bir sebab-i hafifin eklenmesinden oluşan 4 zamanlı ve üç vuruşlu bir usûldür. Ten- te-ne heceleriyle gösterilir. Alişah bu usûle Muhammes-i Sağîr de denildiğini belirtmiştir. (Bkz: Şekil 3.107)

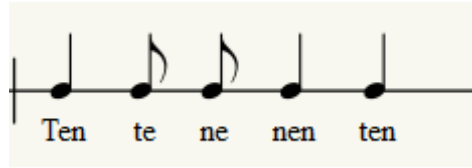
Şekil 3.107: Hafîfu's Sakîl

2. Sakîl-i Sâî: İki vated ve bir sebepten oluşan, 8 zamanlı bir usûldür. Te-nen-te-nen-ten heceleriyle gösterilir. Alişah bu usûlü Muhammes-i Vasat ve Darb-ı Kadîm olarak da adlandırmıştır. (Bkz: Şekil 3.108)

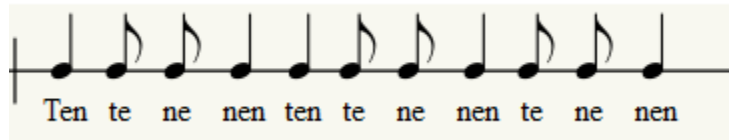
Şekil 3.108: Sakîl-i Sâî

Alişah eserinde bu usûlün bir sebep, bir fasıla ve bir sebep şeklinde kullanılırsa “İhtilâtî” adını alacağını ve Ten-te-ne-nen-ten heceleri ile gösterileceğini belirtmiştir. (Bkz: Şekil 3.109)

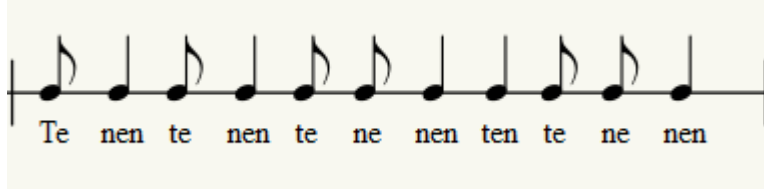
Şekil 3.109: İhtilâtî

3. Muhammes-i Kebir: Alişah’a göre bu usûl Muhammes-i Vasat’ın yani Sakîl-i Sâî’nin iki katıdır. 16 zamanlı olan usûl, bir sebep, bir fasıla, bir sebep, iki fâsıladan oluşmaktadır ve Ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen heceleriyle gösterilmektedir. (Bkz: Şekil 3.110)

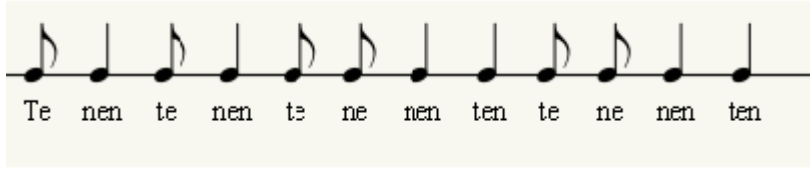
Şekil 3.110: Muhammes-i Kebir

16 zamanlı usûllerden bahsederken Alişah Verâşân usûlüne de yer vermiş, iki veted, bir fasıla, bir sebep, bir fasıladan oluştuğunu belirtmiştir. Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile gösterildiğini belirtmiştir. (Bkz: Şekil 3.111)

Şekil 3.111: Verâşân

Alişah, bu usûlün yanı sıra Verâşân usûlüne bir sebep daha ekleyip 18 zamanlı Verâşân-ı Zâid adlı usûlü elde edildiğinden de bahsetmiştir. (Bkz: Şekil 3.112)

Şekil 3.112: Verâşân-ı Zâid

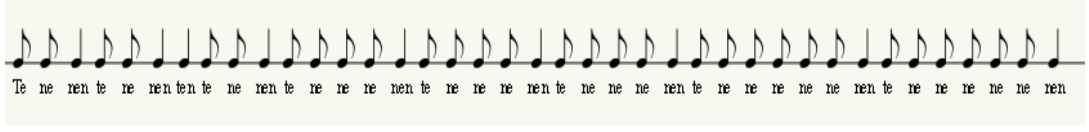
4. Nim Sakîl: 24 zamanlı bu usûle Alişah Evsat adını da vermiştir. İki fasıla, bir sebep, bir 6 zaman birimi ve bir 8 zaman biriminin birleşiminden meydana gelmiştir. Te-nen-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-ne-ne-nen heceleriyle gösterilir. (Bkz: Şekil 3.113)

Şekil 3.113: Nim Sakîl

5. Sakîl: : Nîm sakîl usûlünün iki katı yani 48 zamanlıdır. İki fasıla, bir sebep, bir fasıla, üç altılı zaman, iki sekizli zaman biriminden meydana gelmiştir. Te-ne-nen-te-ne-

nen-ten-te-ne-nen-te-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-nen-
ne-nen-te-ne-ne-ne-ne-ne-nen heceleriyle ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.114)

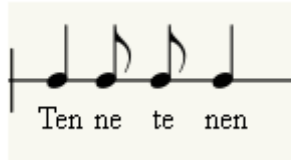
Şekil 3. 114: Sakıl

6. Hafîf: 32 zamanlı bir usûldür. Üç fasıla, bir sebeb, bir fasıla, bir altı zamanlı ve bir sekiz zamanlı birimin birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-ne-nen heceleri ile gösterilmiştir. (Bkz: Şekil 3.115)

Şekil 3.115: Hafif

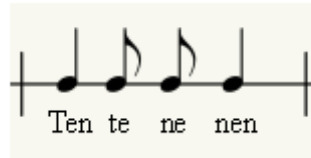
Bu altı usûlün haricinde Alişah Sakıl usûller içerisinde, Râh-ı Bâlâ olarak da bahsettiği Evfer usûlünün tertibini vermiştir. Günümüzde kullanılan Evfer usûlünden farklıdır. 6 zamanlı bir usûldür. Bir veted-i mefrûk ve bir veted-i mecmûnun birleşmesinden meydana gelmiştir. Ten-ne-te-nen heceleriyle gösterilmiştir. (Bkz: Şekil 3.116)

Şekil 3.116: Râh-ı Bâlâ

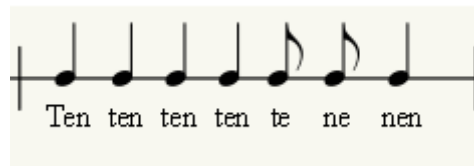
Remeller kendi içinde altıya ayrılır;

1. Hafifü'r Remel: 6 zamanlı bir usûldür. Bir sebab-i hafif ve bir fâsıla-i suğrâdan oluşmaktadır. Ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. Zaman olarak Alişah'ın Sakîl usûller içinde, Râh-ı Bâlâ olarak da bahsettiği Evfer usûlüne benzese de kullanılan hece grupları farklıdır. (Bkz: Şekil 3.117)

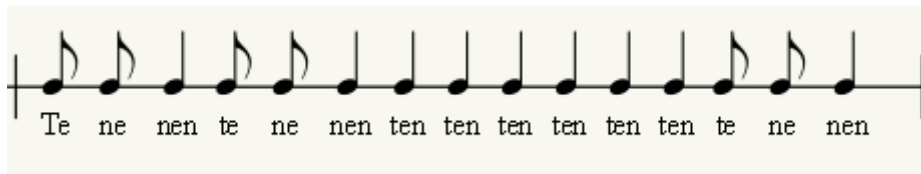
Şekil 3.117: Hafîfü'r Remel

2. Remel: : 12 zamanlı bir usûldür. Dört sebep ve bir fasıladan meydana gelmiştir. Ten-ten-ten-ten-te-ne-nen heceleri ile gösterilir. (Bkz: Şekil 3.118)

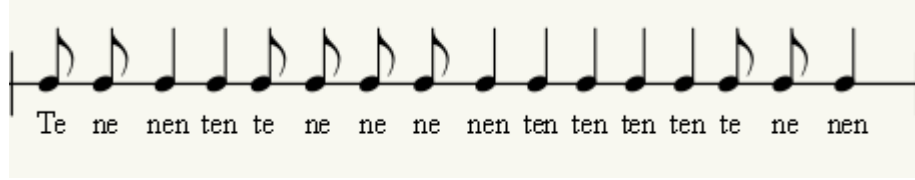
Şekil 3.118: Remel

3. Muzâaf Remel: Alişah, bu usûlün Sakîlü'r- Remel veya Şâdyâne olarak da adlandırıldığını ve 24 zamanlı bir usûl olduğunu belirtmiştir. İki fasıla, altı sebep ve bir fasılanın birleşiminden oluşmuştur. Te-ne-nen- te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.119)

Şekil 3.119: Muzâaf Remel

4. Çâr-Darb: 24 zamanlı bir usûldür. Muzâaf Remel usûlünün bir fâsıla, bir sebeb, bir altılı zaman, dört sebeb ve bir fasılanın birleşmesinden oluşan şeklidir. Te-ne-nen-ten-te-ne-ne-ne-nen-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.120)

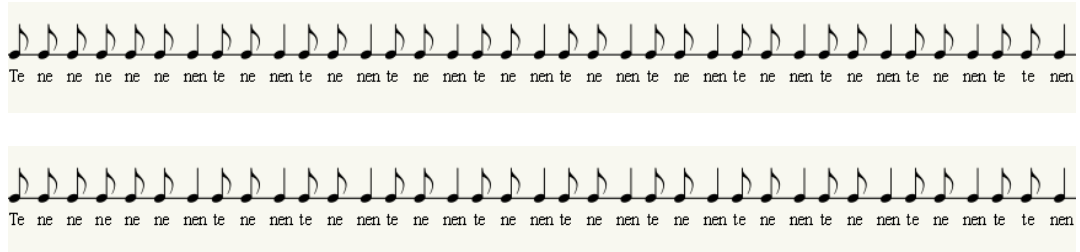
Şekil 3.120: Çâr-Darb

5. Evsat: Çâr-darbın iki katı yani 48 zamanlı bir usûldür. Bir sekizli zaman ve on fâsıla-i suğrânın birleşmesinden meydana gelmektedir. Te-ne-ne-ne-ne-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.121)

Şekil 3.121: Evsat

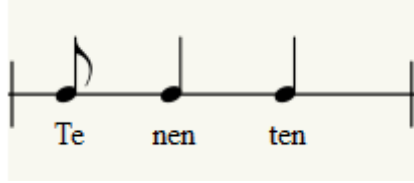
6. Çâr Darb- Kebir: Evsat usûlünün ikiye katlanmasıyla veya Evsat usûlünün sekizli zaman biriminin onaltıya, fâsıla-i suğrâlann da sekizli zaman birimine dönüştürülmesiyle meydana gelmiş 96 zamanlı bir usûldür. (Bkz: Şekil 3.122)

Şekil 3.122: Çâr Darb- Kebir

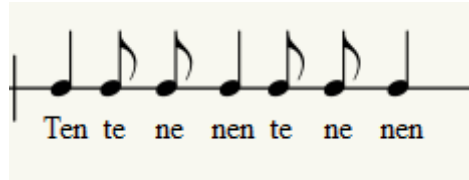
Alişah'a göre, fahte usûlü küçük orta ve büyük olarak olmak üzere üçe ayrılır. Bu üç fahte çeşidinin ikiye katlanması veya ters çevrilmesiyle başka usûller de meydana getirilmiştir. Fahteler buna göre kendi içinde beşe ayrılır;

1. Fahtî-i Sagir: 5 zamanlı bir usûldür. Küçük Fahte anlamına gelir. Bir veted ve bir sebebdan meydana gelmiştir. Te-nen-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.123)

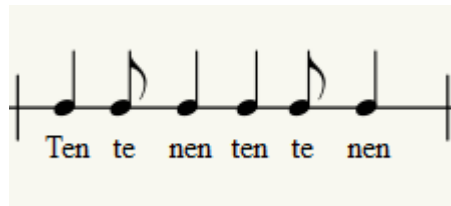
Şekil 3.123: Fahtî-i Sagir

2. Fahtî-i Evsat: 10 zamanlı bir usûldür. Orta Fahte anlamına gelmektedir. Küçük fahtenin iki katına çıkânılmasıyla oluşmuştur. Bir sebab-i hafif ve iki fâsıla-i suğrânın birleşmesinden meydana gelmektedir. Ten-te-ne-nen-te-ne-nen heceleriyle ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.124)

Şekil 3.124: Fahtî-i Evsat

3. Türkî-i Serî: 10 zamanlı bir usûldür. Küçük fahtenin tersinin iki katına çıkânılmasıyla elde edilmiştir. Bir sebab-i hafif, bir veted-i mecmû, bir sebab-i hafif ve bir veted-i mecmûnun birleşiminden meydana gelmiştir. Ten-te-nen-ten-te-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.125)

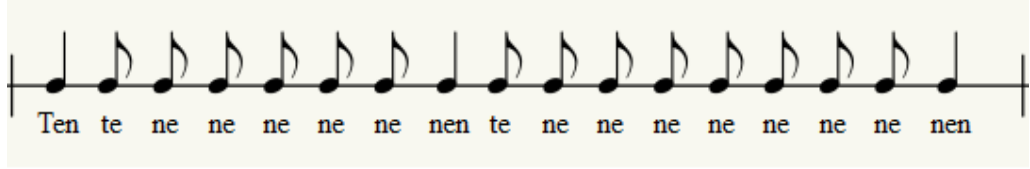
Şekil 3.125: Türkî-i Serî

Alişah Türkî-i Serî'in bir başka tertibi olduğundan bahsetmiş ve bu tertibe Türkî-i Darb adını vermiştir. Usûl bir sebep, bir fâsıla-i kübrâ ve bir vetedden oluşmaktadır. Ten-te-ne-ne-nen-te-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.126)

Şekil 3.126: Türkî-i Darb

Fahtî-i Kebir: Büyük Fahte anlamına gelmektedir. Fahtî-i Evsat'ın ikiye katlanmasıyla oluşan 20 zamanlı bir usûldür. Bir sebep, bir sekizli zaman ve bir onlu zaman biriminin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Ten- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-ne-ne-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.127)

Şekil 3.127: Fahtî-i Kebir

4. Devr-i Şâhî: . Alişah'a göre Devr-i Bâzgûne adı da verilen bu usûl, 40 zamanlıdır ve Merâğî'nin icadıdır. Alişah'a göre bu usûl; bir fasıla, bir sebep, bir altılı zaman, üç fasıla, bir sebep, bir altılı zaman ve bir sekizli zaman birimlerinden meydana gelmiştir. Te-ne-nen-ten-te-ne-ne-ne-nen-te-ne- nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-ne-ne-nen heceleri ile ifade edilir. Merâğî'nin Devr-i Şâhî tertibinin ise Alişah'ınkinden farklı olduğu görülmektedir. (Bkz: Şekil 3.128)

Şekil 3.128: Devr-i Şâhî

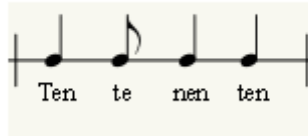
Alişah, diğer usûller adı altında kendi icadı olan bir usûlle birlikte, kendi fikrine göre Safiyyüddîn'in ve Merâğî'nin icadı olan dört usûlün açıklamasına yer vermiştir;

1. Safiyyüddîn'in 14 zamanlı usûlü: Alişah bu usûle bir isim vermemiş, Safiyyüddîn'in icat ettiğini ve 14 zamanlı olduğunu belirtmiştir. Ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. Alişah her ne kadar bu usûlün Safiyyüddîn'in olduğunu ve Şerefîyye'de yer aldığını belirtmiş olsa da, bahsedilen usûle Şerefîyye'de de, Kitab'ül Edvâr'da da rastlanmamıştır. Safiyyüddîn her iki eserinde de 14 zamanlı bir usûlden bahsetmemiştir. (Bkz: Şekil 3.129)

Şekil 3.129: Safiyyüddîn'in 14 zamanlı usûlü

2. Nısf-ı Safiy: Alişah'ın Safiyyüddîn'in icadı olarak bahsettiği 14 zamanlı usûlün yarı değerindedir. 7 zamanlı olan bu usûlün Alişah'ın icat ettiği bir usûl olduğu bilinmektedir. Bir sebeb, bir vated ve bir sebebin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Ten- te-nen-ten heceleri ile ifade edilmekte (Bkz: Şekil 3.130)

Şekil 3.130: Nısf-ı Safiy

3. Darb-ı Fetih: Alişah'ın "Merâğî'nin icad ettiği bir usûl" şeklinde bahsettiği usûl rivayete göre Şeyh Ali'nin kendisinden fetih gününün hatırasına bir "îkâ devri" tertib etmesini istemiş ve Merâğî'nin 49 zamanlı olarak îcâd ettiği usûle Şeyh Ali'nin Darb-ı Fetih adını verdiği bilinmektedir. Alişah'ın anlatımına göre 88 zamanlı olan bu usûl, eserinde şu şekilde yer almıştır; $4 + 42 + 2 + 2 + 4 + 2 + 4 + 4 + 3 + 3 + 4 + 2 + 4 + 4 + 8 + 8 + 8 + 2 + 2 + 4 + 8 = 88$

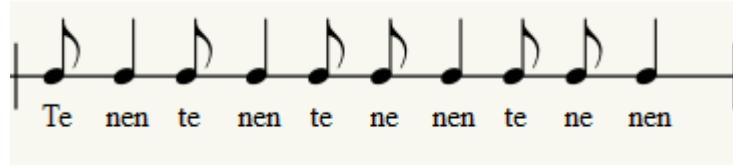
4. Devr-i Mieteyn: Alişah'a göre 204 zamanlı olan bu usûlün kendi yazdığı tertibi hesaplandığında 200 zamandan oluştuğu görülmektedir. Merâğî'nin icad ettiği bilinen 200 zamanlı bu usûlün tertibi Alişah'ın tertibinden farklıdır. Alişah'a göre bu tertip şöyledir;

Bu hesaplamaya göre te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen-ten-ten- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen -te-ne-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen-te-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen heceleriyle ifade edilebilmektedir.

15. yüzyılın önemli isimlerinden bir diğeri ise Ahmedoğlu Şükrullah'tır. Şükrullah, Edvâr-ı Musiki olarak bilinen risâlesinin on üçüncü faslında usûl anlatımları ve devirlerine yer vermektedir. Bu risâlenin, Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi'nin Kitabü'l Edvâr'ı ile 14. yüzyılda Hasan Kâşânî tarafından kaleme alınan Kenzü't Tuhaf'ın tercümesi olduğu bilinmektedir.

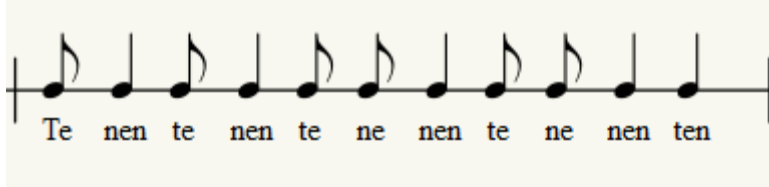
Edvâr-ı Musiki'de usûller şöyle açıklanmaktadır;¹⁵

1. Sakîlu'l Evvel: Kitabü'l Edvâr'da da belirtildiği gibi 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.131)

Şekil 3.131: Sakîlu'l Evvel

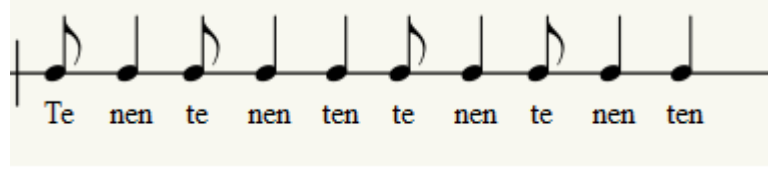
Ancak Murat Bardakçı'nın Ahmedoğlu Şükrullah kitabında bu usûlün anlatımında sondaki fâsıla-i suğrâ ile sebeb-i hafîfın yer değiştirdiği ve te-nen-te-nen-te-ne-nen - te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edildiği görülmektedir. (Bkz: Şekil 3.132)

Şekil 3.132: Sakîlu'l Evvel-2

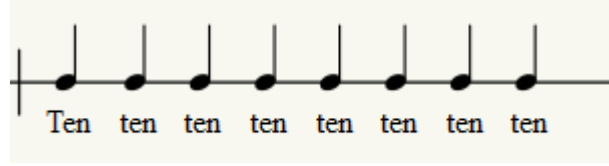
2. Sakîlu's Sanî: Kitabü'l Edvâr'da da belirtildiği gibi 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.133)

¹⁵ Açıklamalar, Ramazan Kamiloğlu'nun *Ahmedoğlu Şükrullah ve Edvâr-ı Musiki Adlı Eseri* konulu doktora tezi ve Murat Bardakçı'nın *Ahmedoğlu Şükrullah* adlı kitabında verilen îkâ tanımlarından yola çıkarak yapılmıştır.

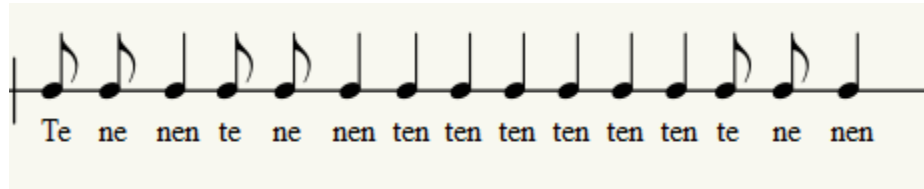
Şekil 3.133: Sakîlu's Sanî

3. Hafîfu's Sakîl: Kitabü'l Edvâr'da 16 zamanlı olduğu belirtilmiştir. Ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten heceleri ile ifade edilir. Edvâr-ı Musîki'de ise 12 zamanlı olduğu ve altı sebab-i hafîfin birleşmesinden oluştuğundan bahsedilir. Ancak bazıları tarafından iki sebab-i hafîfin daha eklenmesi ile meydana geldiği ve 16 zamanlı olduğu belirtilmiştir. (Bkz: Şekil 3.134)

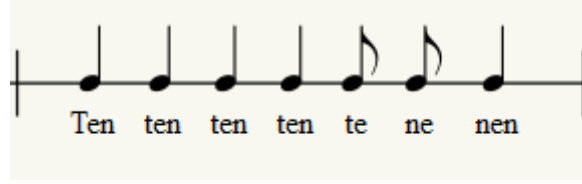
Şekil 3.134: Hafîfu's Sakîl

4. Sakîlu'r Remel: Kitabü'l Edvâr'da da belirtildiği gibi 24 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilir. Safiyyüddin'in de bahsettiği gibi Şükrullah da bu usûlün Acemler tarafından esas usûl olarak kabul edildiğinden, eserlerin genelde bu usûlde bestelendiğinden bahsetmiştir. (Bkz: Şekil 3.135)

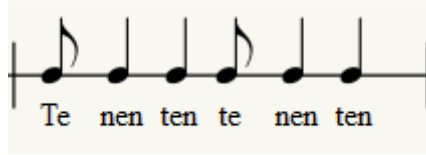
Şekil 3.135: Sakîlu'r Remel

5. Remel: 12 zamanlıdır. Kitabü'l Edvâr'da Remel dairesi çizilmemiş, yeri boş bırakılmıştır. Ancak ten-ten-ten-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edildiğini belirtmiştir. Aynı usûl, Edvâr-ı Musiki'de de aynı hecelerle ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.136)

Şekil 3.136: Remel

6. Hafîfu'r Remel: Kitabü'l Edvâr'da olduğu gibi 10 zamanlıdır. Te-nen-ten-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.137)

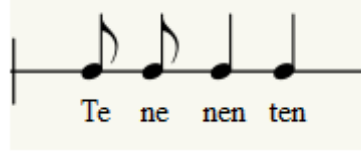
Şekil 3.137: Hafîfu'r Remel

7. Hezec-i evvel: 12 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.138)

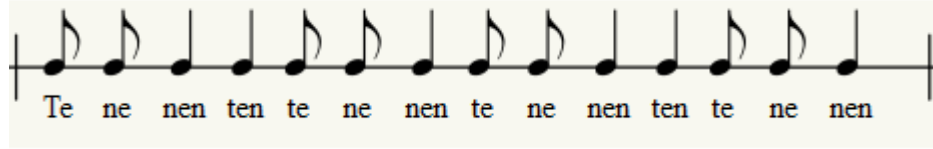
Şekil 3.138: Hezec-i evvel

8. Hezec-i Sâni: Safiyyüddin, bazı bilginlere göre iki hezec devrinin bir remele eşit olduğunu belirtmiş, 6 zamanlı bu usûlü ise te-ne-nen-ten heceleri ile ifade etmiştir. Bu daireye Edvâr-ı Musiki'de Şükrullah da yer vermiştir. (Bkz: Şekil 3.139)

Şekil 3.139: Hezec-i Sâni

9. Fahte: Kitabü'l Edvâr'da da belirtildiği gibi 20 zamanlıdır. Safiyyüddin, bu usûlün Arap olmayanlar tarafından kullanıldığını ve az sayıda eser bestelendiğini belirtmiştir. Şükrullah da Zarb-ı Fahtî olarak adlandırılan bu usûlden aynı şekilde bahsetmiştir. Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.140)

Şekil 3.140: Fahte

Dönemin usûl anlayışı hakkında en geniş bilgi Fethullah Şirvani'nin *Mecelletün fi'l-Musîkâ*'sında işlenmiştir. Usûlün tarifi, îkâ'nın direkleri, açıklamaları ve usûllerin daire ile anlatımına dair bilgilerin görüldüğü *Mecelletün fi'l-Musîkâ*'da kendinden önce gelen nazariyatçıların îkâ tanımlarına detaylı bir şekilde yer vermiştir. Fethullah Şirvani, *Mecelletün fi'l-Musîkâ*'nın "Usûlle ile İlgili Edvâr Hakkında Bir Fasıldır" bölümünde 21 usûlü dairelerle göstermiş ve açıklamıştır.

Fethullah Şirvani, usûlleri açıklamadan önce sayılarının nasıl 21'e ulaştığına dair tespitini dile getirir;

"Bil ki meşhur Arap vuruşlarının (darblarının) edvârı, Edvâr sahibi Safiyyu'd-Dîn'in açıkladığına göre altı tanedir. Sonraki icracı musiki üstadlarının ilave ettiği bazı şeylerle onları (burada) veriyoruz." (Akdoğan, 1996; 242) Safiyyüddin, Şirvani'nin burada belirttiği gibi altı değil sekiz usûl açıklamıştır. Ancak bahsettiği Arap usûllerinin, Ladîkî'de de altı adet olduğu belirtilmiştir.

Şirvani, bu açıklamanın ardından usûlleri şöyle sıralar;¹⁶

1. Es-Sakîlu'l Evvel: Şirvani, Acemlerin bu usûle Veraşân adını verdiklerini belirtir. 16 zamanlı bir vuruştur. İki veted-i mecmû, bir fâsıla-i suğrâ, bir sebep-i hafîf ve fâsıla-i suğrânın birleşmesinden meydana gelmektedir. Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.141)

Şekil 3. 141: Es-Sakîlu'l Evvel

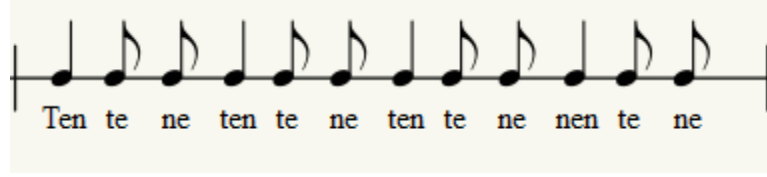
2. Es-Sakîlu's Sâni : Şirvani, icracıların bu usûle Hafîf adını verdiklerinden bahseder ve Sakîlu'l Evvel usûlünün zamanına eşit olduğunu ancak vuruşlarının farklı olduğunu belirtir. İki veted-i mecmû, bir sebep-i hafîf, İki veted-i mecmu ve tekrar bir sebep-i hafîfin birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.142)

Şekil 3.142: Es-Sakîlu's Sâni

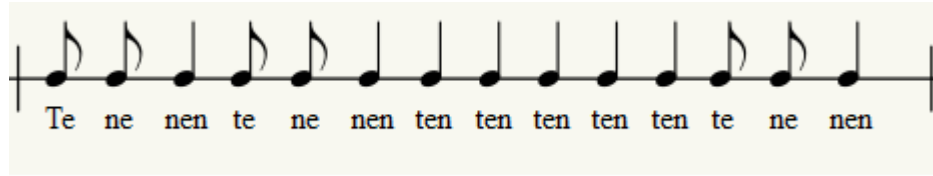
3. Es-Hafîfu's-Sakîl: 16 zamanlıdır. Sakîlu'l Evvel usûlünün zamanına eşittir ancak vuruşları farklıdır. Dört sebep-i hafîf, ve dört sebep-i Sakîlin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.143)

¹⁶ Açıklamalar, Bayram Akdoğan'ın *Fethullah Şirvani ve Mecelletün fi'l-Musikâ Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Musikisi Nazariyatındaki Yeri* konulu doktora tezinde verilen îkâ tanımlarından yola çıkarak yapılmıştır.

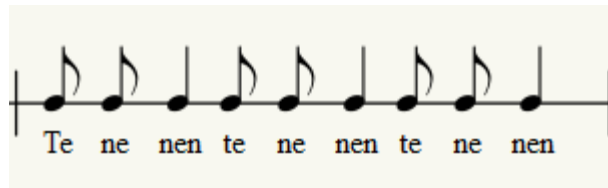
Şekil 3.143: Es-Hafifu's-Sakîl

4. Es-Sakîlu'r Remel: Şirvani'nin *Mecelletün fî'l-Musîkâ*'da anlattığına göre, Mudaafu'r Remel adı da verilen bu usûlün Acemler tarafından esas vuruş dediklerinden, Safiyyüddin'in de edvârında bu usûle yer verdiğinden bahseder. Safiyyüddin bu usûlû Kitabü'l Edvâr'da Sakîlu'r Remel, Şerefiyye'de ise Mudaafu'r Remel olarak adlandırmıştır. 24 zamanlıdır. Üç fâsıla-i suğrâ ve altı sebab-i hafîfin birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.144)

Şekil 3.144: Es-Sakîlu'r Remel

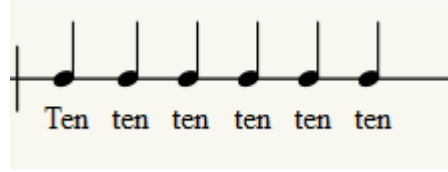
Şirvani, bazılarına göre bu usûlün 12 zamanlı olduğundan ve Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen şeklinde ifade edildiğinden de bahseder. (Bkz: Şekil 3.145)

Şekil 3.145: Es-Sakîlu'r Remel-2

5. Er-Remel: 12 zamanlıdır. Altı sebab-i hafîfin ard arda gelmesiyle oluşmuştur. Ten-ten-ten-ten-ten-ten heceleriyle ifade edilmiştir. Ancak Şirvani, zamanların eşit olması

nedeniyle usûl devrederken karıştırılmaması amacıyla son hecesinin tenenen olarak değiştirilerek de kullanıldığını belirtmiştir. (Bkz: Şekil 3.146)

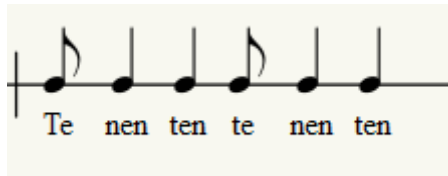
Şekil 3.146: Er-Remel

6. Er-Hafîfu'r Remel: 10 zamanlı bir usûldür. İki sebab-i hafîf ve iki vated-i mecmûnun birleşmesinden meydana gelir. Ten-te-nen-ten-te-nen heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.147)

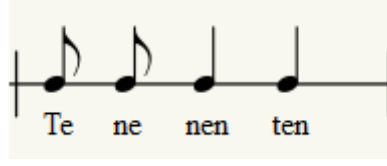
Şekil 3.147: Er-Hafîfu'r Remel

7. El-Hezec: Hafîfu'r Remel usûlünün zamanına eşittir. 10 zamanlıdır. İki vated-i mecmû ve iki sebab-i hafîfin birleşmesinden meydana gelmiştir Te-nen-ten-te-nen-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.148)

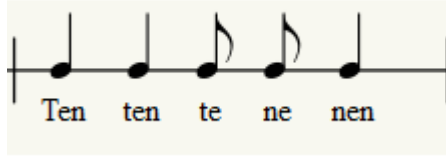
Şekil 3.148: El-Hezec

Şirvani, bu usûlün Te-ne-nen-ten heceleriyle 6 zamanlı olarak da vurulduğunu belirtmiştir. (Bkz: Şekil 3.149)

Şekil 3.149: El-Hezec-2

8. El- Hafîfu'l Hezec: 8 zamanlıdır. İki sebab-i hafîf ve bir fâsıla-i suğrânın birleşmesinden meydana gelmiştir Ten-ten-te-ne-nen heceleriyle ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.150)

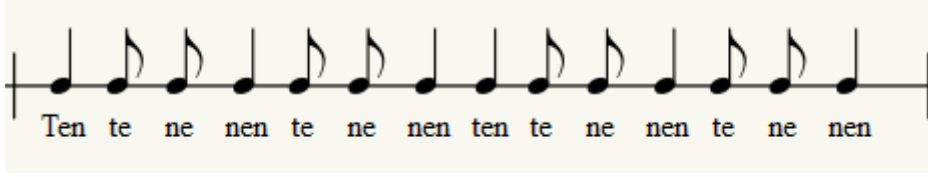
Şekil 3.150: El- Hafîfu'l Hezec

9. Es-Sakîlu'l Hezec: 16 zamanlıdır. Dört fâsıla-i suğrânın birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen heceleriyle ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.151)

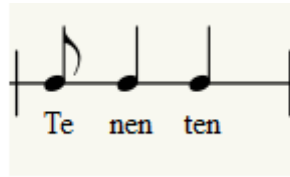
Şekil 3.151: Es-Sakîlu'l Hezec

10. Ed-Darbu'l Fahtî: 20 zamanlı bir usûldür. İki sebab-i hafîf ve dört fâsıla-i suğrânın birleşmesinden meydana gelmiştir. Ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen heceleriyle ifade edilir. Şirvani bazı icracıların Fahtî usûlünü dörde ayırdıklarını söyler. Buna göre; (Bkz: Şekil 3.152)

Şekil 3.152: Ed-Darbu'l Fahtî

- El- Fahtî'l Asgar (En Küçük Fahtî): Tenen-ten heceleri ile ifade edilir ve 5 zamanlıdır. (Bkz: Şekil 3.153)

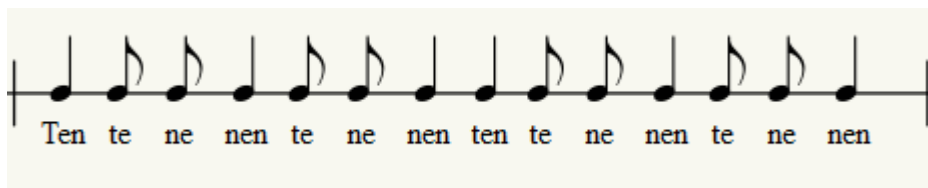
Şekil 3.153: El- Fahtî'l Asgar

- El- Fahtî's Sağır (Küçük Fahtî): Ten-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilir ve 10 zamanlıdır. (Bkz: Şekil 3.154)

Şekil 3.154: El- Fahtî's Sağır

- El- Fahtî'l Muda'af (İki Fahtî): Yukarıda belirtildiği gibi Ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen heceleriyle ifade edilir ve 20 zamanlıdır. (Bkz: Şekil 3.155)

Şekil 3.155: El- Fahtî'l Muda'af

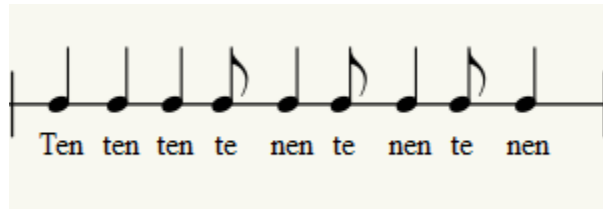
- El- Fahtî'l-Ed'âfu (Katlanmış Fahtî): 40 zamanlıdır. Heceleri *Mecelletün fi'l-Musikâ*'da belirtilmemiştir.

11. Er-Remelu't Tavîl: Uzun Remel anlamına gelmektedir. 24 zamanlıdır. Beş fâsıla-i suğrâ ve iki sebab-i hafifin birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen heceleriyle ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.156)

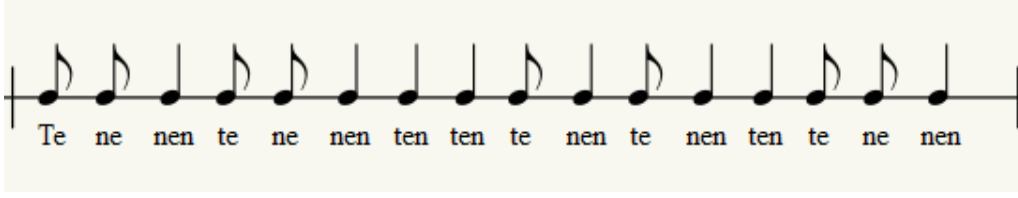
Şekil 3.156: Er-Remelu't Tavîl

12. Hafîf: *Mecelletün fi'l-Musikâ*'da 16 zamanlı olduğu belirtilmiştir ancak heceleri sayıldığında 15 zamanlı olduğu görülmektedir. Üç veted-i mecmû ve üç sebab-i hafifin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ten-ten-ten-te-nen-te-nen-te-nen heceleri ile ifade edilmektedir. Şirvanî'den önceki ve sonraki Hafîf usûlü kullanımına bakıldığında 16 zamanlı olduğu görülmektedir. Bu durumda hece dizilimini ten-ten-ten-te-nen-te-nen-te-[ne]-nen şeklinde tamir etmek mümkündür. (Bkz: Şekil 3.157)

Şekil 3.157: Hafîf

13. Es-Sakîl: 24 zamanlıdır. Üç fâsıla-i suğrâ, iki vated-i mecmû ve üç sebeb-i hafîfin birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-te-nen-te-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.158)

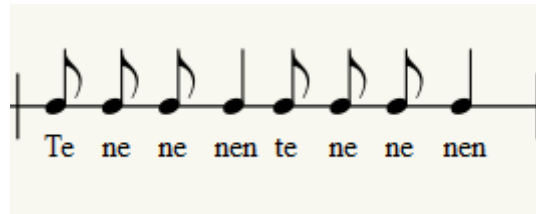
Şekil 3.158: Es-Sakîl

14. Darb-ı Peşrev: 4 zamanlıdır. Bir fâsıla-i suğrâdan oluşmuştur. Te-ne-nen heceleri ile ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.159)

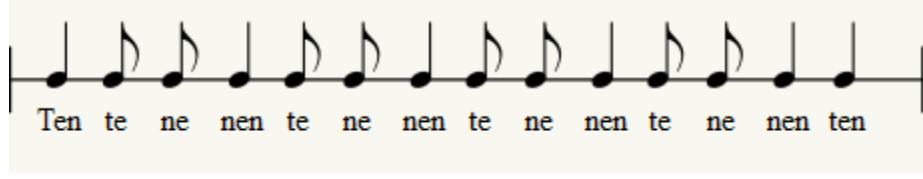
Şekil 3.159: Darb-ı Peşrev

15. Ed-Darbu'l-Evsat: 10 zamanlıdır. İki fâsıla-i kübrânın birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-ne-ne-nen-te-ne-ne-nen heceleri ile ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.160)

Şekil 3.160: Ed-Darbu'l-Evsat

16. Turkiyyu'l Asl: 20 zamanlıdır. Dört fâsıla-i suğrâ ve iki sebeb-i hafîfin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ten-te-ne-ne-n-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.161)

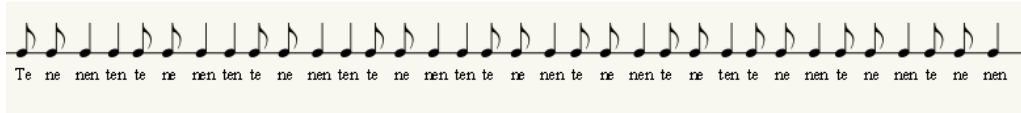
Şekil 3.161: Turkiyyu'l Asl

17. Çehâr-i Darb: Şirvani, bu usûlü anlatırken “48 zamanlı olduğunu söyleyenler vardır ancak biz 96 zamana katlayarak kullandık” şeklinde açıklama yapmaktadır ancak kullanılan heceler ve daireler 48 zamanlı olduğunu göstermektedir. Şirvani bu usûlü iki farklı hece dizisi ve iki farklı daireyle anlatmıştır. Şirvani’nin anlatımına göre hecelerin ilk dizilişi Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten- te-ne-nen-ten- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- şeklinde ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.162)

Şekil 3.162: Çehâr-i Darb

İkinci hece dizisini açıklarken Şirvani “zamanımız müzisyenleri arasındaki adetlerde şekli” notunu düşmüş, Te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- heceleri ile usûlün ikinci kullanımını göstermiştir. (Bkz: Şekil 3.163)

Şekil 3.163: Çehâr-i Darb-2

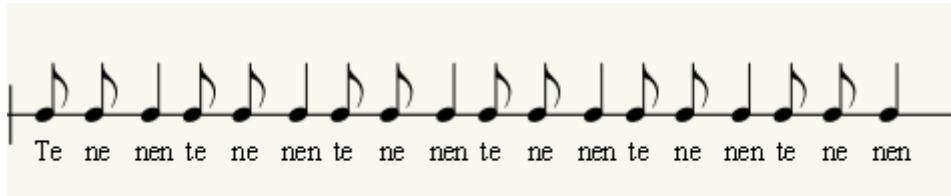
18. Darbu'l Feth: 49 zamanlıdır. Sekiz fâsıla-i suğrâ, beş veted-i mecmû ve bir sebeb-i hafifin birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-nen-te-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-nen-

te-nen-te-ne-nen-te-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen
heceleri ile ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.164)

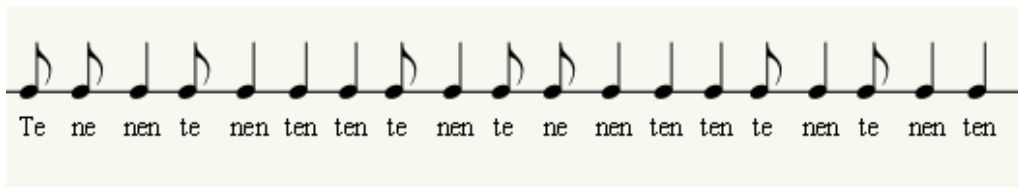
Şekil 3.164: Darbu'l Feth

19. Darbu'r Rabî: 24 zamanlıdır. Altı fâsıla-i suğrânın birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen heceleri ile ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.165)

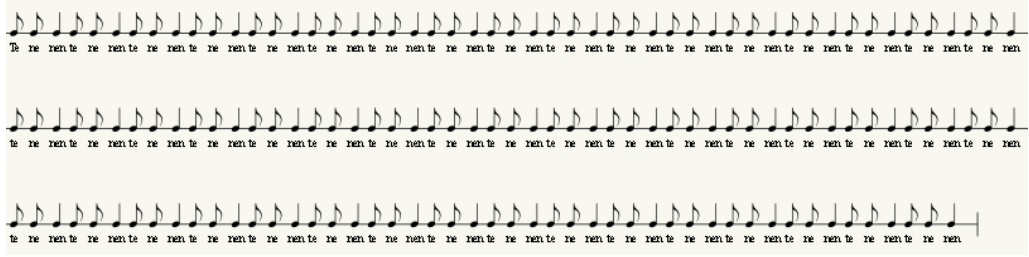
Şekil 3.165: Darbu'r Rabî

20. Şâh-ı Darb: 30 zamanlıdır. Üç fâsıla-i suğrâ, dört vated-i mecmû ve beş sebeb-i hafîfin birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-ne-nen-te-nen-ten-ten-te-nen-te-nen-ten-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.166)

Şekil 3.166: Şâh-ı Darb

21. Darbu'1 Mieteyn: 200 zamanlıdır. Elli fâsıla-i suğrâdan oluşur. Elli adet Te-ne-nen hecesi ile ifade edilmektedir. (Bkz: Şekil 3.167)

Şekil 3.167: Darbu'l Mieteyn

15. yüzyılın son edvârlarından biri olan Makasıdü'l Edvâr, Abdülkadir Merâgî'nin torunu Mahmud b. Abdülaziz tarafından kaleme alınmıştır. *Makasıdü'l Edvâr*'ın sekizinci faslını usûllere ayırmıştır.

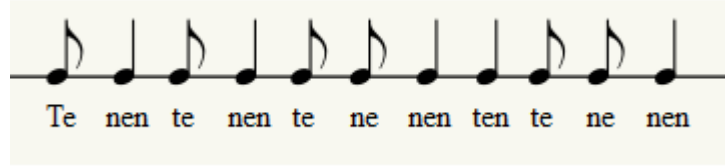
Altı adet îkâ devri olduğundan bahsedilmektedir. Bu altı devir aşağıdaki gibi sıralanmıştır;¹⁷

1. Sakîl-i Evvel
2. Sakîl-i Sanî
3. Hafîf Sakîl
4. Remel
5. Hezec
6. Hafîf-i Remel

Ancak usûllerin açıklamaları bu sıralamaya göre yapılmadığı gibi, sıralamada yer almayan çehâr darbi, türkî asıl, türkî-i fer', muhammes ve fahtî usûllerine de değinilmiştir. *Makasıdü'l Edvâr*'da adı geçen usûller ve tanımları şöyledir;

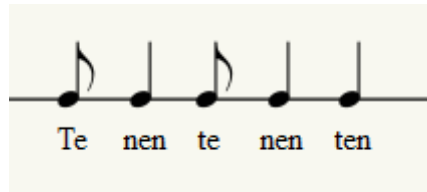
¹⁷ Açıklamalar, Bayram Akdoğan'ın *Fethullah Şirvani ve Mecelletün fi'l-Musîkâ Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Musikisi Nazariyatındaki Yeri* konulu doktora tezinde verilen îkâ tanımlarından yola çıkarak yapılmıştır.

1. Sakîl-i Evvel: 16 zamanlıdır. Acemlerin bu usûle “vereşan” adını verdiklerinden bahsedilmektedir. Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.168)

Şekil 3.168: Sakîl-i Evvel

2. Sakîl-i Sanî: 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.169)

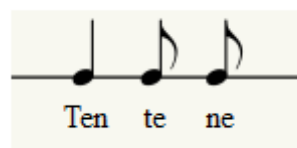
Şekil 3.169: Sakîl-i Sanî

3. Hafîf: 16 zamanlıdır. Ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.170)

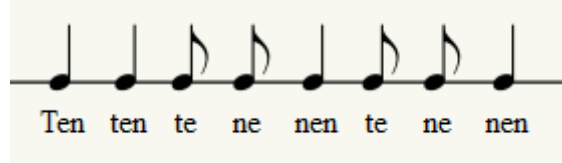
Şekil 3.170: Hafîf

4. Hafîf Sakîl: 4 zamanlıdır. Ten-te-ne heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.171)

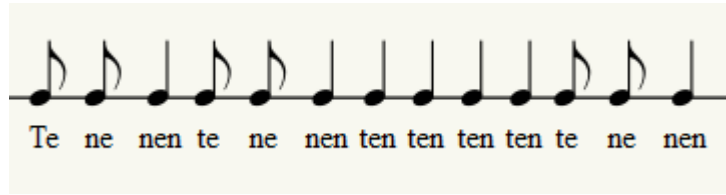
Şekil 3.171: Hafif Sakîl

5. Remel: 12 zamanlıdır. Ten-ten-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. Remel-i asıl, remel-i tavil ve remel-i kasir olmak üzere üçe ayrıldığı belirtilmiştir ancak remel-i asıl dışındaki usûller tarif edilmemiştir. (Bkz: Şekil 3.172)

Şekil 3.172: Remel

6. Sakîl-i Remel: 24 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.173)

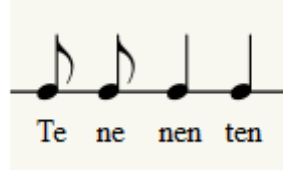
Şekil 3.173: Sakîl-i Remel

7. Hafîf-i Remel: 10 zamanlıdır. Ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.174)

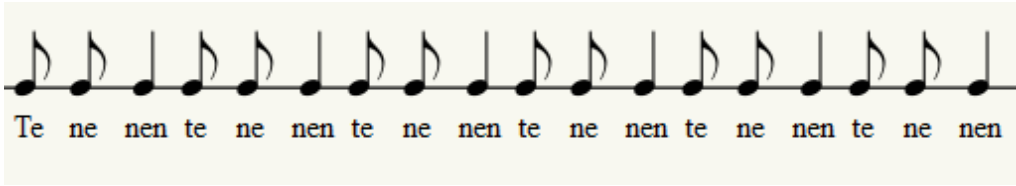
Şekil 3.174: Hafîf-i Remel

8. Hezec: 6 zamanlıdır. Te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.175)

Şekil 3.175: Hezec

9. Çehâr darb: 24 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. Bu usûlün katlanarak 96 zamana ulaşabileceğinden ve bunun Merâgî'nin de uyguladığı bir tasnif sistemi olduğundan bahsedilmiştir. (Bkz: Şekil 3.176)

Şekil 3.176: Çehâr darb

Bu dokuz usûl haricinde türkî asıl, türkî-i fer', muhammes ve fahtî usûllerinin de adı geçmektedir ancak bu usûllere dair bir anlatıma rastlanmamıştır.

Kırşehrî ise usûlleri sakîl ve hafif olarak ikiye ayırır. Bir sakîl ve bir hafiften oluşan usûlleri de ayrıca “darbeyn” adı altında toplamıştır. Ancak bu usûlleri gruplarken sakîl ve hafif usûllerin içine dahil etmiş, “Bir Sakîl devrini ve bir hafif devrini ikisini birbirine birleştirdiler, bir pare bestelediler adını darbeyn koydular. Sonuç olarak, ya Sakîl ya da hafiftir.” şeklinde duruma açıklık getirmiştir (Doğrusöz, 2007, 58).

Bu gruplamadan sonra usûllerin hangi hecelerden kaç kere kullanılarak meydana geldiğini önce sözlü olarak anlatmış, daha sonra da daireler halinde göstermiştir.

Kırşehrî’de sakîl usûller olarak sınıflandırılan usûlleri şöyle açıklayabiliriz;

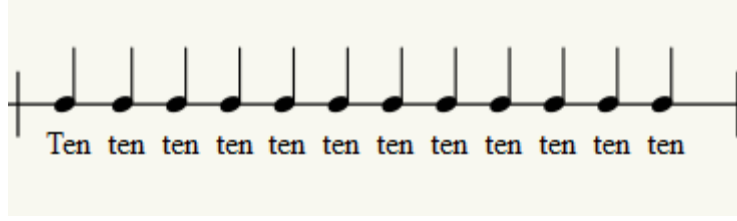
1. Vereşan
2. Revân
3. Türki
4. Semai
5. Fahte
6. Serendazi
7. Buhari Çardarbi
8. Hezec
9. Evsat
10. Çifte Darb

Kırşehrî’de hafîf usûller olarak sınıflandırılan usûlleri şöyle açıklayabiliriz;

1. Remel
2. Remel-i Kasir
3. Çehârdarb
4. Sidarb
5. Rahkerd
6. Muhammes
7. Remel-i Sengin
8. Çârdarb-ı Hafif
9. Darbeyn

Ancak usûller açıklanırken bu sıra takip edilmemiştir. Usûller aşağıdaki sıra ile tarif edilmiştir.

1. Sakîl: 24 zamanlıdır. Ten-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.177)

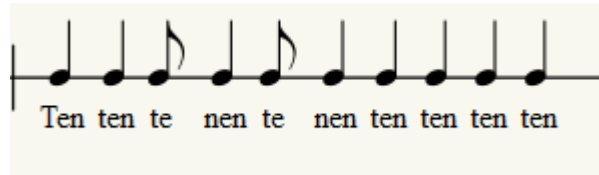
Şekil 3.177: Sakîl

2. Haffî: 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.178)

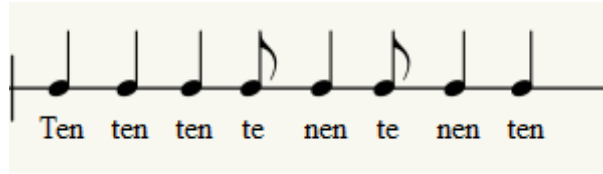
Şekil 3.178: Haffî

3. Remel-i Tavlî: 18 zamanlıdır. Ten-ten-te-nen-te-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.179)

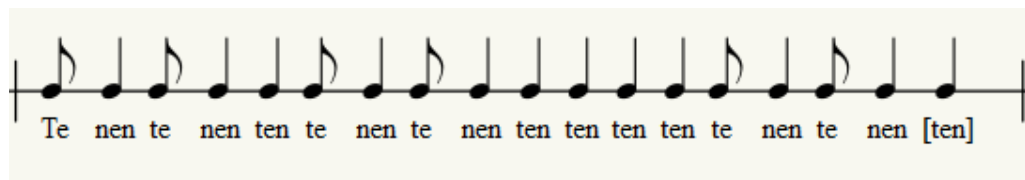
Şekil 3.179: Remel-i Tavlî

4. Remel-i Kasîr: 14 zamanlıdır. Ten-ten-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.180)

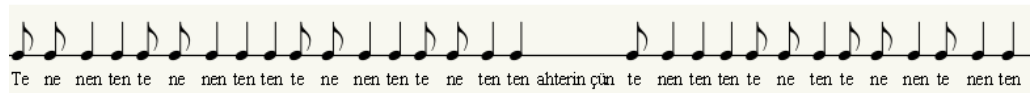
Şekil 3.180: Remel-i Kasir

5. Çardarb: Edvâr'da iki devir olduğundan, bir hafif ve bir remelikasir usûlünün birleşmesinden meydana geldiği belirtilmiştir. “İki kere tenen tenen ten ve bir kere ten ten ten tenen tenen dersin tamam olur” ifadesi yer almaktadır. Ancak remelikasir usûlünün son ten hecesinin eksik olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu usûl te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten- ten-ten-ten-te-nen-te-nen-[ten] heceleri ile ifade edilir ve 30 zamanlıdır. (Bkz: Şekil 3.181)

Şekil 3.181: Çardarb

6. Muhammes-i Tavîl: Edvâr'da 38 zamanlı olduğu ve biri sakîl diğeri çardarbıfahte olmak üzere iki devirden oluştuğu belirtilmiştir. Ancak edvârda çardarbıfahte adlı bir usûle rastlanmamıştır. Dairede verilen te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-ten-ten-aherin çün-te-nen-ten-ten-te-ne-ten-te-ne-nen-te-nen-ten hecelerinin sakîl usûlüne uymadığı ve tarifinde belirtildiği üzere 38 değil 46 zamanlı olduğu görülmüştür. (Bkz: Şekil 3.182)

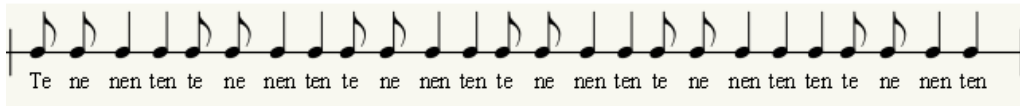

Şekil 3.182: Muhammes-i Tavîl

Kırşehirî Edvârı üzerine yapmış olduğu incelemede Nilgün Doğrusöz'ün bu usûlü karşılaştırma ve onarma yoluna gittiği görülmektedir. Doğrusöz'ün konuya ilişkin fikri şöyledir;

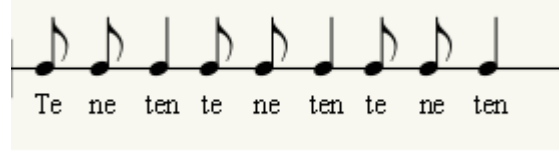
“Bu ifadede bir yanlışlık olmalıdır. Bu durumda bir karşılaştırmaya gitmek gerekmektedir. Hızır'a (vr. 93b) göre Muhammes-i Tavîl usûlü, Sakîl ve fahte'den, Seydî'ye (vr.29b) göre ise Sakîl ve remelikasir'in birleşmesinden oluşmaktadır. Hızır'da (vr. 95a) Sakîl kısmı dört kere “tenenen ten” ve fahte kısmı ise bir kere “ten tenen tenen ten” şeklinde oluşur. Kırşehirî'de (vr. 21a) daire çizimlerinden yola çıktığımızda fahte “ten tenen[en] tenen tenen ten” şeklindedir böylece fahte on dört harften oluşur ve toplam hesap tamam olur yani her iki usûlün toplamı otuz sekiz eder. Kırşehirî'deki fahte usûlünün düz yazı ile anlatımı birbirinden farklıdır. Dairedeki anlatım Hızır'ın anlatımına daha yakın görünmektedir. Bu nedenle Kırşehirî'nin Muhammes-i Tavîl usûlünü Hızır'ın tarifıyla vermek uygun görünmektedir. Şöyle ki: dört kere “tenenen ten” ve fahte kısmı ise bir kere “ten tenen tenen ten”, dört adet fasıla-i sugra, altı adet sebep-i hafif, iki adet veted-i mecmudan oluşmuştur. Seydî'nin (vr.29b) daha anlaşılır bir tarifi vardır. Bir Sakîl ve bir remelikasirin birleşmesinden oluşmuştur. Nakarat hesabı bu şekilde, dört kere “tenenen ten” ve bir kere “tenenen ten ten tenenen ten” otuz sekiz olmaktadır” (Doğrusöz, 2007; 119).

Bu doğrultu da Kırşehirî'nin tanımına Hızır bin Abdullah'ın dört Sakîl ve bir fahte kombinasyonunun yakın olduğunu söylemek mümkündür. Ancak yine de te-ne-nen-ten- te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-ten-te-nen-te-nen-ten hecelerinin toplamının 34 olduğu görülmektedir. Seydi'nin tarifinde ise te-ne-nen- ten- te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen-ten hecelerinin toplamının 38'e ulaştığı görülmektedir. (Bkz: Şekil 3.183)

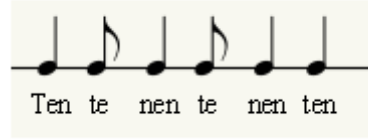
Şekil 3.183: Muhammes-i Tavîl

7. Vereşan: 12 zamanlıdır. Te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.184)

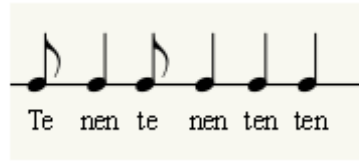
Şekil 3.184: Vereşan

8. Türkîdarb: 10 zamanlıdır. Ten-te-nen-te-nen-ten heceleriyle ifade edilmiştir ancak edvârdaki “on harfdür çün bir kez “ten tenen tenen ten” diyesin on dört harf temâm olur” ifadesi dikkat çekmektedir. (Bkz: Şekil 3.185)

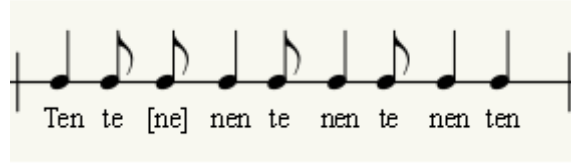
Şekil 3.185: Türkîdarb

Dairede de 10 harften oluştuğu görülmektedir. Ancak dairedaki dizilişi farklıdır. Te-nen-te-nen-ten-ten şeklinde dizilmiştir. (Bkz: Şekil 3.186)

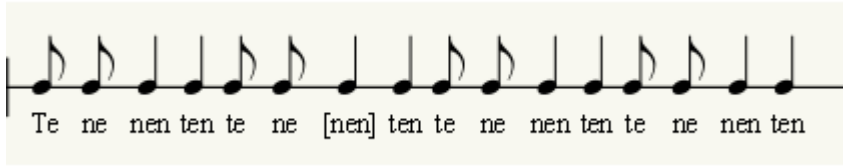
Şekil 3.186: Türkîdarb

9. Fahte: 14 zamanlıdır. Ten-te-ne-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. Daire içinde ise bu hece diziliminden farklı bir dizilime yer vermiştir. 13 harften oluşan bu dizilim ten-te-nen[en]-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.187)

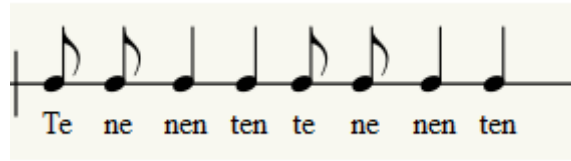
Şekil 3.187: Fahte

10. Sakîl-i Tavîl: 24 zamanlıdır. Edvâr'da sadece daire anlatımı görülmektedir. Dairede ikinci Sakîl darbı olarak da adlandırılmıştır. Te-ne-nen-ten-te-ne-[nen]-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.188)

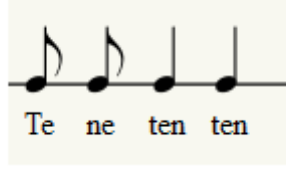
Şekil 3.188: Sakîl-i Tavîl

11. Remel: Edvâr'da Sakîl dairesinin yarısı olarak anılmaktadır. Yani bu durumda 12 zamanlıdır. Ancak dairesine heceler yazılmamış, boş bırakılmıştır. Seydî ve Hızır bin Abdullah'ta benzer hece dizilimleri verilmiştir. Böylece bu usûl te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilebilmektedir. (Bkz: Şekil 3.189)

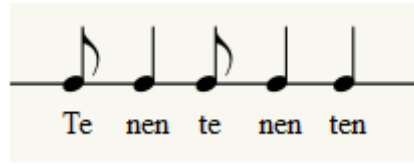
Şekil 3.189: Remel

12. Hezec: Edvâr'da Sakîl dairesinin çeyreği olarak anılmaktadır. 6 zamanlıdır. Daire içinde te-nen-ten-ten heceleri ile ifade edilir ancak bu heceler toplamı 7 zamanlıdır. Hızır bin Abdullah'ın Hezec tarifine ile karşılaştırıldığında te-ne-ten-ten heceleri ile ifade edildiği görülmektedir. (Bkz: Şekil 3.190)

Şekil 3.190: Hezec

13. Muhammes-i Kasir: Edvâr'da hafif dairesinin yarısı olarak anılmaktadır. Yani 8 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.191)

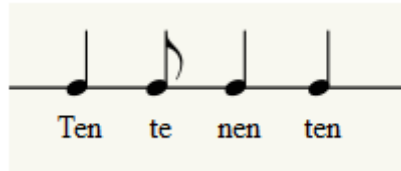
Şekil 3.191: Muhammes-i Kasir

14. Hezec-i Kasîr: Edvâr'da hafif dairesinin çeyreği olarak anılmaktadır. 4 zamanlıdır. Daire içinde te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.192)

Şekil 3.192: Hezec-i Kasîr

15. Remelisengin: Edvâr'da tarif edilmemiştir ancak dairede açıklanmıştır. Ten-te-nen-ten heceleriyle ifade edilmiştir. 7 zamanlıdır. (Bkz: Şekil 3.193)

Şekil 3.193: Remelisengin

Gruplandırmada adları sayılan Revan, Türki, Semai, Fahte, Sidarb, Serendazi, Remelitiz darblarının kaç nakarat olduğu hakkında bilgiye rastlanmamıştır.

15. yüzyılın önemli edvâr sahiplerinden Hızır bin Abdullah *Kitabü'l Edvâr*'ının farklı bölümlerinde usûllerden bahsetmiştir. 32, 33 ve 34. fasıllarda usûlleri oluşturan unsurlardan, 35. fasılda usûllerin vezinlerle olan ilişkilerinden bahsetmiştir. 39. fasılda usûllerin adları, sınıflandırmaları ve usûllerin hangi heceler ile ifade edildiği hem metin hem de daireler üzerinde açıklanmıştır. Usûllerle ilgili son fasıl olan 46. fasılda dönemin meşhur darblarından bahsedilmiştir.

39. fasılda usûllerden usûllerin Sakîl ve Hafîf olmak üzere ikiye ayrıldığından bahseder ve Sakîl olarak sınıflandırdığı usûlleri şöyle sıralar;

1. Verşân
2. Revân
3. Terk-i Zarb
4. Semaî
5. Fahte
6. Serendâz
7. Çiharum Zarb (çifte darb)
8. Hezec
9. Evsat

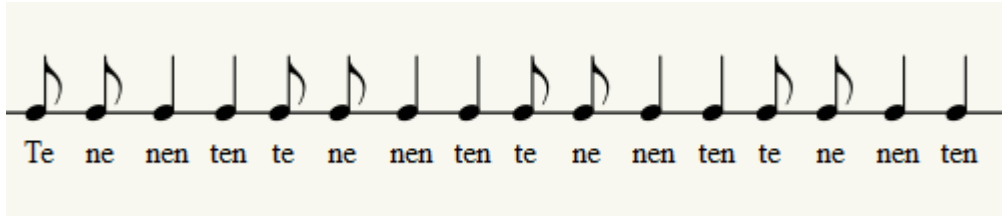
Hafîf usûllerin sıralaması ise şöyledir;

1. Remel-i Tavis
2. Remel-i Kasir

3. Çehardarb
4. Sedarb
5. Rahkert
6. Muhammes
7. Sekiz darb (remeli sengin)
8. Çehardarb-ı hafîf
9. Darbeyn

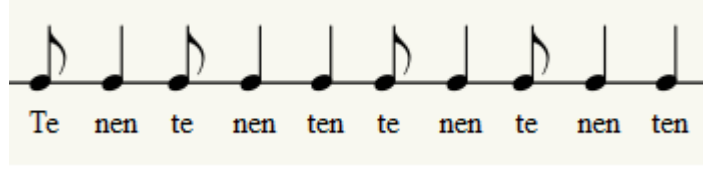
Yukarıda verilen sıralamadan sonra Kırşehrî’de olduğu gibi bir sakîl ve bir hafîften oluşan usûllere “darbeyn” adı verildiğinden bahsetmiş, ardından usûllerin hangi hecelerle ifade edildiğini metin içinde anlatmıştır. Tanımları veren usûller şöyle anlatılmaktadır;

1. Sakîl ve Sakîl-i Tavlî: İki de 24 zamanlıdır. Hece dizilimlerinin aynı olduğu görülmektedir. Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.194)

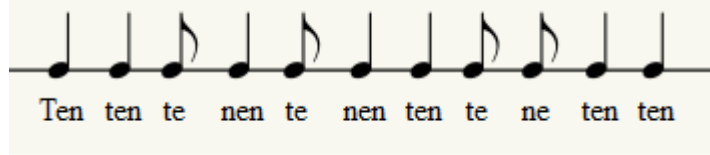
Şekil 3.194: Sakîl ve Sakîl-i Tavlî

2. Hafîf: 16 zamanlıdır. Edvârda metin içinde verilen hece dizilimi Te-nen-te-ne-nen-ten-te-nen-te-ne-nen-ten şeklindedir. Ancak bu hatalı dizilime göre 18 zamanlı olduğu belirtilmiştir. Daire de ve darbeyn usûllerin açıklamasında kullanılan doğru Hafîf dizilimi te-nen-te-nen-ten- te-nen-te-nen-ten şeklindedir. (Bkz: Şekil 3.195)

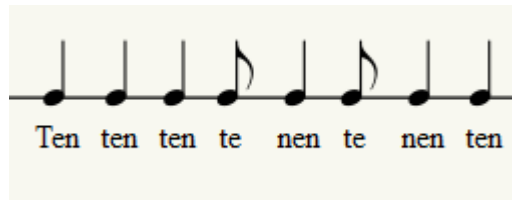
Şekil 3.195: Hafif

3. Remel-i Tavl: 18 zamanlıdır. Ten-ten-te-nen-te-nen-ten-te-ne-ten-ten heceleri ile ifade edilmiştir. Dairede verilen hece diziliminde bir “ne” hecesinin fazla olduğu görülmüştür. Seydî’nin tanımına bakıldığında hem bu dizilimden hem de dairedaki dizilimden farklıdır. Ancak Kırşehirî’nin de Hızır b. Abdullah’ın metin içinde anlattığı dizilimle gösterildiği görülmüştür. (Bkz: Şekil 3.196)

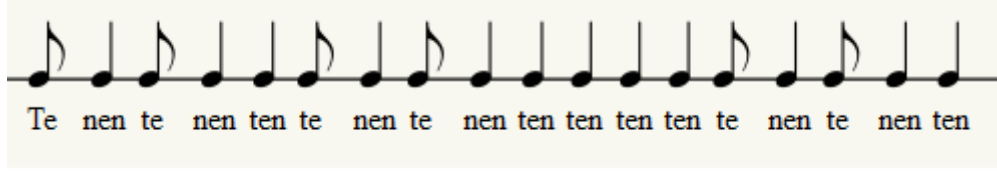
Şekil 3.196: Remel-i Tavl

4. Remel-i Kasir: 14 zamanlıdır. Metin içerisinde ten-ten-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. Remel-i Tavl usûlünde olduğu gibi Remel-i Kasir usûlü de dairede farklı bir dizilimle gösterilmiştir. Seydî’nin tanımına bakıldığında hem bu dizilimden hem de dairedaki dizilimden farklıdır. Ancak Kırşehirî’nin de Hızır b. Abdullah’ın metin içinde anlattığı dizilimle gösterildiği görülmüştür. (Bkz: Şekil 3.197)

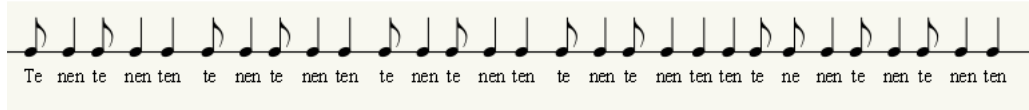
Şekil 3.197: Remel-i Kasir

5. Çehardarb: 30 zamanlıdır. Bir Hafif ve bir Remel-i Kasir usûlünün birleşiminden meydana gelmiştir. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-ten-ten-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.198)

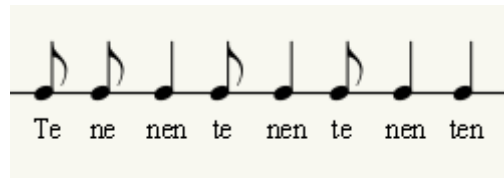
Şekil 3.198: Çehardarb

6. Muhammes-i Tavi: 38 zamanlıdır. Bir Sakîl ve bir Fahte usûlünün birleşmesinden oluşur. Hızır b. Abdullah edvârda “24 harf Sakîl 14 harf Fahte tamam olur” şeklinde açıklamıştır ancak te-nen-te-nen-ten- te-nen-te-nen-ten- te-nen-te-nen-ten- te-nen-te-nen-ten-ten-te-nen-te-nen-ten heceleriyle ifade edildiğini belirtmiştir. Ancak daha sonra Fahte usûlünü 14 zamanlı olarak açıkladığı göz önünde bulundurulduğunda bir yanlışlık olduğu anlaşılmaktadır. Böylece doğru hece diziliminin te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten şeklinde olduğu görülmektedir. (Bkz: Şekil 3.199)

Şekil 3.199: Muhammes-i Tavi

7. Reşan: 12 zamanlıdır. Metinde Reşan olarak geçen bu usûl dairede Verşan adıyla anılmaktadır. Te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.200)

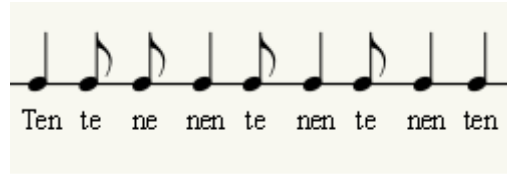
Şekil 3.200: Reşan

8. **Terk-i Zarb** (Türki Darb): 10 zamanlıdır. Ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.201)

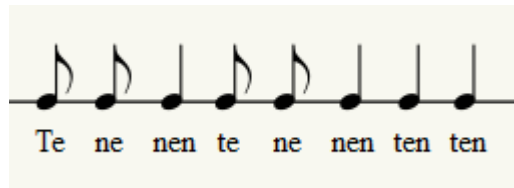
Şekil 3.201: Terk-i Zarb

9. **Fahte**: 14 zamanlıdır. Ten-te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.202)

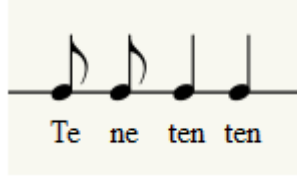
Şekil 3.202: Fahte

10. **Remel** : Sakıl usûlünün yarısı olduğu belirtilmiştir. 12 zamanlıdır. Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.203)

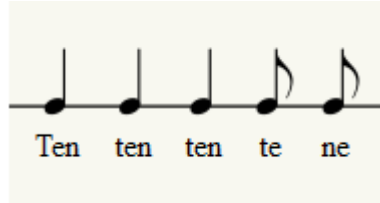
Şekil 3.203: Remel

11. **Hezec**: Sakıl usûlünün çeyreği olduğu belirtilmiştir. 6 zamanlıdır. Te-ne-ten-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.204)

Şekil 3.204: Hezec

12. Muhammes-i Kasir: Hafif usûlünün yarısı olduğu belirtilmiştir. 8 zamanlı olması gerekmektedir ancak dairedaki hece dizilimi ten-ten-ten-te-nen şeklindedir ve 9 zamanlıdır. Seydî ve Kırşehrî'nin anlatımları ile karşılaştırdığımızda da 8 zamanlı olduğu görülmektedir. Bu durumda doğru hece diziliminin ten-ten-ten-te-ne olabileceği ve dairede son hecede yer alan “n” harfinin yanlışlıkla yazılmış olabileceği anlaşılmaktadır. (Bkz: Şekil 3.205)

Şekil 3.205: Muhammes-i Kasir

Bu usûlleri açıkladıktan sonra Hızır b. Abdullah “Bazı üstadlara göre asıl vuruşlar ikidir. Bunların birine Sakîl birine Hafîf dedik. Bazı üstadlar ise asıl vuruşların altı olduğunu söylemişler.Revani Terk-i Darb, Semai, Fahte, Remel Tezi, Remel-i Sengin. Bunları da nakarat hesabı ile beyan ettik. Ancak bu altı türün birbirine benzer yakınlığı yoktur.” demiştir. Bu açıklamadan sonra bahsettiği usûlleri anlatmamış, sınıflandırmada yer alan diğer usûllere de değinmemiştir.

Seydî ise usûlleri sakîl ve hafîf olarak ikiye ayırır. Kırşehrî’de olduğu gibi darbeyn usûllerden bahsetmiştir. Sınıflandırma olarak Kırşehrî ile aynı sırayı izlemiştir.

Seydî’de sakîl usûller olarak sınıflandırılan usûlleri şöyle açıklayabiliriz;

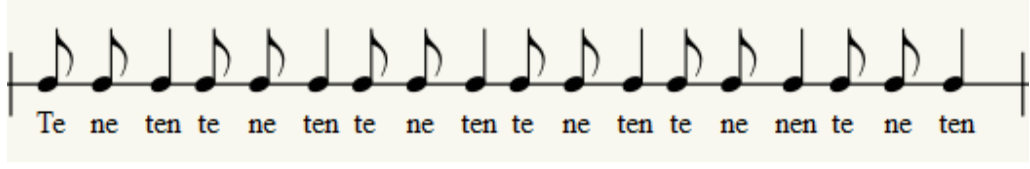
1. Vereşan
2. Revân
3. Türki
4. Semai
5. Fahte
6. Serendazi
7. Buhari Çardarbi
8. Hezec
9. Evsat
10. Çifte Darb

Seydî’de hafif usûller olarak sınıflandırılan usûlleri şöyle açıklayabiliriz;

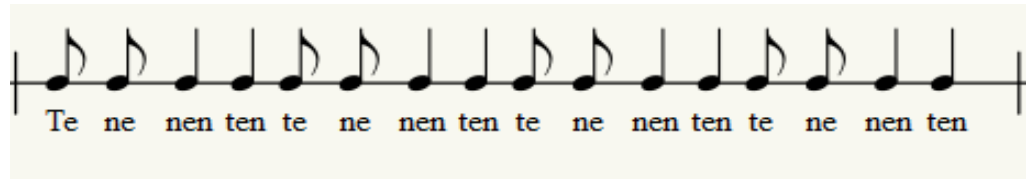
1. Remel-i Tavis
2. Remel-i Kasir
3. Çehârdarb
4. Sidarb
5. Rahkerd
6. Muhammes
7. Remel-i Sengin
8. Çârdarb-ı Hafif
9. Darbeyn

Sınıflandırmada adları sayılan Revân, Semai, Serendazi, Buhariçardarbi, Evsat, Çifte Darb, Sidarb, Rahkerd, Remelisengin, Çârdarbıhafif darblarının kaç nakarat olduğu hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Geri kalan usûlleri ise şöyle açıklamıştır;

1. Sakîl: 24 zamanlıdır. Te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten veya te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.206) (Bkz: Şekil 3.207)

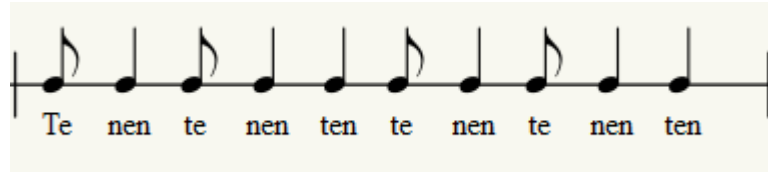

Şekil 3.206: Sakil 1

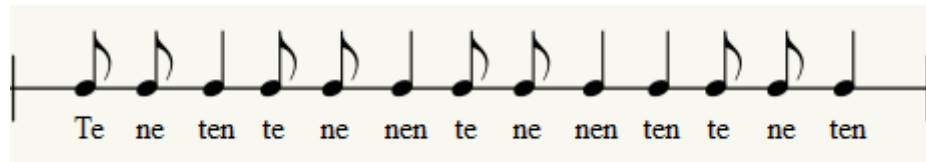
Şekil 3.207: Sakil 2

2. Hafîf: 16 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.208)

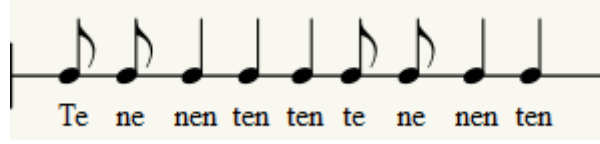
Şekil 3.208: Hafif

3. Remel-i Tavîl: 18 zamanlıdır. Te-ne-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.209)

Şekil 3.209: Remel-i Tavîl

4. Remel-i Kasîr: 14 zamanlıdır. Te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.210)

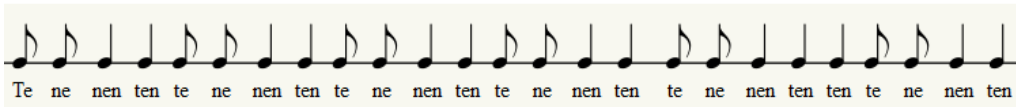
Şekil 3.210: Remel-i Kasîr

5. Çardarb: 30 zamanlıdır. Bir Hafîf ve bir Remel-i Kasîr usûlünün birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.211)

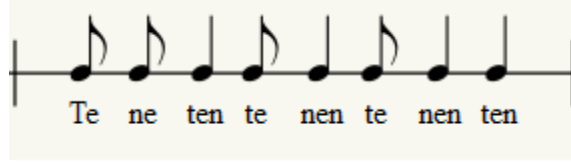
Şekil 3.211: Çardarb

6. Muhammes-i Tavîl: 38 zamanlıdır. Bir Sakîl bir Remel-i Kasîr usûlünün birleşmesinden meydana gelmiştir. Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.212)

Şekil 3.212: Muhammes-i Tavîl

7. Varaşan: 12 zamanlıdır. Te-ne-ten-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.213)

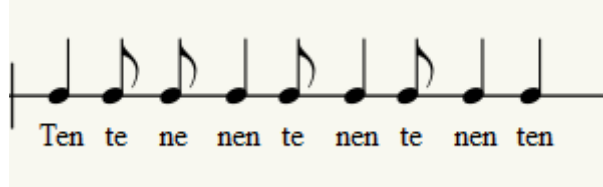
Şekil 3.213: Varaşan

8. Türkî: 10 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.214)

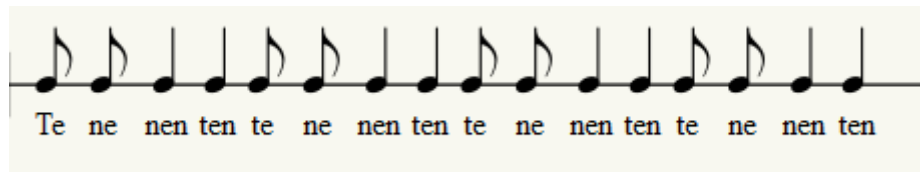
Şekil 3.214: Türkî

9. Fahte: 14 zamanlıdır. Ten-te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.215)

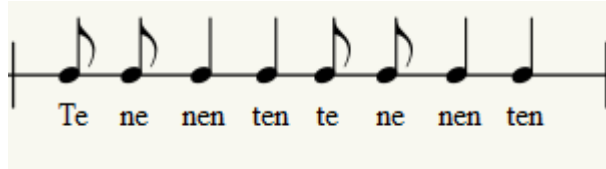
Şekil 3.215: Fahte

10. Sakîl-i Tavîl: 24 zamanlıdır. Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.216)

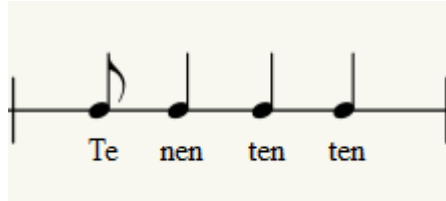
Şekil 3.216: Sakîl-i Tavîl

11. Remel: Kırşehir’de olduğu gibi Sakıl dairesinin yarısı olarak anılmaktadır. Yani bu durumda 12 zamanlıdır. Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.217)

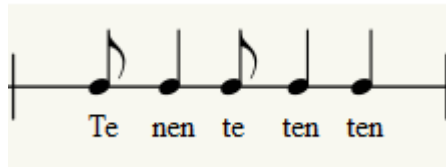
Şekil 3.217: Remel

12. Hezec: Kırşehir’de olduğu gibi Sakıl dairesinin çeyreği olarak anılmaktadır. 6 zamanlıdır. Te-nen-ten-ten heceleri ile ifade edilir. (Bkz: Şekil 3.218)

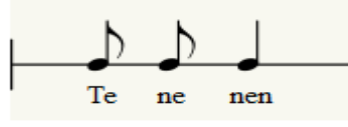
Şekil 3.218: Hezec

13. El-Muhammes: Kırşehir’de olduğu gibi Hafif dairesinin yarısı olarak anılmaktadır. 8 zamanlıdır. Te-nen-te-nen-ten heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.219)

Şekil 3.219: El-Muhammes

14. Hezec-i Kasîr: Seydî’de adı El-Hüda olarak da geçmekte olan bu usûl, Kırşehir’de olduğu gibi Hafif dairesinin çeyreği olarak anılmaktadır. 4 zamanlıdır. Daire içinde te-ne-nen heceleri ile ifade edilmiştir. (Bkz: Şekil 3.220)

Şekil 3.220: Hezec-i Kasîr

4. BÖLÜM: 9.-15. YÜZYIL ARASINDA GÖRÜLEN YEDİ TEMEL USULÜN DEĞİŞİMİ

Çalışmamızda 9. – 16. yüzyıl arasındaki usulleri incelerken özellikle 15. yüzyıla kadar bazı usullerin zamanının değişime uğradığı ancak adının aynı kaldığı görülmüştür. Bu usuller Hafif Remel, Hafif Sakîl, Hezec, Remel, Sakîl Evvel, Sakîl Sâî, Sakîl Remel usulleridir.

15. yüzyıla kadar varlığını sürdüren bu yedi temel usûlün değişimi bu bölümde inceleyerek benzerlik ve farklılıkları ortaya konmuştur. İnceleme sırasında usuller zamanlarına göre değil, incelediğimiz kaynaklarda karşımıza çıktıkları sıra ile açıklanmıştır.

4.1. Sakîl Evvel

Sakîl Evvel usulü, ulaşabildiğimiz ilk kaynak olan el-Kindî tarafından 10 zamanlı olarak karşımıza çıkmaktadır. El-Kindî'nin ardından İshak el-Mevsîlî ve Harizmî tarafından 16 zamanlı olarak kullanılmıştır. Her iki kullanımda da son 4 zamanın sükun zamanı olduğu dikkat çekmektedir. El-Fârâbî ise İshak el-Mevsîlî ve Harizmî aynı düzümde göstermiş ancak sükun zamanına yer vermemiştir. Böylece Fârâbî'de bu usul 12 zamanlı olarak karşımıza çıkmaktadır. İbn Sînâ aynı usulü 16 zamanlı tarif etmiştir. İbn Sînâ'nın tarifine göre kullanılan hece sayısında da artış görülmektedir. Safiyyüddin ve Merâgî'de de 16 zamanlı olarak kullanılmış, hece dizilimleri ve düzümleri birebir aynı tarif edilmiştir. Lâdikî'de Sakîl Evvel usulüne 16 zamanlı olarak açıklamıştır. Safiyyüddin ve Merâgî'nin tarifinden düzüm olarak farklıdır. Alişah b. Hacı Büke'nin usûl tariflerinde Sakîl Evvel usûlüne rastlanmamıştır. 48 zamanlı Sakîl usûlüne yer verilmiştir. Ahmedoğlu Şükrullah Sakîl Evvel usulünü Safiyyüddin ve Merâgî'ye benzer bir şekilde 16 zamanlı olarak tarif etmiştir. Sadece düzümünde küçük bir değişiklik olduğu görülmektedir.

Fethullah Şirvani ve Mahmud b. Abdulaziz'in Sakîl Evvel tanımı Safiyyüddin ve Merâgî ile aynıdır. Kırşehrî, Hızır bin Abdullah ve Seydî'de Sakîl Evvel usulü görülmemektedir. 15. yüzyıl sonu 16. yüzyıl başında Sakîl Evvel usulünün Sakîl adlı 24 zamanlı usule dönüştüğü görülmektedir. (Bkz: Şekil 4.1.1)

1. el-Kindî
ten ten ten tennen

2. İshak el-Mevsîlî
tennen tennen tennen

3. Harizmî
tennen tennen tennen

4. Fârâbî
tennen tennen tennen

5. İbnî Sînâ
Ten ten ten te nen ten te nen

6. Safiyyüddin
te nen te nen te ne nen ten te ne nen

7. Merâgî
te nen te nen te ne nen ten te ne nen

8. Lâdikî
Te nen te nen ne ten te ne nen te nen

10. Ahmedoğlu Şükrullah
Te nen te nen te ne nen te ne nen ten

11. Fethullah Şirvani
Te nen te nen te ne nen ten te ne nen

12. Mahmud b. Abdülaziz
Te nen te nen te ne nen ten te ne nen

13. Kırşehrî
Ten ten ten ten ten ten ten ten ten

14. Hızır b. Abdullah
Te ne nen ten te ne nen ten te ne nen ten

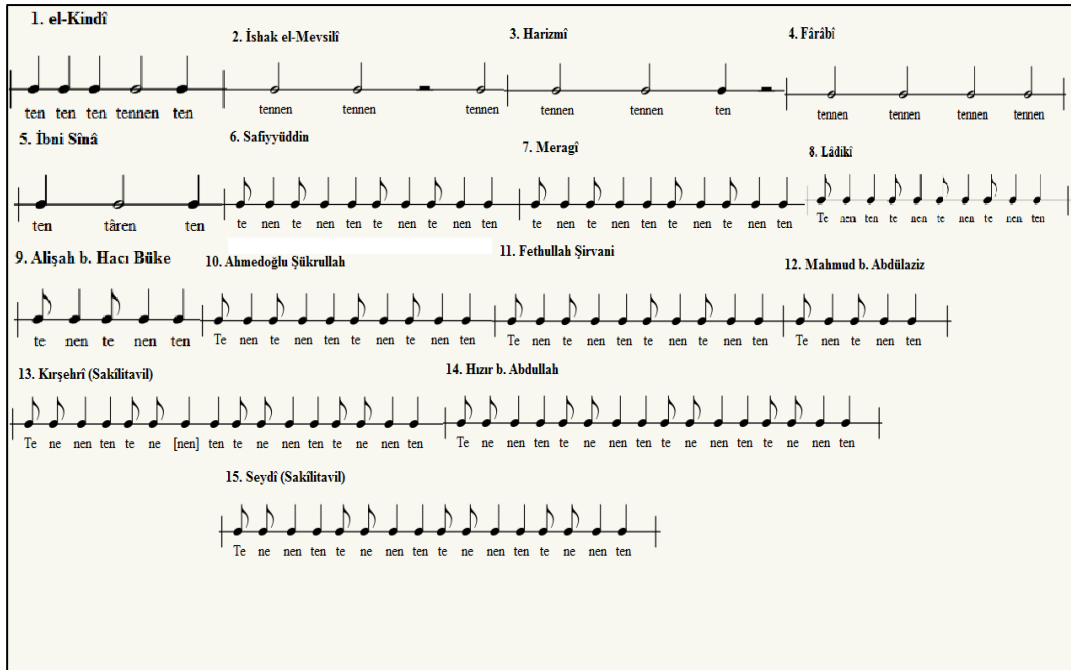
15. Seydî
Te ne ten te ne ten te ne ten te ne ten te ne ten

Şekil 4.1.1: Sakîl Evvel

4.2.Sakîl Sâni

Sakîl Sâni usulü, el-Kindî tarafından 10 zamanlı olarak kullanılmıştır. El-Kindî'nin ardından İshak el-Mevsîlî ve Harizmî tarafından 16 zamanlı olarak benzer düzümlerde karşımıza çıkmaktadır. El-Fârâbî'de de 16 zamanlı olan Sakîl Sâni usulü, İshak el-Mevsîlî ve Harizmî'de görülen sükun zamanları yer almamaktadır. Aynı usûl İbn Sînâ'nın tarifine göre yarı değerinde yani 8 zamanlıdır. Sakîl Sâni usulü Safiyyüddin ve Merâgî'de 16 zamanlı olarak kullanılmış, hece dizilimleri ve düzümlerinin birebir aynı olduğu görülmüştür. Lâdikî'de Sakîl Sâni usulünü 16

zamanlı olarak açıklamıştır. Ancak düzum olarak Safiyyüddin ve Merâgî'nin tarifinden farklıdır. Alişah b. Hacı Büke bu usûlü İbn Sînâ gibi 8 zamanlı olarak tarif etmiştir ancak düzum olarak İbn Sînâ'nın tarifinden farklıdır. Ahmedoğlu Şükrullah ve Fethullah Şirvani' de Sakîl Sâni usulü Safiyyüddin ve Merâgî ile aynı düzum ve hece dizilimi ile karşımıza çıkmaktadır. Mahmud b. Abdulaziz de Alişah b. Hacı Büke gibi aynı Sakîl Sâni tanımını ortaya koymuştur. Kırşehirî, Hızır bin Abdullah ve Seydî'de Sakîl Sâni usulü görülmemektedir. 15. yüzyıl sonu 16. yüzyıl başında Sakîl Evvel usulünün 24 zamanlı Sakîl-i Tavil adlı usule dönüştüğü görülmektedir. (Bkz: Şekil 4.2.1)

Şekil 4.2.1: Sakîl-i Sâni

4.3. Hafif Sakîl-i Evvel/ Hafif Sakîl

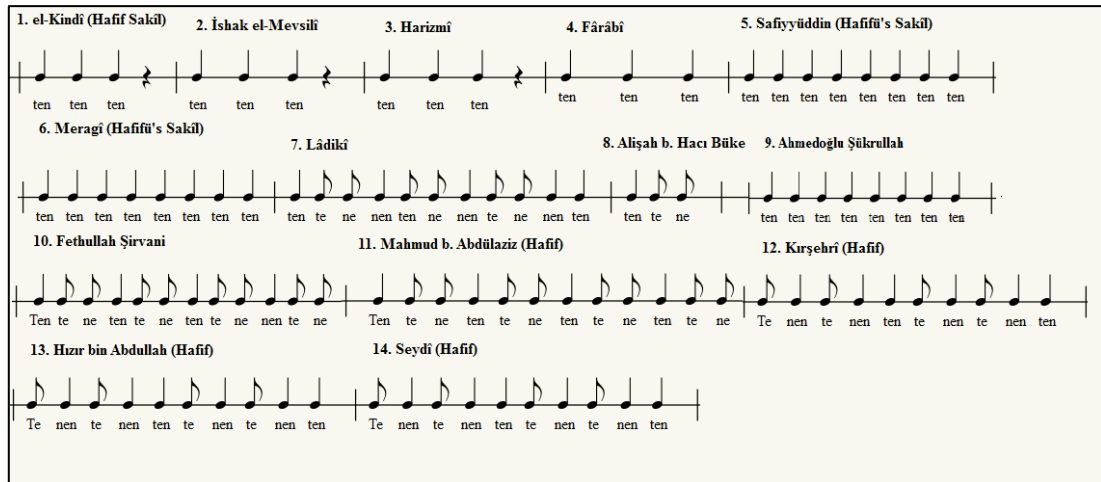
Hafif Sakîl-i Evvel usulü bazı teorisyenler tarafından Hafif Sakîl olarak da adlandırılmıştır. El-Kindî, İshak el-Mevsilî ve Harizmî tarafından 8 zamanlı olarak aynı düzumle kullanılan Hafif Sakîl-i Evvel usulü, el-Fârâbî'de 6 zamanlı olarak karşımıza çıkmaktadır ve önceki teorisyenlerde görülen sükun zamanı kullanılmamıştır.

Safiyüddin ve Merâgî’de Hafif Sakîl-i Evvel usûlü, Hafif Sakîl olarak anılmış ve 16 zamanlı olarak tanımlanmıştır. Düzümleri arasında fark yoktur. Lâdikî’de de 16 zamanlı olduğu belirtilen Hafif Sakîl-i Evvel usûlü diğer teorisyenlerin tanımlarından gerek düzum gerekse hece dizilimi olarak farklılık gösterir.

Ancak en farklı Hafif Sakîl-i Evvel tanımı Alişah b. Hacı Büke tarafından ortaya konmuştur. 4 zamanlı bir usûl olarak ifade edilmiştir. Diğer hiçbir teorisyende 4 zamanlı bir tanımlamaya rastlanmamıştır.

Ahmedoğlu Şükrullah’ın Hafif Sakîl-i Evvel tanımı Safiyüddin ve Merâgî ile aynı düzum ve hece dizilimi ile karşımıza çıkmaktadır. Fethullah Şirvani ve Mahmud bin Abdülaziz de bu usûlü 16 zamanlı olarak kullanmış, Mahmud bin Abdülaziz’in tanımlamalarında Hafif usulü olarak adlandırılmıştır.

Aynı şekilde Kırşehrî, Hızır bin Abdullah ve Seydî’de Hafif Sakîl-i Evvel usûlünün Hafif usûlüne dönüştüğü ve üç teorisyende de 16 zamanlı Hafif usûlünün aynı düzumlerden oluştuğu görülmüştür. (Bkz: Şekil 4.3.1)

Şekil 4.3.1: Hafif Sakîl-i Evvel/ Hafif Sakîl

4.4. Sakîl Remel

Sakîl Remel usulü, incelediğimiz teorisyenler arasında en az ortak kullanımın görüldüğü usûldür. El- Kindî ve Harizmî tarafından herhangi bir tanıma rastlanmamıştır. İshak el-Mevsîlî’de 12 zamanlı bir ifade karşımıza çıkarken,

aynı usûl el-Fârâbî’de 8 zamanlı olarak karşımıza çıkmaktadır. İbn Sînâ’da da bu usûlün tanımına yer verilmemiştir. Sakîl Remel usulü, Safiyyüddin ve Merâgî’de 24 zamanlı olarak yer almış ve aynı düzümlerle kullanılmıştır. Lâdikî’de de küçük bir düzum farklılığı olmakla birlikte yine 24 zamanlı olarak kullanılmıştır. Alishah b. Hacı Büke, Ahmedoğlu Şükrullah, Fethullah Şirvani ve Mahmud bin Abdülaziz tarafından ortaya konulan Sakîl Remel tanımında da Safiyyüddin ve Merâgî ile aynı düzum ve hece dizilimi karşımıza çıkmaktadır. Kırşehirî, Hızır bin Abdullah ve Seydî’de ise benzer bir usûl tanımına rastlanmamıştır. (Bkz: Şekil 4.4.1)

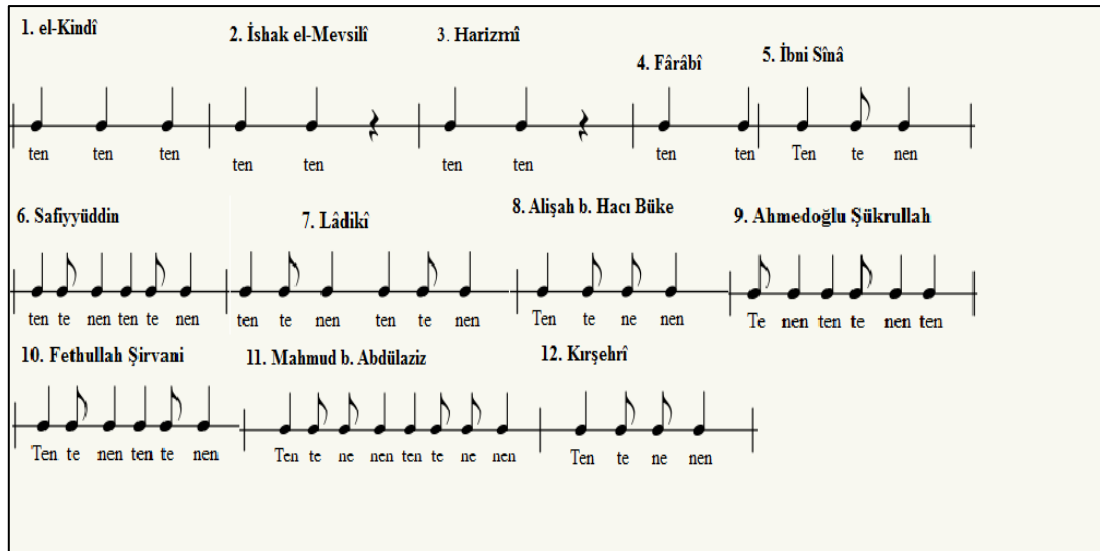
Şekil 4.4.1: Sakîl Remel

4.5. Hafîf Remel

Hafîf Remel usûlü, el-Kindî tarafından 6 zamanlı olarak kullanılmıştır. İshak el-Mevsilî ve Harizmî tarafından da 6 zamanlı olarak kullanılmış ancak sükun zamanlarına yer verilmiştir. Aynı usûl el-Fârâbî’de sükun zamanı çıkarılarak 4 zamanlı olarak kullanılmıştır.

Hafîf Remel usûlü, İbn Sînâ'da da 4 zamanlı olarak tanımlanmaktadır ancak düzümleri farklılık göstermektedir. Safiyyüddin ve Lâdikî'de aynı düzümlerle 10 zamanlı olarak karşımıza çıkan bu usûl tanımına Merâgî'de rastlanmamaktadır.

Alîşah b. Hacı Büke'de 6 zamanlı bir usûl olarak açıklanan Hafîf Remel usûlü, Ahmedoğlu Şükrullah ve Fethullah Şirvani'de düzümlerde farklılık görülse de, 10 zamanlı olarak yer almaktadır. Mahmud bin Abdülaziz tarafından ise aynı usûl 12 zamanlı olarak tanımlanırken, Kırşehrî, Hızır bin Abdullah ve Seydî'de ise benzer bir usûl tanımına rastlanmamıştır. (Bkz: Şekil 4.5.1)

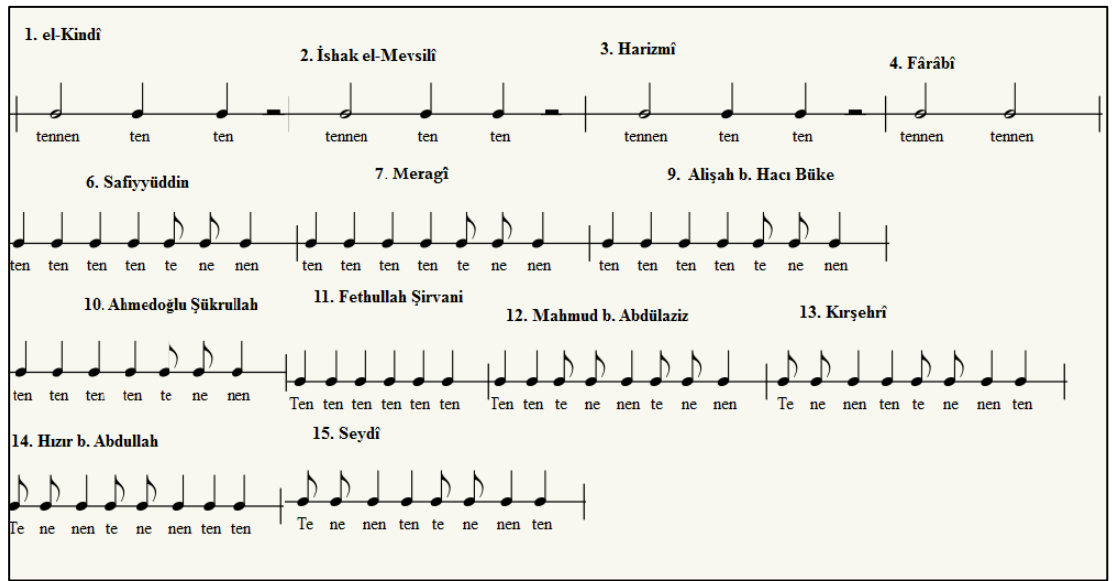
Şekil 4.5.1: Hafîf Remel

4.6.Remel

Remel usûlü El-Kindî, İshak el-Mevsilî ve Harizmî tarafından 12 zamanlı olarak kullanılmış ve sükun zamanlarına yer verilmiştir. El-Fârâbî'de aynı usûl tanımı 8 zamanlı yapılmıştır.

İbn Sînâ'da ise 8 zamanlı bir kullanım görülmektedir. El-Kindî, İshak el-Mevsilî ve Harizmî tarafından kullanılan usûlden sükun zamanı çıkarılmış ve benzer bir düzüm ile karşımıza çıkmıştır.

Safiyüddin, Merâgî, Alîşah b. Hacı Büke ve Ahmedoğlu Şükrullah tarafından 12 zamanlı olarak birebir aynı düzümlerde kullanılmıştır. Fethullah Şirvani'de Remel usûlü birbiri ardına gelen eşit darplardan oluşmaktadır. Önceki teorisyenler gibi 12 zamanlı bir açıklamaya yer verilmiştir. Mahmud bin Abdülaziz, Kırşehrî, Hızır bin Abdullah ve Seydî'de de 12 zamanlı olarak görülen bu usûlün düzümlerinde küçük değişimler gözlense de, temel olarak önceki teorisyenlerin Remel tanımıyla benzerlik göstermektedir. (Bkz: Şekil 4.6.1)

Şekil 4.6.1: Remel

4.7. Hezec

Hezec usûlü El-Kindî tarafından 6 zamanlı olarak kullanılmıştır. El-Kindî'de tarif edilen bu usûlde sükun zamanları yer almaktadır. İshak el-Mevsilî ve Harizmî tarafından farklı düzümlerde olmakla birlikte 6 zamanlı tarif edilen usûlde sükun zamanlarına rastlanmamaktadır. Hezec usûlünün el-Fârâbî'de de Harizmî ile aynı zaman ve düzümden kullanıldığı görülmektedir.

İbn Sînâ, Safiyyüddin ve Merâgî’de bu usûl diğer teorisyenlerde olduğu gibi 6 zamanlı olarak açıklanmıştır. Safiyyüddin ve Merâgî’nin usûl tarifleri aynıdır. İbn Sînâ’nın tarifinde ise küçük bir düzüm farkı görülmektedir.

Alişah bin Hacı Bûke ise Hezec usûlünü İshak el-Mevsılî ile aynı düzümde 6 zamanlı bir usûl olarak tanımlar. Alişah bin Hacı Bûke'den sonra Ahmedoğlu Şükrullah, Fethullah Şirvani, Mahmud bin Abdülaziz, Kırşehrî, Hızır bin Abdullah ve Seydî aynı Hezec tarifini yaparlar. Bu tarif Safiyyüddin ve Merâgî'nin tarifıyla birebir aynıdır. Teorisyenlerin tanımlarına baktığımızda Hezec usûlünün en fazla ortak tanıma sahip olan usûl olduğunu söylemek mümkündür. (Bkz: Şekil 4.7.1)

1. el-Kindî	2. İshak el-Mevsîlî	3. Harîzmî	4. Fârâbî
te ne te ne te ne te ne te ne te ne	te ne te ne te ne te ne te ne te ne	te ne ne ne nen	te ne ne ne
5. İbnî Sînâ	6. Safiyyüddin	7. Meragî	8. Lâdikî
Te nen te nen	te ne nen ten	te ne nen ten	Te nen ten te nen ten
9. Alişah b. Hacı Büke	10. Ahmedoğlu Şükrullah	11. Fethullah Şirvani	12. Mahmud b. Abdülaziz
te ne ne ten	te ne nen ten	te ne nen ten	te ne ten ten
13. Kırşehirî	14. Hızır b. Abdullah	15. Seydî	
te ne ten ten	te ne ten ten	te ne ten ten	

Şekil 4.7.1: Hezec

Yukarıda bahsettiğimiz yedi temel usûlün incelenmesi sonucunda gösterdikleri değişimi şöyle açıklayabiliriz;

- Hafif Remel, 9.-13. yüzyıl arası 4, 5 veya 6 zamanlı olarak karşımıza çıkan bu usûl, Safiyyüddin'den itibaren genellikle 10 zamanlı,
- Hafif Sakîl, Safiyyüddin'den önce 8, Safiyyüddin'den itibaren 16 zamanlı,

- Hezec, 9.-13. yüzyıl arası 6-12 zamanlı Safiyyüddin'den itibaren genellikle 10 zamanlı,
- Remel, 9. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar 8, 10 ve 12 zamanlı Safiyyüddin sonrası 12 zamanlı,
- Sakîl Evvel, 9. yüzyıldan itibaren 10-16 zamanlı, 13. Yüzyıldan yani Safiyyüddin'den itibaren 16 zamanlı,
- Sakîl Sâni, 9. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar 12-16 zamanlı, Safiyyüddin'den itibaren 16 zamanlı,
- Sakîl Remel, 9. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar 8,12 ve 24 zamanlı, Safiyyüddin'den itibaren sadece 24 zamanlı olduğu görülmüştür.

5. SONUÇ:

“9.-16. Yüzyıl Arası Usûl Kullanımı, Unsurları ve Kataloglanması” başlıklı çalışmamızda yedi yüzyıllık zaman dilimi içinde on beş teorisyen tarafından usûllerin kullanım şekilleri incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma neticesinde yedi yüzyılda gözle görülür değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Gözlenen bu değişimler şöyle sıralanabilir.

- 9. yüzyılda usûller îkâ adıyla anılmaktadır.
- Günümüzde düzüm kelimesiyle aynı anlamda kullanılmakla birlikte, kullanım olarak bu anlamı karşılamadığı dikkat çekmektedir.
- 9. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar kullanılan usûl sayısının ortalama yedi-sekiz adet ile sınırlı olduğu görülmüştür.
- Sadece 10. yüzyılda Fârâbî’de oniki adet usûl kullanıldığı görülmüştür. Ancak bu on iki usûlün evvel, sâni, sâlis (birinci, ikinci, üçüncü) gibi sıra belirten ekler alarak sayılarının on ikiye ulaştığı, usûllerin kendi içinde büyük farklılıklar barındırmadığı görülmüştür.
- 9. – 15. yüzyıl arasında zamanı değişen ancak adı aynı kalan yedi temel usûl olduğu görülmüştür. Bu yedi usûl Hafîf Remel, Hafîf Sakîl, Hezec, Remel, Sakîl Evvel, Sakîl Sâni, Sakîl Remel’dir. Özellikle Safiyyüddin Abdülmümin Urmevi’den itibaren bu yedi temel usûlün zamanlarında bir değişiklik olmadığı, 13.-15. Yüzyıl arası temelde aynı oldukları görülmüştür. Bu durumu şöyle açıklayabiliriz;
 - Hafîf Remel, 9.-13. yüzyıl arası 4, 5 veya 6 zamanlı olarak karşımıza çıkan bu usûl, Safiyyüddin’den itibaren genellikle 10 zamanlı,
 - Hafîf Sakîl, Safiyyüddin’den önce 8, Safiyyüddin’den itibaren 16 zamanlı,
 - Hezec, 9.-13. yüzyıl arası 6-12 zamanlı Safiyyüddin’den itibaren genellikle 10 zamanlı,

- Remel, 13. yüzyıla kadar 8, 10 ve 12 zamanlı Safiyyüddin sonrası 12 zamanlı,
- Sakîl Evvel, 9. yüzyıldan itibaren 10-16 zamanlı, 13. Yüzyıldan yani Safiyyüddin'den itibaren 16 zamanlı,
- Sakîl Sâni, 13. yüzyıla kadar 12-16 zamanlı, Safiyyüddin'den itibaren 16 zamanlı,
- Sakîl Remel, 13. yüzyıla kadar 8,12 ve 24 zamanlı, Safiyyüddin'den itibaren sadece 24 zamanlı olduğu görülmüştür.
- Fahte usûlünün ilk kez Safiyyüddin tarafından kullanıldığı görülmüştür. Safiyyüddin tarafından 20 zamanlı olarak kullanılan bu usûlün, sonraki yüzyıllarda 10, 20 ve 14 zamanlı kullanımlarıyla 16. yüzyıla kadar ulaşmıştır.
- Teorisyenlerin edvârlarında birbirlerine atıfta bulunmaları, kendi aralarındaki bilgi akışının sağlandığını işaret etmektedir. Örneğin, Hasan Kâşânî usûllerden bahsederken Safiyyüddin'e atıfta bulunmuştur. Aynı şekilde Alişah b. Hacı Büke'nin de usûl açıklamalarında Merâgî'ye atıfta bulunduğu ve hatta Safiyyüddin'in kullandığını belirttiği bir usûlden bahsettiği görülmektedir ancak Safiyyüddin kendi edvârında böyle bir usûl açıklamasına yer vermemiştir.
- 9. yüzyıl ve sonrasında sükûn zamanı adı verilen duruşlar (es) 15. yüzyıldan itibaren kullanılmadığı görülmektedir. Merâgî'den itibaren teorisyenlerin bu sükûn zamanlarından bahsettiklerine rastlanmamıştır.
- 15. yüzyıla kadar usûllerin sadece “îkâ” adıyla anıldığı görülürken, 15. yüzyılda ilk olarak Merâgî tarafından “devir” olarak adlandırılmıştır.
- Sakîl ve Hafif adlandırmaları başlarında sıra sayısı belirten evvel, sâni gibi ekler olmadan ilk kez 15. yüzyılda Ladîkî tarafından kullanılmıştır.
- Günümüze 88 zamanlı olarak ulaşan Darb-ı Fetih usûlü 15. yüzyılda ilk kez Merâgî tarafından kullanılmıştır. Ardından Ladîkî, Alişah b. Hacı Büke ve Fethullah Şirvanî tarafından da kullanıldığı görülmüştür. Ancak Merâgî'de

50, Ladîkî ve Alişah b. Hacı Büke tarafından 88 zamanlı, Fethullah Şirvanî'de ise 49 zamanlı olarak kullanılmıştır. 49 ve 50 zamanlı bu kullanımların mertebe farkından kaynaklanmadığı ortadadır. Ancak bu farkın neden kaynaklandığı anlaşılamamıştır.

- Kendi içinde benzer farklılıklar taşıyan bir diğer usûl, Çardarb usûlüdür. Ladîkî, Alişah b. Hacı Büke tarafından Usûl-i Kadim ve Çardarb-ı Kebir olarak da adlandırılmış ve 96 zamanlı olarak kullanılmıştır. Aynı adlandırma ile Fethullah Şirvanî tarafından 48 zamanlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kırşehirî tarafından 30, Merâgî, Mahmud b. Abdülaziz, Alişah b. Hacı Büke tarafından 24 zamanlı olarak kullanılmıştır.
- Muhammes, Muhammes-i Kasir, Muhammes-i Kebir, Muhammes-i Taviil usûllerine de ilk kez 15. Yüzyılda rastlanmış, bu usûllerin 4 zamanlıdan başlayarak katlanarak devam ettiği, ancak 38 ve 46 zamanlı Muhammes-i Taviil usûlünün bu tespite uymadığı görülmüştür.
- 15. yüzyıl kaynaklarında Sakîl Evvel usûlünün aynı zamanda Vereşân olarak adlandırıldığı görülmüştür
- 16. Yüzyıla gelindiğinde Sakîl, Sakîl-i Evvel, Sakîl-i Sâni, Hafîf, Hafîf-i Sakîl, Remel, Sakîlu'r Remel , Hafîf Remel, Hezec , Fahte usûllerinin 9. yüzyıldan itibaren en sık kullanılan usûller oldukları tespit edilmiştir.
- Usûller arasında dönemlere bağlı olarak ortak bir kullanım olduğu açıkça görülmektedir. Bu durumu şöyle açıklayabiliriz;
 - El-Kındî'den Safiyyüddin Abdülmümin Urmevî'ye kadar (9.-13. yüzyıl) usûl adlandırmalarında ve kullanımında bir benzerlik olduğu,
 - Safiyyüddin Abdülmümin Urmevî'den itibaren usûl zamanlarında değişimin başladığı ancak adlandırmanın değişmediği,
 - Safiyyüddin Abdülmümin Urmevî'den sonra gelen Hasan Kâşânî (14. yüzyıl) kaynak olarak Safiyyüddin'i göstermesi nedeniyle usûl adlandırmalarının aynı olduğu,

- Merâgî'den (15. yüzyıl) itibaren usûl sayısının arttığı, varolan usûller in kullanımının Safiyyüddin'de olduğu gibi devam ettiği, bunların yanına yenilerinin eklendiği,
- Merâgî'nin açıklamış olduğu usûller in Fethullah Şirvani'ye kadar benzer şekillerde kullanıldığı,
- Aynı yüzyılda yaşamış olmalarına rağmen Hızır b. Abdullah ve Kırşehirî'nin 16. yüzyıl usûl anlayışına yakın olduğu ve Seydî'nin usûl kullanımıyla neredeyse aynı olduğu görülmüştür.

İslamiyet dönemi teorisyenleri ve Anadolu edvâr yazarlarının ortaya koymuş oldukları eserlerin çeviri yazımlarından elde edilmiş olan veriler ışığında yapılan çıkarımlar, genel hatlarıyla açıklanmıştır. Son yıllarda artan çeviriyazım çalışmalarının önemi çalışmamızda sıklıkla karşılaştığımız ve hatırladığımız bir durumdur. Önümüzdeki yıllarda henüz çevirisi yapılmamış edvârların da çevirilmesiyle, farklı isimler ve farklı usûl kullanımlarının ortaya çıkması muhtemeldir. Böyle bir durumda, yeni bilgilerin çalışmamıza eklenmesi ve bunun yanısıra çalışmamızın ilerleyen yüzyılları da kapsayacak şekilde geliştirilmesinin müzik teorisi çalışmaları için önemli olacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKLAR

Akdoğan, Bayram, 1996: Fethullah Şîrvânî ve Mecelletun fi'l-Mûsîka Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akdoğu, Onur, 1993: Hüseyin Sâdeddin Arel Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri, Kültür

Arslan, Fazlı, Safiyyüddin-i Urmevî ve Şerefiyye Risâlesi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Bardakçı, Murat, 1986: Maragalı Abdülkâdir, Pan Yayıncılık, İstanbul.

Bardakçı, Murat, 2011: Ahmedoğlu Şükrullah-Şükrullah'ın Risâlesi ve 15. Yüzyıl Şark Nazariyatı, Pan Yayıncılık, İstanbul.

Behar, Cem, 1992: Zaman, Mekan, Müzik, Afa Yayınları, İstanbul.

Behar, Cem, 1998: Aşk Olmayınca Meşk Olmaz/Geleneksel Osmanlı-Türk Müziğinde Öğretim ve İntikal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Ceyhan, Adem, 1994: Bedr-i Dilşâd'ın Muradnâmesi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çağatay, Neşet, 1993: *İslam tarihi : başlangıçtan Abbasilere kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Çakır, Ahmet, 1999: Alişah b. Hacı Büke'nin Mukaddimet'ul Usûl Adlı Eseri Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çetinkaya, Yalçın, 1995: İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi, İnsan Kaynakları Yayınları, İstanbul.

Çolakoğlu, Gözde, 2009: Osmanlı Türk Müziğinde Melodi-Usûl -Aruz İlişkisi, Caft, Ankara.

Devellioğlu, Ferit, 1990: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara.

Eraslan, Kemal, 1993: Ali Şir Nevayi-Mîzânü'l-evzân, Türk Dil Kurumu

Erdoğru, Yeşim, 1994: Sakîl Usûlü: Tarihçesi ve Tatbiki, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Feyzioğlu, Nesrin, 2008: Murâd-Nâme'de Geleneksel Türk Sanat Müziği Makamları, Darblar Ve Sâzendelik Âdâbı, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 38, Erzurum

Gedikli, Necati, Batı Müziği Dersi Basılmamış Ders Notları.

Hatipoğlu, Vasfi, 2008: Mesleki Müzik Eğitimi Veren Kurumlarda Türk Müziği Usûlleri Öğretiminin Değerlendirilmesi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

İbn Sînâ, 2004. Musiki, (Çeviren; Ahmet Hakkı Turabi), Litera Yayıncılık, İstanbul.

Jeberi, Alaeddin, 1995: “Farabî”, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, c.XII, İstanbul.

Kalender, Ruhi, 1982: XV.Yüzyılda Musiki Kuramı, (Nazariyatı) Ve Zeyn'ül – Elhân Fi'İlmi't-Tel'if Ve'l-Evzân, Mehmet Çelebi (Ladikli), Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Kamiloğlu, Ramazan, 2007: Ahmedoğlu Şükrullah ve Edvâr-ı Musiki Adlı Eseri, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kanar, Mehmet, 2010: Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Say Yayınları, İstanbul.

Kanık, Muhammet Zinnur, 2011: Mahmud bin Abdülaziz'in Makasidü'l-Edvâr Adlı Eseri, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karabaşoğlu, Cemal, 2010: Abülkadir Merâğî'nin Makāsıdu'l-Elhân Adlı Eseri, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Neubauer, Eckhard, 1994: Die Theorie vom īqā': II. Übersetzung des "Kitāb Iḥşā' al-īqā'āt" von Abū Naṣr al-Fārābī, Brill Publishing, Oriens, Vol. 34, s.103-173.

Oransay, Gültekin, 1990: Belleten-Türk Küğ Araştırmaları 1990/1 Gültekin Oransay Derlemesi, (Haz: Serhad Durmaz-Yavuz Daloğlu), Güven Ofset, İzmir.

Özcan, Nuri, 1997: "XV. ve XVI. Yüzyılda Türk Dünyasında Musiki" XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Degerler, Tartışmalı İlmi Toplantı, İstanbul

Özçimi, M.Sadreddin, 1989: Hızır Bin Abdullah Ve Kitābü'l-edvār, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özkan, İsmail Hakkı, 2000: Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Öztuna, Yılmaz, 1990: Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Öztuna, Yılmaz, 2000: Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Pakalın, Mehmet Zeki, 1993: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, M.E.B., İstanbul.

Popescu-Judet, Eugenia, Neubauer, Eckhard, 2004: Seydî's book in Music A 15th century Turkish Discourse, Institute for History of Arabic-Islamic Science, Frankfurt am Main.

Rızvanoğlu, M. İsmail, 2007: Fârâbî'de İkâ Teorisi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sezgin, Fuat, 2008: İslam'da Bilim ve Teknik, (Çeviren: AbdurrahmanAliy, Eckhard Neubauer)(Hazırlayan: Hayri Kaplan, Abdurrahman Aliy), Kültür ve Turizm Bakanlığı; Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara

Turabi, Ahmet Hakkı, 2005: İbnü'l Müneccin ve Risâle fi'l Mûsikâ Adlı Eseri, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Say: 11, s. 201-222, Sakarya.

Turabi, Ahmet Hakkı, 2002: İbn Sînâ'nın Kitabü's Şifâsı'nda Mûsikî, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Turabi, Ahmet Hakkı, 1996: El-Kındî'nin Mûsikî Risâleleri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ungay, M. Hurşit, Türk Musikisinde Usûller ve Kudüm, Türk Musikisi Vakfı Yayınları, Ankara.

Uslu, Recep, 2000. XV. Yüzyılda Yazılmış Türkçe Musiki Nazariyatı Eserleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Sayı. 36, İstanbul.

Uygun, Mehmet Nuri, 1999: Safiyyüddin Abdül'mümin Urmevî ve Kitabı'l-Edvârı, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.

Yıldız, Zeynep, 2011: Hasan Kâşânî'ni Kenzü't Tuhaf Adlı Eseri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

EK: USÛL KATALOĞU

Katalog bölümünde şimdiye kadar bahsedilen teorisyen ve usûllerin sınıflandırması yapılmıştır. İlk tabloda kronolojik olarak bu teorisyenler ve usûl adları verilmiştir.

İkinci tabloda, toplu bir kataloglama yapılmasına kolaylık sağlanması amacıyla teorisyenlerin isimlerine göre kodlamalar yapılmıştır. Usûllerden bahseden teorisyenler kronolojik olarak sıralanmıştır. Sol kolonda isimler, sağ kolonda ise kodlamalar yer almaktadır.

Kodlamalarda teorisyenlerin isimlerinin baş harfleri ve içlerinde geçen harfler kullanılmıştır. Örneğin Merâgî için sadece “M” harfi kullanılırken, Merâgî’den sonra yaşamış olan Mahmud b. Abdülaziz için “MA” harfleri kullanılmıştır. Usûl kataloğunda isimler yerine bu kodlamalara yer verilmiştir. (Bkz: Çizelge B.1)

Üçüncü tabloda bu kodlama ve kronolojiden yola çıkılarak bir katalog hazırlanmıştır. Bu kataloğun ardından ise on beş teorisyen için ayrı ayrı tablolar hazırlanmış, bahsettikleri usûllerin zamanları ve bu usûllerin ifade edildikleri hecelere yer verilmiştir.

Verilen tablolarda şimdiye kadar bahsi geçen bütün usûllerin kataloglamasına yer verilmiştir. Soldaki kolonda usûl adları ve kaç zamanlı oldukları belirtilmiştir. Sağdaki kolonda ise bir önceki tabloda açıklanan kodlamalardan yararlanılarak bu usûllerin hangi teorisyenler tarafından kullanıldığı gösterilmiştir.

Teorisyen isimleri ve buna bağlı olarak usûllerin zamanları kronolojik olarak sıralanmıştır. Katalogda usûl adının yanında parantez içinde yer alan sayılar usûl zamanlarını göstermektedir.

Birden fazla teorisyenin aynı usûlü farklı zamanlarla ifade etmesi durumunda, birinci usûlün zamanı ile, kodlanmış olarak yazılan birinci isim eşleşmektedir. İncelenen

kaynaklarda adı geçen ancak zamanı belirtilmeyen usûller parantez içinde soru işareti “(?)” ile ifade edilmiştir.

Katalogda karışıklığa neden olmaması için farklı yazımlı usûller tek bir yazımla ifade edilmiştir. Örneğin Sakîl-i Evvel, Sakîl Evvel, Sakîl-ü Evvel gibi farklı şekillerdeki yazımlardan biri tercih edilmiştir.

Bunun yanı sıra bir usûl verilen isimden farklı bir şekilde de anılıyorsa, ikinci isim de “/” işareti kullanılarak yazılmıştır.

EK A

Çizelge A.1: Kronolojik Usûl Çizelgesi

	El-Kindî	İshâk el-Mevsîlî	Harezmi	Fârâbî	İbn-i Sinâ	Safîyyüddin	Kâşânî
1	Sakîl evvel	Sakîl-i Evvel	Sakîl-i Evvel	Sakîl-i Evvel	Sakîl-i Evvel	Sakîlu'l Evvel	Sakîl-i Evvel
2	Sakîl sanî	Sakîl-i Sâî	Sakîl-i Sâî	Sakîl-i Sâî	Sakîl-i Sâî	Sakîlu's Sanî	Sakîl-i Sâî
3	Mahûrî	Hafîf-i Sakîl-i Evvel	Hafîf-i Sakîl-i Evvel	Hafîf-i Sakîl-i Evvel	Hafîf-i Sakîl-i Evvel	Hafîfu's Sakîl	Hafîf Sakîl-i Evvel
4	Hafîf sakîl	Hafîf-i Sakîl-i Sâî	Hafîf-i Sakîl-i Sâî	Hafîfi Sakîli Sâî	Mahûrî	Sakîlu'r Remel	Hafîf Sakîl-i Sâî
5	Remel	Sakîl Remel	Remel	Hafîf-i Evvel	Remel	Remel	Remel
6	Hafîf remel	Hafîf Remel	Hafîf Remel	Hafîf-i Sâî	Hafîf Remel	Hafîfu'r Remel	Hafîf Remel
7	Hezec	Hezec	Hezec	Hafîf-i Sâlis	Hezec	Hezec	Hezec
8	Hafîf hafîf			Hezec (Hafîf-i Râbî')	Hafîf Hezec	Fahte	
9				Muzârî' (Hafîf-i Hâmis)			
10				Vâfir (Hafîfi Sâdis)			
11				Hafîf Remel			
12				Remel veya Sakîl Remel			

	Meragî	Lâdikî	Alişah b. Hacı Büke	Ahmedoğlu Şükrullah	Fettullah Şirvani	Mahmud b. Abdülaziz
1	Sakîl-i Evvel	Sakîl-i Evvel	Hafîfu's Sakîl	Sakîlu'l Evvel	Es-Sakîlu'l Evvel	Sakîl-i Evvel
2	Sakîl-i Sanî	Sakîl-i Sâni	Sakîl-i Sâni	Sakîlu's Sanî	Es-Sakîlu's Sâni	Sakîl-i Sanî
3	Hafîfü's Sakîl	Hafîf-i Sakîl	Muhammes-i Kebir	Hafîfu's Sakîl	Es-Hafîfu's-Sakîl	Hafîf
4	Sakîl-i Remel	Sakîl-i Remel	Verâşân	Sakîlu'r Remel	Es-Sakîlu'r Remel	Hafîf Sakîl
5	Remel	Hafîf-i Remel	Verâşân-ı Zâid	Remel	Er-Remel	Remel
6	Remel	Hezec	Nim Sakîl	Hafîfu'r Remel	Er-Hafîfu'r Remel	Sakîl-i Remel
7	Hezec	Sakîl	Sakîl	Hezec-i evvel	El-Hezec	Hafîf-i Remel
8	Fahte	Hafîf	Hafîf	Hezec-i Sani	El- Hafîfu'l Hezec	Hezec
9	Çehâr-darp	Zarb- Tavîl	Evfer	Fahte	Es-Sakîlu'l Hezec	Çehâr darp
10	Türkî-i asl	Zarb-ı Kasîr	Hafîfü'r Remel		Ed-Darbu'l Fahtî	
11	Muhammes	Cihar-ı Zarb	Remel		El- Fahtî'l Asgar	
12	Darbü'l Feth	Fahte	Muzâaf Remel		El- Fahtî's Sağır	
13	Şâhî	Revan	Çâr-Darp		El- Fahtî'l Muda'af	
14	Kumriye	Evsat	Evsat		El- Fahtî'l-Ed'âfu	

	Kırşehir			Hızır bin Abdullah		Seydî
15	Darbü'l-Cedîd	Türkî Zarb	Çâr Darb-ı Kebir		Er-Remelu't Tavîl	
16	Mieteyn	Remel-i Tavis /Remel-i Kasir	Fahtî-i Sagir		Hafif	
17		Serendâz	Fahtî-i Evsat		Es-Sakîl	
18		Nim Sakîl	Türkî-i Serî		Darb-ı Peşrev	
19		Ezec	Türkî-i Darb		Ed-Darbu'l-Evsat	
20		Semai	Fahtî-i Kebir		Turkiyyu'l Asl	
21		Muhaccel	Şâhî		Çihâr-i Darb	
22		Darb-ı Fetih	Safiyyüddin'in 14 zamanlı usûlü		Darbu'l Feth	
23		Cerr-i Hafif	Nısf-ı Safiy		Darbu'r Rabî	
24		Rikâb	Darb-ı Fetih		Şâh-ı Darb	
25			Mieteyn		Darbu'l Mieteyn	

1	Sakîl	Sakîl	Vereşan
2	Hafîf	Hafîf	Hafîf
3	Remelitavil	Remel-i Tavis	Revân
4	Remelikasir	Remel-i Kasir	Türki
5	Çardarb	Çehardarp	Semai
6	Muhammesitavil	Muhammes-i Tavis	Fahte
7	Vereşan	Reşan(Verşan)	Serendazi
8	Türkîdarp	Terk-i Zarb	Buhariçardarbi
9	Fahte	Fahte	Hezec
10	Sakîlitavil	Sakîl-i Tavis	Evsat
11	Remel	Remel	Çifte Darb
12	Hezec	Hezec	Remelitavil
13	Muhammesikasir	Muhammes-i Kasir	Remelikasir
14	Hezecikasîr	Evsat	Çehârdarb
15	Rahkerd	Rahkerd	Sidarb
16	Revan	Çiharum Zarb	Rahkerd
17	Türki	Çehardarb-ı hafif	Muhammes
18	Semai	Semaî	Remelisengin
19	Sidarb	Darbeyn	Çârdarbihafif

20	Serendazi	Sedarp	Darbeyn
21	Remelitiz	Serendâz	
22	Remelisengin	Sekiz darp	

EK B

Çizelge B.1: İsim Kodlama Çizelgesi

El-Kindî	EK
İshâk el-Mevsîlî	İM
Harezmi	H
Fârâbî	F
İbn Sînâ	İS
Safiyyüddin	SA
Kâşânî	K
Merâgî	M
Lâdikî	L
Alişah b. Hacı Büke	AHB
Ahmedoğlu Şükrullah	AŞ

Fethullah Şirvani	FŞ
Mahmud b. Abdülaziz	MA
Kırşehrî	KR
Hızır bin Abdullah	HI
Seydî	SE

EK C**Çizelge C.1: Usûl Kataloğu**

Buharîçardarb	SE
Cerr-i Hafîf (48)	L
Cihar-ı Zarb/Usûl-i Kadim/Çâr Darb-ı Kebir (96) (96) (48)	L, AHB, FŞ
Çardarb (30)	KR
Çârdarbıhafif (?)	HI, SE
Çehâr-darb/Çâr-Darb (24)	M, MA, AHB
Çiharum Zarb (?)	HA
Darbeyn (?)	HI, SE,
Darb-ı Fetih (88)(88)(49)	L, AHB, FŞ
Darb-ı Peşrev (4)	FŞ
Darbu'l Fahtî (20)	FŞ
Darbu'l Mieteyn (200)	FŞ
Darbu'l-Evsat (10)	FŞ
Darbu'r Rabî (24)	FŞ

Darbü'l-Cedîd (14)	M
Evfer / Râh-ı Bâlâ (6)	AHB
Evsat (24)/(48)/(?)/(?)	L, AHB, HI, SE
Ezec/ Seriu'l Hezec (6)	L
Fahte (20)/(10-20)/(10)/(20)/(14)/(14)/(14)	SA, M, L, AŞ, KR, HI, SE
Fahtî'l Asgar (5)	FŞ
Fahtî'l Muda'af (20)	FŞ
Fahtî'l-Ed'âfu (40)	FŞ
Fahtî-i Evsat (10)	AHB
Fahtî-i Kebir (20)	AHB
Fahtî-i Sagir (5)(10)	AHB, FŞ
Hafif (32)/(32)/(16)/(16)/(16)/(16)/(16)	L, AHB, MA, FŞ, KR, HI, SE
Hafif hafif (7)	EK

Hafif Hezec (?)	İS
Hafif Remel (6)(6)(6)(4)(5)(10)(?)(10)(6)(10)(10)(10)	EK, İM, H, F, İS, SA, K, L, AHB, AŞ, FŞ, MA,
Hafif Sakîl-i Sâni (10)(10)(8)(?)	İM, H, F, K
Hafif-i Sâni (4)	F
Hafif-i Evvel (3)	F
Hafif-i Sakîl (8)(16)(16)(16)(4)(16)(4)	EK, SA, M, L, AHB, AŞ, FŞ, MA
Hafif-i Sakîl-i Evvel (8)(8)(6)(8)(?)	İM, H, F, İS, K
Hafif-i Sâlis (5)	F
Hafifu'l Hezec (8)(?)	FŞ
Hezec (6)(6)(8)(6)(7/8/12)(6/12)(?)(6/10)(10)(10)(6)(6)(6)(6)	EK, İM, H, F, İS, SA, K, M, L, FŞ, MA, KR, HI, SE
Hezec-i evvel (12)	AŞ
Hezec-i Sâni (6)	AŞ

Hezec-i Kasîr (4)	KR
Kumriye (5)	M
Mahûrî (12)(5)	EK, İS
Mieteyn (200)	M, AHB, FŞ
Muhaccel/ Savtu'l Amel (56)	L
Muhammes (16/8/4)(?)	M, SE
Muhammes-i Kasir (8)(8)	KR, HI
Muhammes-i Kebir (16)	AHB,
Muhammes-i Tavi (38)(46)	KR, HI
Muzâaf Remel (24)	AHB
Muzâri'(Hafîf-i Hâmis) (7)	F
Nısf-ı Safiy (7)	AHB
Nim Sakîl/ Cerr-i Sakîl (24)	L, AHB
Rahkerd (?)	KR, HI, SE

Remel (10)(12)(8)(8)(12)(?)(12)(12)(12)(12)(12)(12)(12)	EK, H, F, İS, SA, K, M, AHB, AŞ, FŞ, MA, KR, HI
Remel-i Kasir (24)(14)(14)(14)	L, KR, HI, SE
Remel-i Tavi (24)(24)(18)(18)(18)	L, FŞ, KR, HI, SE
Remelisengin (7)(?)	KR, SE
Remelitiz (?)	KR
Reşan (Verşan) (12)	HI
Revân/Tarab-ı Engiz (10)(?)(?)	L, KR, SE
Rikâb (32)	L
Safiyyüddin'in 14 zamanlı usûlü (14)	AHB
Sakîl (48)(48)(24)(24)(24)(24)	L, AHB, FŞ, KR, HI, SE
Sakîl-i Evvel (10)(16)(16)(12)(16)(16)(?)(16)(16)(16)(16)(16)	EK, İM, H, F, İS, SA, K, M, L, AŞ, FŞ, MA
Sakîl-i Sâni (12)(16)(14)(16)(8)(16/8)(?)(16)(16)(8)(16)(16)(16)	EK, İM, H, F, İS, SA, K, M, L, AHB, AŞ, FŞ, MA

Sakîl-i Tavl (24)	KR, HI
Sakîlu'l Hezec (16)	FŞ
Sakîlu'r Remel (12)(8)(24)(24)(24)(24)(24/12)(24)	İM, F, SA, M, L, AŞ, FŞ, MA
Sedarb/Sidarb (?) (?)	KR, HI
Sekiz darb (?)	HI
Semai (10)(?) (?) (?)	L, KR, HI, SE
Serendâz (14)(?) (?) (?)	L, KR, HI, SE
Şâhî/Şâh-ı Darb (30)(40)(30)	M, AHB, FŞ
Türki (10)	KR
Türkîdarb/ Terk-i Zarb/ Türkî Zarb (14)(10)(?) (10)	L, AHB, KR, HI
Türkî-i asl (20)	M, FŞ
Türkî-i asl-ı kadim(24)	M
Türkî-i hafîf (12)	M

Türkî-i Serî (10)	AHB
Vâfir (Hafîfi Sâdis) (8)	F
Verâşân (16)	AHB
Verâşân-ı Zâid (18)	AHB
Zarb- Tavîl (32)	L
Zarb-ı Kasîr (16)	L

EK D

Çizelge D.1: El-Kındî

El-Kindî	
Sakîl evvel (10)	Ten-ten-ten-tennen
Sakîl sanî (12)	Ten-ten-ten-tennen-ten
Mahûrî (12)	Ten-ten-ten-tennen-2 vuruş sükûn
Hafif sakîl (8)	Ten-ten-ten-2 vuruş sükûn
Remel (10)	Tennen-ten-ten-4 vuruş sükûn
Hafif remel (6)	Ten-ten-ten
Hezec (6)	Te-ne-2 vuruş sükûn-te-ne
Hafif hafif (7)	Te-ne-1 vuruş sükûn-te-ne-

Çizelge D.2: İshâk el-Mevsılî

İshâk el-Mevsılî	
Sakîl-i Evvel (16)	Tennen-tennen-tennen-4 vuruş sükûn
Sakîl-i Sâni (16)	Tennen-tennen-4 vuruş sükûn-tennen
Hafif-i Sakîl-i Evvel (8)	Ten-ten-ten-2 vuruş sükûn
Hafif-i Sakîl-i Sâni (10)	Ten-ten-2 vuruş sükûn-ten-2 vuruş sükûn
Sakîl Remel (12)	Tennen-ten-ten-4 vuruş sükûn
Hafif Remel (6)	Ten-ten-2 vuruş sükûn
Hezec (6)	Te-ne-te-ne-te-ne

Çizelge D.3: Harizmî

Harizmî	
Sakîl-i Evvel (16)	Tennen-tennen-tennen-4 vuruş sükun
Sakîl-i Sâni (14)	Tennen-tennen-ten-4 vuruş sükun
Hafif-i Sakîl-i Evvel (8)	Ten-ten-ten-2 vuruş sükun
Hafif-i Sakîl-i Sâni (10)	Ten-ten-tennen-2 vuruş sükun
Remel (12)	Tennen-ten-ten-4 vuruş sükun

Hafîf Remel (6)	Ten-ten-2 vuruş sükun
Hezec (8)	Te-ne-te-ne-te-ne-te-ne

Çizelge D.4: Fârâbî

Fârâbî	
Sakîl-i Evvel (12)	Tennen-tennen-tennen
Sakîl-i Sâni (16)	Tennen-tennen-tennen-tennen
Hafîf-i Sakîl-i Evvel (6)	Ten-ten-ten
Hafîf-i Sakîl-i Sâni (8)	Ten-ten-ten-ten
Hafîf-i Evvel (3)	Te-nen
Hafîf-i Sâni (4)	Te-ne-nen
Hafîf-i Sâlis (5)	Te-ne-ne-nen
Hezec (Hafîf-i Râbi') (6)	Te-ne-ne-ne-nen
Muzâri' (Hafîf-i Hâmis) (7)	Te-ne-ne-ne-ne-nen
Vâfir (Hafîf-i Sâdis) (8)	Te-ne-ne-ne-ne-ne-nen
Hafîf Remel (4)	Ten-ten
Remel (Sakîl Remel) (8)	Tennen-tennen

Çizelge D.5: İbn-i Sina

İbn-i Sina	
Sakîl-i Evvel (16)	Ten-ten-ten-ten-te-nen-ten-te-nen
Sakîl-i Sâni (8)	Ten-tâ-ren-ten
Hafîf-i Sakîl-i Evvel (16)	Sakîl-i Evvel'den daha hafif ve 3 vuruşlu
Mahûrî (5)	Te-nen-ten
Remel (8)	Tâ-ren-ten-ten
Hafîf Remel (5)	Ten-te-nen
Hezec (6/8/12)	1. Te-nen-te-nen (6) 2. Te-ne-nen-te-ne-nen (8) 3. Ten-ten-ten-ten-ten-ten (12)
Hafîf Hezec (?)	*Uzunluklarına besteci karar verir

Çizelge D.6: Safiyyüddin

Safiyyüddin	
Sakîlu'l Evvel (16)	Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen
Sakîlu's Sanî (16) (8)	1. Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten (16) 2. Te-nen-te-nen-ten (8)
Hafîfu's Sakîl (16)	Ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten
Sakîlu'r Remel (24)	Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen
Remel (12)	1. Ten-ten-ten-ten-te-ne-nen 2. Ten-ten-ten-ten-ten-ten
Hafîfu'r Remel (10)	Ten-te-nen-ten-te-nen
Hezec (12) (6)	1. Te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten (12) 2. Te-ne-nen-ten (6)
Fahte (20)	Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen

Çizelge D.7: Merâgî

Merâgî	
Sakîl-i Evvel (16)	Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen
Sakîl-i Sanî (16)	Te-nen-te-nen-ten-te-nen-tenen-ten
Hafîfî's Sakîl (16)	Ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten
Sakîl-i Remel (24)	Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten- te-ne-nen
Remel (12)	1. Ten-ten-te-ne-nen- te-ne-nen 2. Ten-ten-ten-ten-te-[ne]-nen
Hezec (10) (6)	1. Te-nen-ten-te-nen-ten (10) 2. Te-ne-nen-ten (6)
Fahte (10) (20)	1. Ten-te-ne-nen-te-ne-nen (10) 2. Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen (20)
Çehâr-darb (24)	Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen
Türkî-i asl (20)	Ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen
Türkî-i asl-ı kadîm (24)	Ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen
Türkî-i hafîf (12)	Ten- te-ne-nen-te-ne-nen
Yürük Türkî (6)	Te-nen-te-nen
Muhammes (16) (8) (4)	Büyük Muhammes: Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten (16) Orta Muhammes: Te-nen-te-nen-ten (8) Küçük Muhammes: Te-[ne]-nen (4)
Darbü'l Feth (50)	Te-nen-te-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-nen-te-nen- te-nen-te-ne-nen-te-nen-te-nen-te-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen
Şâhî (30)	Te-ne-nen-te-nen-ten-ten-te-nen-te-ne-nen- te-ne-nen-ten-ten-te-nen-te-nen-ten
Kumriye (5)	Ten-te-nen
Darbü'l-Cedîd (14)	Te-ne-nen-te-ne-nen-te-nen-te-nen

Evsat (24)	Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen
Türkî Zarb (14)	Te-ne-nen-te-ne-ne-nen-te-ne-ne-nen
Remel-i Tavlî/Remel-i Kasir (24)	Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen
Serendâz (14)	1. Ten-ten-te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen 2. Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen
Nim Sakîl (Cerr-i Sakîl) (24)	Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten
Ezec (Seri'ul Hezec) (6)	Te-ne-te-ne-te-ne
Semai (10)	Te-nen-te-nen-te-ne-nen
Muhaccel (Savtu'l Amel) (56)	Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten
Darb-ı Fetih (88)	Te-nen-te-nen-te-ne-nen-te-nen-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten
Cerr-i Hafîf (48)	Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten
Rikâb (32)	Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen

Çizelge D.9: Alişah b. Hacı Büke

Alişah b. Hacı Büke	
Hafifu's Sakîl (4)	Ten- te-ne
Sakîl-i Sâî (8)	Te-nen-te-nen-ten
Muhammes-i Kebir (16)	Ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen
Verâşân (14)	Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen
Verâşân-ı Zâid (18)	Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten
Nim Sakîl (24)	Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-ne-ne-nen
Sakîl (48)	Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-ne-ne-ne-ne-nen
Hafîf (32)	Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne-ne-ne-ne-ne-nen
Evfer (Râh-ı Bâlâ) (6)	Ten-ne-te-nen
Hafîfü'r Remel (6)	Ten-te-ne-nen
Remel (12)	Ten-ten-ten-ten-te-ne-nen
Muzâaf Remel (24)	Te-ne-nen- te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen
Çâr-Darb (24)	Te-ne-nen-ten-te-ne-ne-ne-nen-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen
Evsat (48)	Te-ne-ne-ne-ne-ne-nen-te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen
Çâr Darb-ı Kebir (96)	Te-ne-ne-ne-ne-ne-nen-te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen-te-ne-ne-ne-ne-ne-nen- nen-te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen

Fahtî-i Sagir (5)	Ten-nen-ten
Fahtî-i Evsat (10)	Ten-te-ne-nen-te-ne-nen
Türkî-i Serî (10)	Ten-te-nen-ten-te-nen
Türkî-i Darb (10)	Ten-te-ne-ne-nen-te-nen
Fahtî-i Kebir (20)	Ten- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen-te-ne-ne- ne-ne-ne-ne-ne-nen
Şâhî (40)	Te-ne-nen-ten-te-ne-ne-ne-nen-te-ne- nen-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-ne- ne-nen-te-ne-ne-ne-ne-ne-nen
Safiyüddin'in 14 zamanlı usûlü (14)	Ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen
Nısf-ı Safiy (7)	Ten- te-nen-ten
Darb-ı Fetih (88)	Te-ne-nen-ten- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne- nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen-ten-ten- te-ne-nen-ten- te-ne- nen- te-ne-nen-te-nen-te-nen- te-ne- nen-ten- te-ne-nen te-ne-nen- te-ne-ne- ne-ne-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen-ten-ten-te-ne- nen- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen
Mieteyn (200)	Te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne- nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne- nen-ten-ten- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen -te- ne-ne-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-ne- nen- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-ne- ne-ne-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne- nen- te-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-nen-te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne- nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-ne-ne- ne-ne-nen- te-ne-nen- te-ne-nen- te-ne- ne-ne-ne-ne-nen- te-ne-ne-ne-ne-ne- nen-ten-ten-te-ne-nen-te-ne-nen- te-ne- ne-ne-ne-ne-nen

Çizelge D.10: Ahmedoğlu Şükrullah

Ahmedoğlu Şükrullah	
Daire-i Sakil (16)	1. Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen 2. Te-nen-te-nen-te-ne-nen -te-ne-nen-ten
Daire-i Sakil-ü Sâni (16)	Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten
Daire-i Hafif ü Sakil (16)	Ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten
Daire-i Sakilu'r Remel (24)	Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen
Daire-i Remel (12)	Ten-ten-ten-ten-te-ne-nen
Daire-i Hafif-ü Remel (10)	Te-nen-ten-te-nen-ten
Daire-i Hezec Evvel (12)	Te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten
Daire-i Hezec Sâni (6)	Te-ne-nen-ten
Fahte-i Daire-i Darbı (20)	Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen

Çizelge D.11: Fethullah Şirvani

Fethullah Şirvani	
Es-Sakil’ul Evvel (Birinci Ağır): Vereşan (16)	Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen
Es-Sakil’us Sâni (İkinci Ağır): Hafif (16)	Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten
El-Hafifu’s Sakil (Ağır Hafif): (16)	Ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne
Es-Sakilu’r Remel (Muda’afu’r Remel) (24/12)	1. Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen (24) 2. Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen (12)
Er-Remel (12)	1. Ten-ten-ten-ten-ten-ten 2. Ten-ten-ten-ten-te-ne-nen
El-Hafifu’r Remel (10)	Ten-te-nen-ten-te-nen
El- Hezec (10)	1. Te-nen-ten-te-nen-ten (10) 2. Te-ne-nen-ten (6)
El- Hafifu’l Hezec (8)	Ten-ten-te-ne-nen
Es-Sakil’ul Hezec (16)	Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen
Ed-Darbu’l Fahti (20)	Ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen
El- Fahtî’l Asgar (En Küçük Fahtî) (5)	Tenen-ten
El- Fahtî’s Sağır (Küçük Fahtî) (10)	Ten-te-ne-nen-te-ne-nen
El- Fahtî’l Muda’af (İki Fahtî) (20)	Ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-te-ne-nen
El- Fahtî’l-Ed’âfu (Katlanmış Fahtî) (40)	Heceleri belirtilmemiş
Er-Remlu’t Tavis (24)	Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen
Hafif (16)	Ten-ten-ten-te-nen-te-nen-te-[ne]-nen

Çizelge D.12: Mahmud b. Abdulaziz

Mahmud b. Abdulaziz	
Sakîl-i Evvel (Vereşan) (16)	Te-nen-te-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-nen
Sakîl-i Sanî (16)	Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten
Hafîf (16)	Ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne
Hafîf Sakîl (4)	Ten-te-ne
Remel (12)	Ten-ten-te-ne-nen-te-ne-nen
Sakîl-i Remel (24)	Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten-ten-ten-te-ne-nen
Hafîf-i Remel (10)	Ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen
Hezec (6)	Te-ne-nen-ten
Çehâr darb (24)	Te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen-te-ne-nen

Çizelge D.13: Kırşehir

Kırşehir	
Sakil (24)	Ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten-ten
Hafif (16)	Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten
Remel-i Tavl (18)	Ten-ten-te-nen-te-nen-ten-ten-ten-ten
Remel-i Kasir (14)	Ten-ten-ten-te-nen-te-nen-ten
Çardarb (30)	Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-ten-ten-ten-te-nen-te-nen-[ten]
Muhammes-i Tavl (38)	Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen-ten
Vereşan (12)	Te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten
Türkidarb (10)	1 . Ten-te-nen-te-nen-ten 2. Te-nen-te-nen-ten-ten
Fahte (14)	Ten-te-nen[en]-te-nen-te-nen-ten
Sakil-i Tavl (24)	Te-ne-nen-ten-te-ne-[nen]-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten
Remel (12)	Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten
Hezec (6)	Te-ne-ten-ten
Muhammes-i Kasir (8)	Te-nen-te-nen-ten
Hezec-i Kasir (4)	Te-ne-nen
Remel-İ engin (7)	Ten-te-nen-ten

Çizelge D.14: Hızır b. Abdullah

Hızır b. Abdullah	
Sakil (24)	Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten
Hafif (16)	Te-nen-te-nen-ten- te-nen-te-nen-ten
Remel-i Tavl (18)	Ten-ten-te-nen-te-nen-ten-te-ne-ten-ten
Remel-i Kasir (14)	Ten-ten-ten-te-nen-te-nen-ten
Çardarb (30)	Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-ten-ten-ten-te-nen-te-nen-ten
Muhammes-i Tavl (46)	Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten
Vereşan (12)	Te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten
Türkidarb (10)	Ten-te-nen-te-nen-ten
Fahte (14)	Ten-te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten
Sakil-i Tavl (24)	Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten
Remel (12)	Te-ne-nen-te-ne-nen-ten-ten
Hezec (6)	Te-ne-ten-ten
Muhammes-i Kasir (8)	Ten-ten-ten-te-ne

Çizelge D.15: Seydi

Seydi	
Sakil (24)	1. Te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten-te-ne-ten 2. Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten
Hafif (16)	Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten
Remel-i Tavl (18)	Te-ne-ten-te-ne-nen-te-ne-nen-ten-te-ne-ten
Remel-i Kasir (14)	Te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen-ten
Çardarb (30)	Te-nen-te-nen-ten-te-nen-te-nen-ten-te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen-ten
Muhammes-i Tavl	Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-ten-te-ne-nen-ten
Vereşan (12)	Te-ne-ten-te-nen-te-nen-ten
Türkî (10)	Te-nen-te-nen-ten-ten
Fahte (14)	Ten-te-ne-nen-te-nen-te-nen-ten
Sakil-i Tavl (24)	Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten
Remel (12)	Te-ne-nen-ten-te-ne-nen-ten
Hezec (6)	Te-nen-ten-ten
Muhammes-i Kasir (8)	Te-nen-te-nen-ten
Hezecikasir (4)	Te-ne-nen

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında İstanbul’da doğdu. İlkokul, ortaokul ve liseyi sırasıyla Paşakapısı İlkokulu, Özel Ortadoğu Koleji ve İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Çalgı Eğitim Bölümü Hazırlayıcı Birim Lise Devresi’nde tamamladı.

2004 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Müzikoloji Bölümü’ne girdi. Lisans eğitiminin ikinci yılı olan 2005-2006 Eğitim-öğretim yılında Socrates/Erasmus Öğrenci Değişim Programı ile Almanya Köln Üniversitesi’ne (Universität zu Köln) giderek bir yıl eğitim gördü.

2007 yılında gönüllü olarak Hakan Sezgin ile otizmli çocuklarda müzik terapi üzerine çalışmaya başladı. 2008 yılında Alman müzik terapist Prof. Dr. Karin Schmacher’in çocuklarda müzik terapi üzerine düzenlediği atölye çalışmalarına katıldı. 2009 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Yüksek Lisans Programı’nda öğrenimine devam etti. Müzik teorisi ve tarihsel müzikoloji alanında çalışmalar yaptı. 2010 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuarı Müzik Teorisi Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başlayan Serhan Dilhan Konan halen aynı bölümdeki görevini sürdürmektedir.